

T.C. BAŐBAKANLIK • DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

**DOKUZUNCU 2007
KALKINMA 2013
PLANI**

DIŞ TİCARET

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2007

T.C. BAŐBAKANLIK • DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

YAYIN NO: DPT: 2705 - ÖİK: 660

**DOKUZUNCU 2007
KALKINMA
PLANI 2013**

DIŞ TİCARET

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2007

ISBN 975 – 19 – 3995-1 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 850 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir

ÖNSÖZ

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Türkiye Büyük Millet Meclisince 28 Haziran 2006 tarihinde kabul edilmiştir.

Plan, küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsat ve risklerin arttığı bir dönemde Türkiye'nin kalkınma çabalarını bütüncül bir çerçeveye kavuşturan temel bir strateji dokümanıdır.

Toplumun tamamını ilgilendiren kalkınma planları, gerek hazırlık gerekse uygulama aşamasında, ilgili tüm kesimlerin katkısını ve sahiplenmesini gerektirmektedir.

Kalkınma planlaması alanında ülkemizin katılımcı ve demokratik bir planlama deneyimi bulunmaktadır. Özel İhtisas Komisyonları, bu deneyim içinde kurumsallaşmış bir katılımcılık mekanizması olarak ön plana çıkmaktadır. Kamu, özel kesim, üniversite ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımı ile oluşturulan Özel İhtisas Komisyonları, 2007-2013 dönemi kapsayan Dokuzuncu Plan hazırlıklarında da son derece önemli bir işlev görmüştür. Bu bağlamda, 5 Temmuz 2005 tarihinde 2005/18 sayılı Baş-bakanlık Genelgesiyle başlatılan çalışmalar çerçevesinde geniş bir konuyu kapsayacak biçimde toplam 57 Özel İhtisas Komisyonu oluşturulmuş, alt komisyonlarla birlikte bu sayı 66'ya ulaşmıştır. Bu komisyonlarda toplam 2252 katılımcı görev yapmıştır. Komisyonların oluşturulmasında ise ülkemizin kalkınma gündemini yakından ilgilendiren temel konular belirleyici olmuştur.

Özel İhtisas Komisyonlarında yapılan tartışmalar ve üretilen fikirler, planların hazırlanmasına ışık tutmakta ve plan metnine yansıtılmaktadır. Ayrıca, bu kapsamda ortaya çıkan raporlar birer referans dokümanı olarak, çeşitli alt ölçekli planlama, politika geliştirme ve araştırma ihtiyaçlarına da cevap vermektedir. Bu anlamda, Özel İhtisas Komisyonu raporları sadece plana katkıda bulunmamakta, müstakil olarak da basılan ve çeşitli kesimlerin istifadesine sunulan birer kaynak niteliği taşımaktadır.

Sahip oldukları birikimi katılımcı bir ortamda toplumun genel yararı için özveriyle paylaşan Komisyon üyelerinin, ülkemizin kalkınma sürecine önemli katkılar verdikleri inancıyla, emeği geçen herkese Teşkilatım adına şükranlarımı sunar, Özel İhtisas Komisyonu raporlarının ve raporların ışığında hazırlanan Dokuzuncu Planın ülkemiz için hayırlı olmasını temenni ederim.

Dr. Ahmet TIKTIK
Müsteşar

Dış Ticaret 2007-2013 Vizyonu

Orta ve yüksek teknoloji üretebilen, ihracat içerisinde orta ve yüksek teknoloji mallarının payını artıran, marka ürünler sunabilen, dünyada lider firmalar yaratabilen, ürün ve pazar çeşitliliğini arttıran, ticaretin önündeki teknik engelleri asgari düzeye indirmiş, ticareti kolaylaştırıcı kurumsal alt yapıyı ve devlet-üniversite-özel sektör- sivil toplum kuruluşları işbirliğini sağlayarak rekabet şartlarını oluşturmuş, sürdürülebilir ve dengeli dış ticaret yardımıyla gelişmiş ekonomiler arasında yer almak.

Katılımcı Listesi

Ayşe AKA
 Prof. Dr. Emre ALKİN
 Mustafa ASLANER
 Yrd. Doç Dr. Hakan ARDOR
 Mustafa BAĞCI
 Atakan BAŞTÜRK
 Ruken BOYRAZ
 Mehmet BOZKURT
 Doç. Dr. Yavuz CABBAR
 Esra DOĞAN
 Berna İLDOĞAN
 Prof. Dr. Rıdvan KARLUK
 Bengi KİBRİTÇİOĞLU
 Mehmet KİRMANLIOĞLU
 Dr. Rasim KUTLU
 Hande MERCAN
 Açelya OKER
 Yrd. Doç Dr. Oktay ÖKSÜZLER
 Selin ÖZŞAHİN
 Özlem PEKER
 Cengiz Osman SOYAK
 Esin ŞEN
 Tamer ŞEN
 E. Meriç Meriçli Taşan
 Melikşah UTKU
 Ali Musa UZUN
 Teoman YAĞLI
 Hayrettin YAVUZ
 Zeynep YÖNDEM

DTM Müsteşarlığı
 Türkiye İhracatçılar Meclisi
 Otomobil Sanayiciler Derneği
 Gazi Üniversitesi
 Türkiye İhracatçılar Meclisi
 Türk Akreditasyon Kurumu
 KOSGEB
 DTM Müsteşarlığı
 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
 Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası
 Eximbank
 Anadolu Üniversitesi
 Hazine Müsteşarlığı
 OYAK-Renault
 Gümrük Müsteşarlığı
 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
 DPT Müsteşarlığı
 Balıkesir Üniversitesi
 DTM Müsteşarlığı
 DTM Müsteşarlığı
 İstanbul Gümrük Müşavirleri Derneği
 İhracatı Geliştirme Merkezi
 İstanbul Gümrük Müşavirleri Derneği
 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
 MÜSİAD
 Uludağ İhracatçılar Birliği
 Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
 T.C. Merkez Bankası
 DTM Müsteşarlığı

Moderatör

Volkan ERKAN

DPT Müsteşarlığı

Raportörler

Doç. Dr. Arzu AKKOYUNLU
 Salih Ahmet ÜSTTEN
 Memduh ÜNAL

Hacettepe Üniversitesi
 DTM Müsteşarlığı
 DPT Müsteşarlığı

Koordinatör

Ahmet ÇELENKOĞLU

DPT Müsteşarlığı

1. GİRİŞ	1
2. DURUM ANALİZİ	3
2.1 DÜNYA EKONOMİSİNDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER	3
2.1.1 Dünya Ekonomik Büyümesinde Meydana Gelen Gelişmeler:	3
2.1.2 Dünya Ticaretinde Meydana Gelen Gelişmeler:	5
2.2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELER	8
2.3. TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNDEKİ GELİŞMELER	10
2.3.1. 1980 – 1990 Dönemi	10
2.3.2. 1990'lı yıllar	12
2.3.3. 2000 Yılı Sonrası Dönemde Dış Ticaretimizde Kaydedilen Gelişmeler	14
2.3.4 Sektörel ve Bölgesel Bazda 2005 yılı Ocak Ekim Dönemi Dış Ticaretinin Analizi	17
2.4 TÜRKİYE'NİN TEMEL DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİNİN ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	25
2.5. İHRACATIN YAPISAL ANALİZİ	32
2.5.1 İmalat Sanayii'nin Rekabet Gücü	32
2.5.2 Rekabet Gücünde Son Yıllarda Meydana Gelen Gelişmeler	34
2.5.3. İhracatın Teknolojik Yapısı	37
2.5.4 İhracatın Bölgesel Dağılımı	40
2.6 ULUSLARARASI YÜKÜMLÜLÜKLERİMİZ	41
2. 7. İLGİLİ TARAFLAR VE ROLLERİ	43
2.8 GZFT ANALİZİ	45
2.8.1 Güçlü Yönler	45
2.8.2 Zayıf Yönler	50
3. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ	59
3.1 İLGİLİ ALANDA GENEL HATLARI İLE AB MEVZUATI	59
3.2. AB MEVZUATINA UYUMUN MEVCUT DÜZEYİ	60
3.2.1. Uyum Sağlanan Alanlar	60
3.2.2 Uygunluk ve Etki Değerlendirmesi Yapılması Gereken Mevzuat	64
3.2.3 Mevzuat Uyumunun Tamamlanması Beklenen Konular ve Sorunlu Alanlar	67
3.2.4 Malların Serbest Dolaşımı Konusunda Diğer Ülkelerin Talep Ettikleri ve Aldıkları Derogasyonlar	72
3.3 AB'YE KATILIM SÜRECİNİN EKONOMİK ETKİLERİ	73
3.3.1 Gümrük Birliği'nin Genel Denge Etkileri	73
3.3.2 GB'nin Ticaret Hacmi ve Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri	74
3.3.3 GB'nin Fiyatlama Davranışı ve Piyasa Yapısı Üzerindeki Etkileri	76
3.3.4 GB'nin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri	77
3.3.5 Tarife Dışı Ticaret Engellerinin Kaldırılmasının İmalat Sanayii Sektörleri Üzerindeki Etkileri	79
4. GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİ	83
4.1. 2013 Vizyonu	83
4.2 Vizyona Yönelik Stratejik Amaçlar ve Öngörülen Düzenlemeler	83
4.2.1. Stratejik Amaçlar	83
4.2.2 Stratejik Amaçlara Ulaşılabilmesi İçin Saptanan Öncelikler ve Öngörülen Düzenlemeler	83
5. SONUÇ	90
KAYNAKÇA:	95
Ek-1: 1980–2004 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti	99
Ek-2: 2004 Yıllık, 2005 Ocak-Ekim Dönemi Dış Ticaret İstatistikleri	100
Ek-3: İhracatta Belge ve İzin Veren Kuruluşlar, Gerekli Belge ve İzinler	104
Ek-4: Tablolar Halinde Stratejik Amaçlara Ulaşılabilmesi İçin Saptanan Öncelikler ve Öngörülen Düzenlemeler	105

1. GİRİŞ

2007-2013 dönemini kapsayacak olan IX. Kalkınma Planı çalışmaları kapsamında oluşturulan özel ihtisas komisyonlarından (ÖİK) birisi de Dış Ticaret ÖİK' dur. Komisyon 5-6 Ekim 2005 ve 15 Kasım 2005 tarihlerinde olmak üzere iki kez toplanmıştır. Komisyona dış ticaret ile ilgili kamu kurumları, üniversiteler ve sektör kuruluşlarından birinci toplantıya 25, ikinci toplantıya 26 temsilci katılmıştır. Bu rapor söz konusu temsilcilerden oluşan ÖİK çalışmaları doğrultusunda ortaya çıkan görüşler temel alınarak hazırlanmıştır.

Raporun giriş bölümünü takip eden ikinci bölümünde Türkiye'nin dış ticaretinin mevcut durum analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Bu analiz dış ticaretteki gelişmeler, dış ticaretin yapısal sorunları ticaret rejimi ve ticaret politikalarının kurumsal çerçevesi ekseninde yapılmıştır. İlk olarak, Türkiye'nin dış ticaretinde meydana gelen değişmelere ışık tutması amacıyla dünya ekonomisi ve ticaretinde meydana gelen değişmeler ele alınmaktadır. Türkiye'nin dış ticaret politikalarında gözlenen değişimler özellikle 1980 yılı sonrası için incelenmektedir. Bu çerçevede Türkiye ekonomisi ve dış ticaretinde son yıllarda kaydedilen gelişmeler özet olarak sunulmuştur. Bu bölümde Türkiye'nin temel dış ticaret göstergelerinin uluslar arası karşılaştırmalı analizi yapılmaktadır. Aynı zamanda imalat sanayi dış ticaretinin yapısal analizinin yapılması amacıyla imalat sanayi ihracatının rekabet gücü, ihracatın teknolojik yapısı ve bölgesel dağılımı incelenmektedir. Bu bölümde ayrıca, ülkemizin dış ticaretle ilgili mevcut kurumsal yapısı ve dış ticaret alanında var olan temel düzenlemeler hakkında bilgi verilmektedir. Raporun ikinci bölümünün son kısmı 5-6 Ekim 2005'de yapılan toplantıda ÖİK üyeleri tarafından belirlenen dış ticaretin güçlü ve zayıf yanlarının analiz edilmesi oluşturmaktadır.

Raporun üçüncü bölümünde Avrupa Birliği'ne (AB) katılım sürecinin hem mevzuat uyumu kapsamındaki hem de ekonomik etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Katılım sürecinin mevzuat uyumu kapsamındaki olası etkilerin betimlenebilmesi için ilk olarak genel olarak AB Mevzuatı ve Mevzuata uyumun mevcut düzeyi belirlenecektir. Daha sonra ise Mevzuata uyumun tamamlanması beklenen konular ve sorunlu alanlar belirlenecektir. AB'ye katılım sürecinin ekonomik etkilerine ışık tutması amacıyla ilk olarak Gümrük Birliği'nin (GB) ekonomik etkileri genel denge etkileri, ticaret hacmi ve kaynak dağılımı üzerindeki etkileri, rekabet üzerindeki etkileri ve büyüme etkileri sınıflaması altında incelenecektir. İkinci bölümün son kısmında ticarete teknik engellerin kaldırılmasının imalat sanayi üzerindeki etkilerinin analizi yapılacaktır.

Raporun dördüncü bölümünde ÖİK üyeleri tarafından oluşturulan dış ticaret 2013 vizyonu, bu vizyona yönelik stratejik amaçlar ve bu amaçlara ulaşılabilmesi için yapılması gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler incelenmektedir. Son bölüm ise sonuç ve genel değerlendirmeyi içermektedir.

Dış Ticaret Özel İhtisas Komisyonu Raporunun hazırlanmasında, “bütünsel yaklaşım” ve “mantıksal çerçeve” kavramları üzerine kurulan ve son yıllarda özellikle Avrupa Birliği ve Dünya Bankası destekli çalışmalarda yaygın bir şekilde kullanılan “Hedefe Yönelik Proje Planlaması” yöntemi kullanılmıştır.

Söz konusu yöntemle, projelerin "bütünsel yaklaşım" anlayışıyla ele alınması, ilk fikirden, projenin tamamlanmasını izleyen dönem içinde yapılan son değerlendirmeye kadar geçen tüm proje aşamalarında vazgeçilmez olan faktörlerin göz önünde bulundurulması ve karar vericiler, uygulayıcılar ve projeden yararlananların etkin katılımının sağlanmasıyla proje başarısının ve sürdürülebilirliğinin güvenceye alınması hedeflenmektedir.

Yöntemin diğer stratejik planlama metotlarına üstünlüğü ise katılımcı bir anlayışla hazırlanmasıdır. 26 kişiden oluşan Özel İhtisas Komisyonu'nda yer alan katılımcılar, dış ticaretle ilgili kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasından seçilmiştir. Uygulayıcılar ve bu uygulamadan etkilenenlerin bir mutabakat zemini oluşturarak hazırladığı bir stratejik planın ilgili taraflar tarafından daha çok sahiplenilecek olması katılımcı anlayışın sağladığı somut bir faydadır.

Yöntemin uygulaması sırasında yapılan grup çalışmasında (Özel İhtisas Komisyonu), öncelikle dış ticaretle ilgili bir “durum analizi” yapılarak güçlü-zayıf yanlar ve öneriler belirlenerek 17 başlık altında toplanmış ve oylama yoluyla bir önceliklendirme yapılmıştır. Bu süreç sonunda ihracatın mal bileşeninin katma değeri düşük ürünlerden oluşması, ihracatın ithalata bağımlılığı, yatırımların önündeki engeller, pazarlama sorunları, bürokrasi ve denetim sorunları ve AB teknik mevzuatına uyum olarak sıralanan altı alan en büyük öneme sahip alanlar olarak belirlenmiştir. Her alan için bir stratejik amaç belirlenmesinin ardından, yine her alan için ayrı ulaşılması öngörülen hedefler ortaya konmuştur. Yapılan bu çalışmanın özet olarak yer aldığı “Mantıksal Çerçeve Matrisleri” EK 4’de sunulmaktadır.

Son olarak dış ticarete ilişkin stratejik planın genel amacı ise “Orta ve yüksek teknoloji üretebilen, ihracat içerisinde orta ve yüksek teknoloji mallarının payını artıran, marka ürünler sunabilen, dünyada lider firmalar yaratabilen, ürün ve pazar çeşitliliğini arttıran, ticaretin önündeki teknik engelleri asgari düzeye indirmiş, ticareti kolaylaştırıcı kurumsal alt yapıyı ve devlet-üniversite-özel sektör- sivil toplum kuruluşları işbirliğini sağlayarak rekabet şartlarını oluşturmuş, sürdürülebilir ve dengeli dış ticaret yardımıyla gelişmiş ekonomiler arasında yer almak” olarak tespit edilmiştir.

2. DURUM ANALİZİ

2.1 DÜNYA EKONOMİSİNDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER¹

2.1.1 Dünya Ekonomik Büyümesinde Meydana Gelen Gelişmeler:

Dünya ekonomisi 2004 yılında yaklaşık yüzde 4 büyümüştür. Bu oran 2000 yılından bu yana görülen en yüksek orandır. 2004 yılında ekonomik büyümeye ABD ekonomisi öncülük etmiş, Çin ve Diğer Asya ülkeleri de dünya ekonomisinin büyümesine önemli ölçüde katkı sağlamışlardır. Bu anlamda Doğu ve Güney Asya ülkeleri özelde ise Çin ve Hindistan büyümenin ikinci motoru olmuştur. Tablo 1’de dünya üretiminin 1990–2005 yılları arasındaki büyüme oranları verilmektedir.

Tablo 1: Dünya Üretimi Büyüme Oranları, 1990–2005 (Yüzde Değişme)

	1990-	1999	2000	2001	2002	2003	2004 ^b	2005 ^c
Dünya	2.7	2.9	4.0	1.3	1.8	2.5	3.8	3.0
Gelişmiş Ülkeler	2.4	2.7	3.5	1.0	1.3	1.7	3.0	2.3
Japonya	1.4	0.1	2.8	0.4	-0.3	1.4	2.6	1.8
ABD	3.4	4.1	3.8	0.3	2.4	3.0	4.4	3.5
Avrupa Birliği	2.1	2.9	3.6	1.7	1.1	0.9	2.1	1.5
Avrupa Birliği-15	2.0	2.9	3.5	1.6	1.0	0.8	2.0	1.4
Euro Alanı	2.0	2.8	3.5	1.6	0.9	0.5	1.8	1.2
Fransa	1.7	3.2	3.8	2.1	1.2	0.5	2.1	1.5
Almanya	1.6	2.0	2.9	0.9	0.2	-0.1	1.0	0.8
İtalya	1.6	1.7	3.0	1.8	0.4	0.3	1.0	-0.4
İngiltere	2.7	2.8	3.8	2.1	1.7	2.2	3.1	2.0
Güney-Doğu Avrupa ve	-4.3	3.4	8.1	5.6	4.9	6.9	7.5	6.0
Gelişmekte olan Ülkeler	4.8	3.5	5.4	2.4	3.5	4.7	6.4	5.4
Çin hariç gelişmekte olan	4.0	3.0	5.0	1.5	2.7	3.9	5.7	4.6

^a Ortalama ^b Tahmin ^c Öngörü

Kaynak: UNCTAD (2005:3)

Tablo 1’den görüldüğü gibi, 2004 yılında gelişmiş ülkelerdeki en yüksek oranlı büyüme ABD’de gerçekleşmiştir (yüzde 4,4). ABD’deki büyümenin temel itici gücü yurt

¹ Bu bölüm, UNCTAD, Trade and Development Report 2005, WTO International Trade Statistics, 2005, Merkez Bankası, Yıllık Rapor, 2004’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

içi talepteki artış olmuş, net ihracat büyümeyi olumsuz yönde etkilemiştir. ABD’de dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı artmış, 2004 yılının son çeyreğinde cari işlemler açığı GSYİH’ sının yüzde 6’sına ulaşmıştır. Tüketici fiyatları enflasyonu ise 2003 yılında yüzde 2,3 iken 2004 yılında yüzde 3’e yükselmiştir. Büyüme oranlarıyla, ileriye dönük enflasyon gelişmelerini dikkate alan FED yılın ikinci yarısından itibaren faiz oranlarını arttırmıştır.

Euro alandaki ekonomik büyüme ise hem dünya ortalamasının hem de diğer sanayileşmiş bölgelerin gerisinde kalmaktadır. Ekonomik büyümede 2004’ün ikinci yarısından bu yana görülen azalmanın 2005 yılında da devam edeceği öngörüldüğünden 2005 yılı büyüme oranı yüzde 1,2 olarak tahmin edilmektedir. Ekonomik gerileme, Euro’nun değerlendirilmesinden kaynaklanan ihracat düşüşüyle birlikte birçok ülkede yurt içi talebin azalması nedeniyledir. Ekonomik politikalarda önemli bir değişiklik beklenmediğinden, 2005 yılında Euro alanında büyümenin artması beklenmemektedir. AB’nin 10 yeni üyesinin büyüme oranlarının ise yüzde 4’ü aşması tahmin edilmektedir.

2004 yılında Japonya’da büyüme oranı yüzde 2,6 olmuştur. Büyümenin kaynakları kamu ve özel tüketim, yatırımlar ve ihracat artışı olmuştur. Ancak, 2005 yılında ihracattaki düşme nedeniyle büyüme oranında küçük bir azalma meydana geleceği tahmin edilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranı 2003 yılında yüzde 2 iken 2004 yılında yüzde 6,4’e çıkmıştır. 2004 yılında Latin Amerika’nın büyüme oranı yüzde 5,7, Afrika’nın yüzde 4,6, Batı Asya’nın yüzde 6,2 ve Doğu ve Güney Asya’nın yüzde 7,1 olarak gerçekleşmiştir. Tüm gelişmekte olan ülkeler önceki yıllara göre daha yüksek oranlarda büyüme performansı simgelemişlerdir. Doğu ve Güney Asya’nın büyüme performansı 1997 finansal krizinden sonraki en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Yüzde 9,5’lik büyüme oranı ile Çin, Asya ülkeleri arasında en yüksek büyüme oranına sahip olmakla birlikte diğer ülkelerin büyüme oranları da yüksektir. Asya ülkelerinde ekonomik büyümenin kaynağı güçlü iç taleple birlikte gerçekleşen ihracat artışı olmuştur. Asya ülkelerinde tahminlerin üzerinde gerçekleşen büyüme, gelişmekte olan ülkelerin yüksek bir performans göstermesine neden olmuştur. Latin Amerika ülkeleri 1997 yılından bu yana gözlenen en yüksek büyümeyi gerçekleştirmişlerdir. Ham petrol ve metal ürünleri fiyatlarındaki artış, bölgedeki petrol ve metal ihraç eden ülkelere avantaj sağlamıştır. Petrol fiyatlarında meydana gelen artış, Latin Amerika ülkeleriyle birlikte, Orta Doğu ülkelerinin de dış ticaret hadlerinde iyileşme meydana gelmesine neden olmuştur. Benzer şekilde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)

ekonomileri ham petrol fiyatları ve talep artışına bağlı olarak 2004 yılında yüksek büyüme performansı göstermişlerdir.

2.1.2 Dünya Ticaretinde Meydana Gelen Gelişmeler:

2004 yılında petrol fiyatlarındaki artışa rağmen küresel canlanma nedeniyle dünya ticaretinde ilk altı ayda yüzde10 artış meydana gelmiştir. İkinci altı ayda dünya büyüme oranında meydana gelen zayıflama nedeniyle ticaretteki artış zayıflamıştır.

2004 yılında dünya toplam mal ihracatı dolar cinsinden yüzde 22,5 büyümüştür. Bu artışın yüzde 13'ü hacim, yüzde 9,5'i ise dolar fiyatının artmasından kaynaklanmaktadır. İkinci etki kısmi olarak, döviz kurlarında Euro lehine meydana gelen değişme nedeniyle Euro bölgesindeki uluslararası ticaretin dolar cinsinden değerinin artmasından kaynaklanmaktadır.

Dünya ihracat hacmindeki artış aynı zamanda bölgesel kompozisyonda değişme ile birlikte meydana gelmiştir. Tablo 2'de, dünya ticaret hacmindeki değişimler bölgesel bazda verilmektedir.

Tablo 2: Bölgesel Bazda Dünya İhracat ve İthalat Hacminde Meydana Gelen Değişmeler

(Yüzde Değişim)	İhracat					İthalat				
	1996-	2001	2002	2003	2004	1996-	2001	2002	2003	2004
Dünya	7	-1	5	6	13	7	-1	4	7	13
Gelişmiş Ülkeler	7	-1	2	3	11	8	-1	3	5	11
Japonya	6	-8	8	9	13	4	1	1	6	6
ABD	7	-6	-4	3	9	11	-3	4	5	11
Avrupa	7	2	4	3	12	8	1	2	5	11
Gelişmekte olan	8	-2	9	12	16	7	-3	7	10	19
Afrika	2	1	2	11	7	1	5	4	7	26
Latin Amerika	10	1	2	3	10	9	-3	-4	0	13
Batı Asya	5	0	8	1	3	10	-4	7	-5	35
Doğu ve Güney	10	-3	12	17	22	6	-3	11	15	18
Cin	12	9	25	35	33	11	12	23	36	26
Hindistan	8	7	17	10	18	5	4	13	9	17
Güney-Doğu Avrupa ve BDT	1	7	5	9	13		17	10	21	17

^a Ortalama

Kaynak: UNCTAD (2005:8)

Tablo 2’den görüldüğü gibi 2004 yılında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ihracat hacminde artış görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ticaret hacmindeki artışın gelişmiş ülkelerin ticaret hacmindeki artıştan yüksek olması şeklinde 1990 yılından bu yana görülen eğilim 2004 yılında da devam etmiştir.

Gelişmiş ülkelerin 2003 yılında yüzde 3 olan ihracat hacmi artışı 2004 yılında yüzde 11’e çıkmıştır. Japonya, ABD ve Avrupa’nın ticaret hacmi artışı sırasıyla, yüzde 13, yüzde 9 ve yüzde 12 olmuştur. Avrupa’nın ticaret hacminde 2003 yılına göre yüksek oranlı artış, yeni AB’nin genişlemesi sonucu bölge içi ticaretin artması ve Doğu Asya, petrol ihracatçısı Batı Asya ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine olan satışların artması sonucu gerçekleşmiştir. AB’nin genişlemesi sonucu üye sayısının Mayıs 2004’de 25’e çıkması, AB ülkeleri arasındaki ticaretin artmasına neden olmuştur. 2004 yılında AB, dünya mal ihracatının yüzde 42’sini, hizmet ihracatının ise yüzde 52’sini gerçekleştirmektedir. ABD’nin 2004 yılı ihracatındaki artış ise doların rekabet gücünün artmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, ABD’nin dünya ihracatı içerisindeki payı sürekli olarak azalmakta (1990’lı yıllarda yüzde 12 iken, 2004 yılında yüzde 9), dünya ithalatı içerisindeki payı artmaktadır. ABD’nin 618 milyar dolar olan ticaret açığı GSYİH’ sının yüzde 6’sına dünya ticaretinin ise yüzde 7’sine eşittir. Japonya’nın ihracatın artmasında ise Asya ülkeleri arasındaki ticaret hacminin artışı önemli faktörler olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerin ihracat hacmindeki artış trendi 2004 yılında da devam etmiş ve ihracat hacmi yüzde 16 artmıştır. Gelişmekte olan ülkeler arasında ihracat artışında Doğu ve Güney Asya ülkeleri başı çekmektedir. Tablo 2’den, Çin’in 2004 yılındaki ihracat hacmi artışının yüzde 33’e eşit olduğu görülmektedir. Asya ülkelerinde ticaret artışının kaynakları, ABD’nin ithalat talebi, Asya ülkelerinin birbirleriyle yaptıkları ticaret ve elektronik ticaretinde meydana gelen canlanmadır. Latin Amerika ve Afrika’da 2004 yılında önemli ölçüde ihracat artışı gerçekleşmiştir.

2004 yılında fiyatlarda meydana gelen değişiklik, ticaretin bölgesel değişiminin de belirleyicisi olmuştur. 2004 yılında mal fiyatlarındaki artış imalat sanayi mallarının fiyatlarındaki artıştan daha hızlı olmuştur. Petrol ve metal fiyatlarında yüzde 30’dan fazla artış olmasına rağmen tekstil ürünleri fiyatlarında çok düşük bir artış meydana gelmiştir.

2004 yılında ekonomik canlanma ve petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak enflasyon oranında artış görülmektedir. Enflasyon oranı gelişmiş ülkelere ortalama yüzde

2,1, gelişmekte olan ülkelerde ise yüzde 6 olarak tahmin edilmektedir. Artan petrol fiyatlarının yurtiçi fiyatlar üzerindeki etkileri birçok ülkede ABD dolarına karşı ulusal paraların değerlenmesi veya ülke bazında yapılan farklı uygulamalar yardımıyla önlenmiştir. Uluslararası ticaret konusu malların fiyatlarında yüzde 11'lik değişme meydana gelmiştir. Petrol ve metal fiyatlarında ise sırasıyla yüzde 31 ve yüzde 36'luk artış meydana gelmiştir. Petrol fiyatlarındaki artışın temel nedeni, artan küresel talep, var olan rezervlerin azalması ve atıl üretim kapasitesinin bulunmamasıdır. Yıl boyunca Çin'in güçlü ithalat talebi, jeopolitik çatışmalar ve geçici ulaştırma sorunları gibi nedenlerle aylık petrol fiyatlarında önemli bir dalgalanma görülmüştür. Nominal petrol fiyatları Kasım 2004'de aylık fiyat düzeyindeki rekor seviyesi olan varil başına 55 dolara yükselmiştir. 2000 yılında ham petrol fiyatları yıllık ortalama 36 dolara yükselmiştir. Bu düzey 1980 yılındaki tarihsel zirve düzeyi ile aynıdır. Dünya ihracat mal fiyat endeksi ile deflete edilmiş reel petrol fiyatı ise 1985 yılından bu yana olan en yüksek düzeyine ve 1995 yılı düzeyinin iki katına ulaşmıştır. Buna karşılık, tarımsal hammadde fiyatları yüzde 3, gıda ürünleri fiyatları yüzde 14 imalat sanayi ürünleri fiyatları ise ortalama yüzde 8,5 artmıştır.

Fiyatlardaki söz konusu değişim sonucunda, ihracatları petrol ağırlıklı Orta Doğu, Afrika ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri 2004 yılında ortalamanın üzerinde ihracat artışı kaydetmişlerdir. Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerin dünya ihracatı içerisindeki payları 1994 yılında yüzde 27,7 iken, 2004 yılında yüzde 33,4'e çıkmıştır.

2005 yılı için yapılan öngörüler, küresel büyümenin bu yılda da devam edeceği ancak 2004 yılına göre büyüme oranının azalacağı ve yüzde 3-3,5'e düşeceği şeklindedir. Büyüme oranındaki azalma temel olarak gelişmiş ülkelerdeki gerilemeden kaynaklanacak olmakla birlikte, gelişmekte olan ülkelerin bazıları da büyümelerindeki ivmeyi yitirmişlerdir. Tablo 1'den görüldüğü gibi gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarının yüzde 5'e düşeceği öngörülmektedir. 2004 yılının ikinci yarısında Avrupa ve Japonya'daki ekonomik büyüme yavaşlamıştır. Euro alanı ve Japonya'daki büyümenin kısmen dış fazladaki azalmaya bağlı olarak, ABD ve Çin'deki büyümenin ise yatırımların büyümesindeki azalmaya bağlı olarak 2005 yılında daha düşük olacağı öngörülmektedir. Buna ek olarak, bazı gelişmiş ülkelerde faiz oranlarının 2004 yılına göre daha yüksek olacağı beklentisi ve enerji maliyetlerindeki artışın da global büyüme üzerinde olumsuz etkisinin olacağı tahmin edilmektedir. 2005 yılının ilk yarısında ABD'nin büyüme oranında

meydana gelen ılımlı azalma, UNCTAD tarafından dünya ekonomisinin büyümesinin motoru olan ABD'nin diğer ülkelerden destek gelmediği koşulda küresel büyümeyi arttıramayabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Ekonomik büyümede meydana gelecek yavaşlama ise kuşkusuz dünya ticaretini olumsuz yönde etkileyecektir.

2.2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELER

Son yıllarda uygulanan kalıcı ve tutarlı makroekonomik politikalar ve bunu destekleyen yapısal reformlar neticesinde Türkiye ekonomisi, yüksek ve istikrarlı bir büyüme ortamına girmiştir. Nitekim Gayri safi Milli Hasıla (GSMH) büyümesi 2002 yılında yüzde 7,9 ve 2003 yılında yüzde 5,9 oranında gerçekleşerek hedeflerin üzerine çıkmıştır. Bu eğilim 2004 yılında da devam etmiş ve büyüme yüzde 9,9 olarak gerçekleşmiştir. İleriye yönelik olumlu beklentilerin güçlenmesi, enflasyonun ve faizlerin düşmesi ile maliyetlerin azalması sonucunda ertelenmiş olan özel yatırım ve tüketim talebinin canlanması, bu gelişmenin temel dinamiğini oluşturmuştur.

İç ve dış talepteki hızlı canlanmaya rağmen üretim ve verimlilik artışı ekonominin enflasyonist baskı oluşmadan büyümesini sağlamıştır. 1970'li yıllardan bu yana çift haneli ve yüksek seviyede seyreden enflasyon 2001 yılında yüzde 68,5 iken 2004 yılı sonunda yüzde 9,3'e gerilemiştir. 2004 yılında hedefin altında gerçekleşen enflasyon dünya piyasalarındaki yüksek petrol ve hammadde fiyatlarına rağmen sağlanmıştır. Enflasyonla mücadeledeki bu kazanımda, tutarlı ve disiplinli maliye politikalarının kararlı bir şekilde uygulanması ve yapısal reformların hayata geçirilmesi belirleyici olmuştur. Bu çerçevede; mali disiplinin sağlanması ve korunması, gelirler politikasının program hedefleri doğrultusunda sürdürülmesi ve enflasyonun düşürülmesine odaklı para politikası uygulaması, enflasyonist beklentilerin aşağı çekilmesini sağlayan temel unsurlar olmuştur.

2003 yılında yüzde 31 oranında artan ihracat 2004 yılında da yüzde 32,8 oranında artarak 62,8 milyar dolara ulaşmıştır. Sağlanan makroekonomik istikrar ve verimlilik artışı özellikle imalat sanayi ihracatında çeşitlenmeye ve derinleşmeye yol açmıştır. Bir önceki yıla göre yüzde 40,1 oranında artan ithalat 97,2 milyar dolar olmuştur. İthalattaki artış; yüksek büyümenin yanı sıra tüketici ve yatırımcı güveninin tekrar tesis edilmesi ile birlikte ertelenmiş yatırım ve tüketim talebinin hızla gerçekleşmesinden kaynaklanmıştır. Nitekim bu dönemde tüketim malı ithalatı yüzde 84,5 ve yatırım malı ithalatı yüzde 53,2 oranında artmıştır.

2004 yılında ülkemize giren turist sayısı geçen yıla göre yüzde 25,7 oranında artarak 17,5 milyon kişi olmuştur. Böylece giren turist sayısında 2004 yılında rekor düzeye ulaşılmıştır. Turizm gelirleri de geçen yıla göre yüzde 20,3 oranında artarak 15,9 milyar dolara ulaşmıştır. Turizm gelirlerindeki artış hizmetler dengesindeki gelişmelerin belirleyicisi olmuştur.

Bu gelişmeler sonucunda 2004 yılında cari işlemler dengesi 15,4 milyar dolar açık vermiştir. Bu dönemde cari işlemler açığının finansmanı özel kesim tarafından sağlanmış, banka dışı özel sektör tarafından sağlanan sermaye girişi 8,3 milyar dolara ulaşmıştır. Yabancı sermaye yatırımları geçen yıla göre yüzde 51,6 artarak 2,6 milyar dolar olmuştur. 2004 yılında Merkez Bankası rezervlerinin güçlü pozisyonu korunmuştur.

Ekonomide güven ortamının ve sürdürülebilir borç dinamiğinin sağlanması amacıyla sıkı maliye politikası izlenmiştir. Bu kapsamda 1999 yılında GSMH' sının yüzde 2'si kadar açık veren ve 2000–2002 yılları arasında ortalama olarak yüzde 4 civarında gerçekleşen faiz dışı toplam kamu dengesi, 2003 yılında öngörülen yüzde 6,5 civarında fazla vermiştir.

Toplam kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSMH 'ya oranı, 2004 yılı için de yüzde 6,5 olarak hedeflenmiştir. 2004 yılında da borç stokunun döviz ve faize karşı duyarlılığını en aza indirmeyi hedefleyen bir borçlanma politikası sürdürülmüştür. Bu çerçevede, 2002 yıl sonu itibariyle toplam borç stoku içinde yüzde 58 olan döviz cinsi/endeksli borçların payı, 2003 yılı sonunda yüzde 46 ve 2004 yılı sonunda yüzde 42 seviyesine gerilemiştir. Aynı dönem içinde, sabit faizli borç stokunun toplam borç stoku içindeki payı 2002 yılında yüzde 45 iken, 2003 yılında yüzde 49 ve 2004 yılı sonunda yüzde 54 seviyesine çıkmıştır.

Yüksek faiz dışı fazla verilmesi, reel faizlerin düşmesi, döviz kurlarındaki istikrar ve yüksek büyüme, net borç stokunun GSMH 'ya oranının hızla düşmesini sağlamıştır. Kamu net borç stokunun 2001 yılında yüzde 91 olan GSMH 'ya oranı, 20,5 puanlık bir azalma ile 2003 yılında yüzde 70,5'e gerilemiştir. 2004 yılında ise kamu net borç stokunun yüzde 65 civarına gerileyeceği beklenmektedir.

2004 yılında faiz oranlarındaki düşüş eğilimi devam etmiş ve 2002 yılında yıllık ortalama yüzde 62,7 olan ıskontolu TL cinsinden iç borçlanma faizi, 2004 yılında yüzde 24,7'ye gerilemiştir. Yılın sonuna doğru ikincil piyasalardaki faiz oranları yüzde 20 seviyesinin altına inmiştir.

Dış borçlanma maliyetlerinde de belirgin bir iyileşme sağlanmış ve uluslararası sermaye piyasalarında ülkemizin risk primlerinde çarpıcı düşüşler kaydedilmiştir.

2.3. TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİNDEKİ GELİŞMELER *

2.3.1. 1980 – 1990 Dönemi

1980 öncesi dönemde yaşanan ekonomik sıkıntılar sonucunda ödemeler dengesi üzerinde oluşan baskıyı gidermek amacıyla bir süre kısıtlayıcı dış ticaret politikaları ve ithal ikameci sanayileşme politikaları uygulanmıştır. Ancak beklenenin aksine, ithal ikameci sanayilerin dışa bağımlılığı sebebiyle ithalat önemli oranda artmış ihracatta ise önemli bir gelişme kaydedilememiştir.

24 Ocak Kararları ile serbest piyasa koşullarında işleyen ve dışa açık bir ekonomi modeli uygulamaya konmuştur. Söz konusu Kararlar doğrultusunda oluşturulan politikalar ile ihracatın artırılması, fiyat sisteminin serbestleştirilmesi, yabancı sermaye girişinin artırılması ve faizlerin serbest bırakılması amaçlanmıştır. 24 Ocak Kararları ile amaçlanan, iç piyasaya dönük, ithal ikameci politikalarla kurulmuş bir sanayi yapısını, dışa dönük, ihracat amaçlı bir yapıya dönüştürmek olmuştur.

Bu anlamda 24 Ocak 1980 Türkiye ekonomi politikaları açısından bir dönüm noktasıdır. 24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe giren İstikrar Programı ile kambiyo politikası serbestleştirilerek günlük kur ayarlamaları ile TL'nin sürekli değer kaybettiği bir sürece girilmiş, ithal kotalarının kaldırılmaya başlanması ile ithalat rejimi serbestleşmeye başlamış, ihracat destekleri ekonomi politikalarının temel araçlarından biri olmuştur. 1980 sonrası politikalarla ihracat, 1980–1984 arasındaki dönemde yüzde 314 oranında artmış, ancak ithalatta da artış olması sebebiyle dış açıklar 1980 sonrası dönemde de devam etmiştir. 1980 sonrasında ihracat; esnek kur politikası ile sürekli değer kaybeden bir Türk Lirası politikası, ihracata düşük faizli kredi, ihracatçı sanayinin kullandığı girdilerin gümrük indirimleri ve

* Bu bölüm aşağıda belirtilen çalışmalardan derlenmiştir.

- ◇ “Dünden Bugüne Dış Ticaretimizdeki Gelişmeler”, H. Avni Özcan, Dış Ticaret Dergisi.
- ◇ “1923–2003 Döneminde Türkiye Cumhuriyetinin Dış Ticaret Politikaları”, M. Murat Taşkın, Dış Ticaret Dergisi.
- ◇ Cumhuriyetin 80. Yılında 1923–2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi” G. Müge Varol, Dış Ticaret Dergisi.

muafiyetleri ile ucuz tutulması ve döviz tahsisinde kolaylıklar yoluyla sürekli desteklenmiştir.

Diğer taraftan, 1980 sonrası ekonomi politikaları çerçevesinde Dünya ile bütünleşme ve dışa dönük serbest piyasacı kalkınma amaçları doğrultusunda, 1984 yılında kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi amacıyla “30 sayılı Karar” yayımlanmıştır. Serbest Bölge uygulaması dış ticaret politikaları araçlarından biri haline gelmiş ve 15 Haziran 1985 tarihinde yürürlüğe giren 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunuyla serbest bölgelerin tabi olduğu yasal düzenlemelerin çerçevesi çizilmiştir.

1987’de Türkiye AT ’ye üyelik başvurusunda bulunmuş ve bu başvurunun gerekleri çerçevesinde hazırlık ve AT ’a uyum çalışmaları başlatılmıştır. 1989 yılında “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 30 Sayılı Karar”la yabancı sermayeye teşvikler sağlanmış, bürokrasi azaltılarak sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir. 1990’da Türk parasının konvertibilitesi ilan edilmiştir.

Dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi 1983 yılından sonra artan bir hızla sürdürülmüş, ithalatta pozitif listeden, negatif listeye geçilmiş, miktar kısıtlamaları yerine tarife uygulaması ön plana çıkarılmış, koruma oranları giderek düşürülmüş, fon uygulamasına geçilerek önceleri izne bağlı mallar listesinde yer alan birçok ürünün ithalatı Toplu Konut Fonu kesintisi ödenmesi suretiyle serbest bırakılmıştır. İhracat Rejiminde ise; zaman içinde yapılan değişiklik ve düzenlemeler ile tescil, lisans ve ruhsat uygulamaları yürürlükten kaldırılarak, ihracat serbestisi prensibi getirilmiştir.

Bu dönem zarfında ihracatın artırılmasına yönelik olarak yürürlüğe konulan hukuki düzenlemelerin yanı sıra ihracatçılara, vergi iadesi, gelir vergisi istisnası, döviz tahsisi, gümrük muafiyetli hammadde ithalatı ve ihracat kredileri gibi bazı parasal ve mali teşvikler de sağlanmıştır. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) ve Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) de ihracatın finansmanında kullanılan diğer destekleri oluşturmuştur.

İhracatı artırmak için yapılan bu hukuki düzenlemelere ilave olarak, başta parasal ve nakdi teşvikler olmak üzere ihracat değişik destek unsurları ile teşvik edilmiştir. İhracatın kredi ve sigorta yolu ile desteklenmesi kapsamındaki mekanizmaların geliştirilebilmesi, Türk ihracatçılarının dış pazarlarda rekabet gücünün artırılması ve Türkiye’nin ihracata yönelik stratejisinin desteklenmesi amacıyla 1987 yılında Türk Eximbank kurularak faaliyete geçirilmiştir.

Uygulanan politikaların etkisiyle ülkemiz dış ticaret hacmi ve ürün kompozisyonunda çok önemli değişiklikler olduğu gözlenmektedir. 1980 yılında 2,9 milyar dolar, 1985 yılında 8 milyar dolar olan ihracatımız 1990 yılında 12,9 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Ürün kompozisyonunda da çok önemli değişiklikler meydana gelerek ihracatımız içinde tarım ürünlerinin payı gerilemiş, sanayi mallarının payında ise çok önemli artışlar meydana gelmiştir. Nitekim 1980 yılında yüzde 35–36 seviyelerinde olan sanayi ve madencilik ürünleri ihracatının toplam ihracatımız içindeki payı 1985 yılında iki katına çıkarak yüzde 70'e; 1990 yılına gelindiğinde ise yüzde 75'e ulaşmıştır.

2.3.2. 1990'lı yıllar

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkelerin dış ticaret politikaları üzerinde, üyesi buldukları veya üyeliğini hedefledikleri uluslararası ekonomik ve ticari bütünleşmelerin etkileri sürekli olarak artarken, 1990'larda ve 2000'li yıllarda Türkiye'nin dış ticaret politikalarını şekillendiren iki temel bütünleşme DTÖ üyeliği ve Avrupa Birliği ile girilen Gümrük Birliği olmuştur.

Türkiye ile AET arasında bir Ortaklık kurmuş olan 1963 tarihli Ankara Anlaşması, Geçiş Döneminin şartlarını düzenleyen 1970 tarihli Katma Protokol doğrultusunda, Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin tamamlanması ve uygulanmasına ilişkin usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 sayılı karar 6 Mart 1995'de Ortaklık Konseyi toplantısında kabul edilmiştir. 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımına imkân veren Gümrük Birliği 22 yıllık bir geçiş döneminin ardından 1 Ocak 1996 tarihinde tamamlanmıştır. 11–12 Aralık 1999'da Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsü tanınmış ve taraflar arasındaki ilişki üyelik hedefi doğrultusunda yönlendirilmiştir.

AB ile gerçekleştirilen Gümrük Birliği ve sonrasında üyelik doğrultusunda uygulanan politikalar, Türkiye'nin dış ticaret politikalarının şekillendirilmesi açısından önemli bir çerçeve çizmektedir.

Türkiye'nin dış ticaret politikalarına yön veren bir diğer önemli iktisadi bütünleşme ise Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğidir. GATT, imzalanmasının ardından 1994'e kadar Dünya ticaretine genel bir çerçeve çizmiş ve ticareti uluslararası kabul gören kurallara bağlayarak ticaretin serbestleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Uluslararası ticaretin

serbestleştirilmesini ve düzenli işleyişini amaçlayan bir anlaşma niteliğindeki GATT, kurumsal bir yapıya kavuşturularak 01.01.1995 tarihi itibarıyla Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüştürülmüştür. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye, DTÖ üyeliğinin gerekleri doğrultusunda belirli bir takvim çerçevesinde sanayi ürünlerinde tarife indirimleri gerçekleştirmiş, tarım ve tekstil sektörlerinin kademeli olarak mevcut kurallara uygun faaliyet göstermelerini sağlamak amacıyla düzenlemeler yapmış, ticaretle bağlantılı yatırım tedbirleri, fikri mülkiyet hakları ve hizmet ticareti konularında DTÖ tarafından oluşturulan uluslararası ticaret sistemine dahil olmuştur. Bugün, tarım ve sanayi mallarının ticaretine yönelik yeni düzenlemelerden, ticaretin kolaylaştırılması çabalarına, yatırım, çevre, rekabet, kamu alımları, elektronik ticaret ve fikri mülkiyet haklarına kadar birçok konu DTÖ bünyesinde uluslararası platformlarda ele alınmaktadır.

Bu gelişmeler uluslararası yükümlülüklerimizin artması ve belirlenen normlar çerçevesinde dış ticarete yönelik gerekli uyum çalışmalarının yapılması gereğini doğurmuştur. İhracat Teşvik Mevzuatı'nda radikal değişiklikler yapılmış, Dâhilde ve Hariçte İşleme Rejimi ile 1.6.1995 tarihinden itibaren yeni Devlet Yardımları uygulaması başlatılmıştır.

1997 yılında yaşanan Uzakdoğu Krizinin; ABD ekonomisinin göstermiş olduğu performans çerçevesinde dünya ekonomisine etkisi sınırlı düzeyde kalırken, bölge ülkeleri başta olmak üzere özellikle ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülke ekonomilerine büyük çaplı olumsuz yansımaları olmuştur. Kriz sonrasında 1996 yılında ihracatımız içerisinde yüzde 4 civarında paya sahip olan bölge ülkelerine yönelik ihracatımız, bu ülkelerin ekonomilerinde ortaya çıkan sıkıntıdan kaynaklanan iç talep azalmasına bağlı olarak önemli ölçüde düşmüştür. Bunun yanı sıra başta tekstil olmak üzere bir çok sektörde ülkemizin en önemli rakibi konumunda bulunan bu ülkelerin kriz sonrasında para birimlerinde yüzde 60'a varan devalüasyonlar yapmaları ülkemiz rekabet gücünün nispi olarak etkilenmesine yol açmıştır.

Uzakdoğu krizinin etkileri Rusya Federasyonunun yaşadığı olumsuz ekonomik koşullarla birleşince 1998 yılında anılan ülkede ciddi bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Rusya Federasyonunun 1997 yılında ülkemiz genel ihracatı içerisinde yüzde 8'ler seviyesine ulaşmış olan payı ve ülkemiz ticaretinde Almanya'dan sonraki ikinci büyük pazar konumunda olması krizin ülkemiz açısından önemini de artırmıştır.

1999 yılı 17 Ağustos Marmara Depremi çerçevesinde, hem ekonomik hem sosyal açıdan büyük sıkıntılar yaşanan bir yıl olmuştur. Deprem bölgesinin ülkemizin en önemli sanayi ve ticaret bölgesi olması depremin etkinlerinin daha fazla hissedilmesine neden olmuştur. Deprem nedeniyle iç talebin büyük oranda gerilemesi ve binlerce işyerinin zarar görmesi neticesinde Cumhuriyet tarihinin en büyük çaplı küçülmelerinden biri gerçekleşmiş ve 1999 yılında GSMH bir önceki yıla nazaran yüzde 6,1 oranında gerilemiştir.

1999 yılında ülke ekonomisi açısından yaşanan bir diğer önemli gelişmeyi ise, 9 Aralık itibariyle uygulamaya konulan yeni İstikrar Programı olmuştur. Uluslararası Para Fonu destekli bu Program çerçevesinde en önemli sorunlardan biri olan kronik enflasyonun 3 yıl içinde tek haneli seviyelere düşürülmesi ve bu yolla bozulan makro ekonomik dengelerin yeniden tesis edilmesi amaçlanmıştır.

Program kapsamında öngörülen hedeflere ulaşmak için mali politikalar, yapısal reformlar ile kur ve para politikaları olarak belirlenen üç ana başlık altında düzenlemeler yapılmıştır. Uygulamaya konulan İstikrar Programı, kura dayalı, bir başka deyişle kurun çıpa olarak kullanıldığı bir program niteliğinde olduğundan, uygulanacak kur politikası, enflasyonun hedeflenen düzeylere indirilmesi açısından çok büyük öneme sahiptir. Uygulanan program neticesinde 1999 yılında daralmış olan ekonomi yeniden canlanmaya başlamıştır.

2.3.3. 2000 Yılı Sonrası Dönemde Dış Ticaretimizde Kaydedilen Gelişmeler

2000 yılında dünya hâsılası ve ticaretinde çok olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen, uluslararası piyasalarda Euro/Dolar paritesinde Euro aleyhine yaşanan gelişmeler ve ham petrol fiyatlarında gözlenen yüksek artışın maliyetleri arttırıcı etkisi gibi dışsal faktörlerden kaynaklanan gelişmeler ihracatta beklenen artışın gerçekleştirilmesini engellemiştir. Ayrıca yukarıda özetlenen Ekonomik İstikrar Programı kapsamında uygulanan kur politikasının TL'yi reel anlamda değerli kılması, ihracatımızı olumsuz yönde etkileyen diğer bir gelişmedir. Dışsal ve içsel faktörlerden kaynaklanan bu olumsuzluklara rağmen, 2000 yılında ihracatımız 1999 yılındaki azalışı tersine çevirerek yüzde 4,4'lük artışla 27,8 milyar dolara ulaşmıştır. Artan iç talep ve reel olarak değerlendirilen TL'nin de etkisiyle ithalat ise bir önceki yıla göre yüzde 34 oranında artarak 54,5 milyar olmuştur.

Uygulanan istikrar programı 2001 yılı Şubat ayında ortaya çıkan krizle sektöre uğramış, bankacılık sektöründe yaşanan yapısal sorunların bir türlü çözüme

kavuşturulamaması ve diğer etkenler sebebiyle, faizler yeniden fırlamış, bir günde 5 milyar dolarlık sermaye çıkışı yaşanmış, borsa hızla düşmüş, krizin önlenmesi amacıyla, kurlar serbest bırakılmıştır. Dalgalı kur uygulamasına geçilmesiyle TL, yabancı para birimleri karşısında hızla değer kaybetmeye başlamıştır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında döviz kuru ve faiz oranlarında görülen aşırı dalgalanmalar sonucu yatırım ve tüketim harcamalarında önemli daralmalar meydana gelmiş, iç talepte yaşanan gerileme ve satışların düşmesi ise reel sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. Bu gelişmeler sonucunda 2001 yılında ülkemiz GSMH 'da yüzde 9,4 gibi yüksek oranlı bir düşüş yaşanmıştır.

İç piyasadaki daralma ve gerçekleştirilen devalüasyon sonucu ortaya çıkan görece kur avantajı, 2001 yılında dış pazarlara daha fazla yönelmenin ve ihracatın ivme kazanmasının temel gerekçesini oluşturmuştur. İhracat bir önceki yıla nazaran yüzde 12,3 artarak 31,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bu artışın sağlanabilmesinde, ihracatımızda bir tanıtım ve pazarlama atağı başlatılması ve bölge ülkeleri ile ticaretimizin geliştirilmesine yönelik uygulanan yeni stratejilerinde büyük katkısı olmuştur. Yurtdışında hedef seçilen ülkelere ihracatımızın artırılması, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve dünya çapında tanınan bir "Türk Malı" imajının yerleştirilmesi yönünde ticaret heyeti programları, alım heyeti organizasyonlarının yanı sıra yurtdışı fuarlara milli düzeyde katılım şeklindeki faaliyetler ağırlık kazanmaya başlamıştır.

2001 yılı ithalatı ise bir önceki yılın aksine yüzde 24 oranında azalarak ve 41,4 milyar dolar seviyesine gerilemiştir.

2002 yılı gerek dünya gerekse Türkiye ekonomisi ve ihracatında ciddi düzelmelerin ve artışların sağlandığı ve ihracatımızın başarılı performansla bir önceki yıla göre yüzde 12 artarak 35,7 milyar dolara ulaştığı bir yıl olmuştur. İhracat, 2003 yılında büyümesini hızlandırmış ve yüzde 31 oranında yükselişle 47,3 milyar dolara ulaşmıştır. İthalat ise 2003 yılında yüzde 34,5 oranında artarak 69,3 milyar dolara ulaşmıştır.

2003 yılında TL'nin yüksek oranda değer kazanmasına rağmen, ihracatın yüksek oranlı artışında rol oynayan faktörler; 2001 yılında yaşanan krizin ardından terk edilen "sürünen kur" politikasının ardından gelen yüksek oranlı devalüasyon ve buna bağlı olarak

gelişen makro ekonomik koşulların reel ücretler üzerinde baskı yaratması, uluslararası piyasalarda rekabet etmenin güçlüğünün yurt içi üreticileri daha verimli çalışmaya yöneltmesi, önceki yıllara göre nispeten kısıtlı olan iç tüketim talebi, düşen enflasyona paralel olarak azalan faiz oranları ve uluslararası piyasalarda ABD dolarının Euro karşısında değer kaybetmesidir.

2004 yılında ihracat yüzde 33,7 oranında artarak 63,2 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Bu artış, 2003 yılı ile aynı nedenlerden kaynaklanırken, 2004 yılında ihracat artışında öne çıkan sektörlerin kapasite kullanım oranlarında önemli artışlar olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, tüketim malı ithalatının artışı ile 2003 yılında ekonomideki canlanmanın beklenenin üstünde olması ve büyüyen ihracata bağlı olarak ara malı ithalatının artması, toplam ithalattaki yüzde 42,4 oranındaki artışta etkili olmuştur. Ayrıca, EURO Dolar paritesinde, 2003 yılında Euro lehine yaşanan gelişmenin nominal etkisi de genel ithalat artışında etkili olmuştur. 2004 yılında ise azalan faizler ve kolaylaşan kredi imkânlarına bağlı olarak artan tüketim talebi, ithalatı artıran önemli bir etken olmuş (tüketim malları ithalatı yüzde 55,0 oranında artış kaydetmiştir) ve ithalat 97,5 milyar dolara ulaşmıştır.

Dış ticaret hacmi 2003 yılında yüzde 33,1 oranında bir artış göstererek 87,6 milyar dolardan 116,6 milyar dolara yükselirken, 2004 yılında yaklaşık yüzde 37,8 oranında artış kaydederek 160,7 milyar dolara yükselmiştir. Dış ticaret açığı ise, 2003 yılında, ithalatta yaşanan artışın ihracat artışının üzerinde olması nedeniyle, yüzde 42,5 oranında artarak 15,5 milyar dolardan 22,1 milyar dolara çıkmış, 2004 yılında ise yine aynı nedenle, yüzde 55,8 oranında artarak 34,4 milyar dolara yükselmiştir.

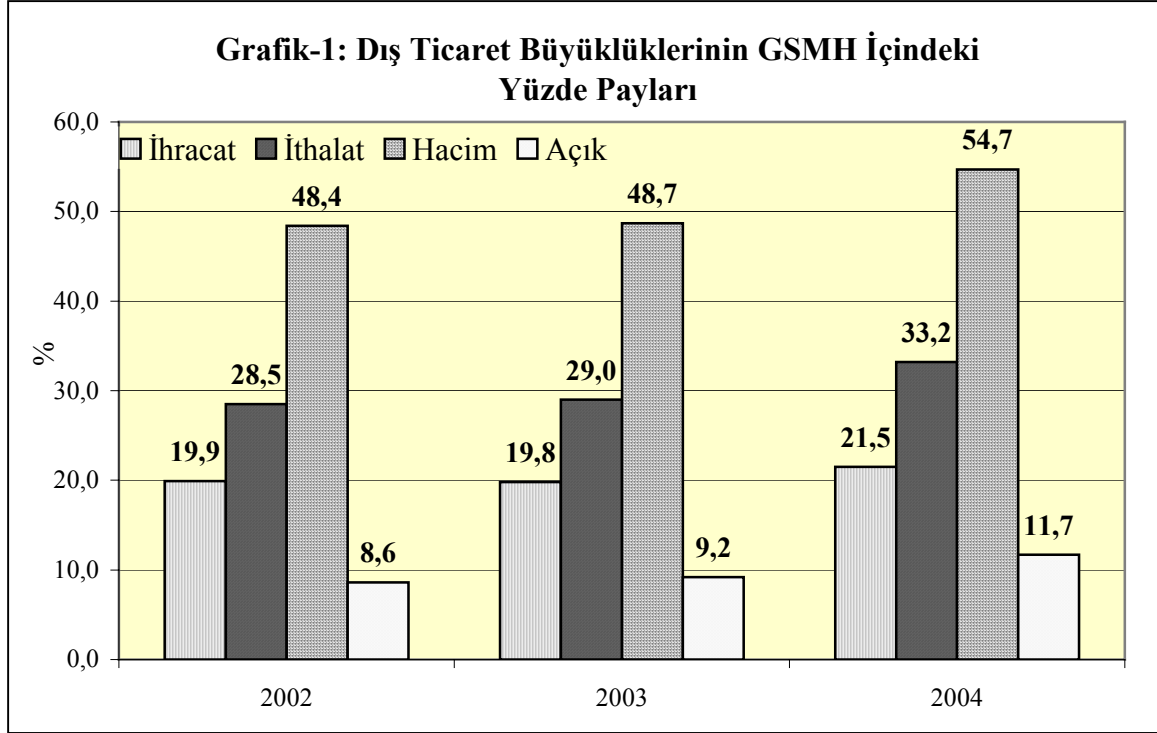
Tablo 3: Dış Ticaret (Milyon Dolar)

	YILLIK					OCAK-EKİM		
	2000	2001	2002	2003	2004	2004	2005	DEĞ. %
İhracat	27.775	31.334	36.059	47.253	63.121	44.988	59.438	32,1
İthalat	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	70.410	95.016	34,9
Hacim	82.278	72.733	87.613	116.593	160.661	115.398	154.454	33,8
Denge	-26.728	-10.065	-15.495	-22.087	-34.419	-25.422	-35.579	40,0
GSMH	200.002	145.693	180.892	239.235	299.475	--	--	--

Kaynak: DTM

Dış ticaretin ülke ekonomisi içindeki payını görmek amacıyla yıllar itibariyle dış ticaret hacminin GSMH içindeki payına bakıldığında, 2002 yılında yüzde 48,4 olan oranın, 2003 yılında yüzde 48,7'e, 2004 yılında ise yüzde 54,7'ye yükseldiği görülmektedir.

İhracatın özellikle 2000'li yıllardaki ürün kompozisyonunda otomotiv ve yan sanayi, elektrik-elektronik ve makine sektörünün paylarının hızla artmakta olduğu, tekstil ve hazır

giyim sektörünün payını korumakta olduğu ve sanayi ürünleri ihracatının belirgin ağırlığının devam ettiği görülmektedir.

2.3.4 Sektörel ve Bölgesel Bazda 2005 yılı Ocak Ekim Dönemi Dış Ticaretinin Analizi*

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan 2005 yılı Ekim ayı geçici dış ticaret verilerine göre, Ocak-Ekim döneminde ihracat yüzde 16,9 oranında artarak 59,4 milyar dolara, ithalat yüzde 21 oranında artarak 95 milyar dolara yükselmiştir. Dış ticaret açığı, ise aynı dönemde yüzde 28,7 oranında artarak 35,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı, 2005 yılı Ocak-Ekim döneminde 2,2 puan azalarak yüzde 62,6'ya gerilemiştir. (Bu bölümdeki karşılaştırmalar, önceki yılın aynı dönemine göre yapılmıştır.)

2.3.4.1 İhracat

* Dış Ticaret Müsteşarlığı raporlarından derlenmiştir.

i) Sektörler ve Maddeler Bazında İhracat

2005 yılı Ocak-Ekim döneminde *tarımsal ürünler* ihracatı yüzde 28,7 oranında artarak 6,5 milyar dolara, *madencilik ürünleri* ihracatı yüzde 57,4 oranında artarak 3,6 milyar dolara ve *sanayi ürünleri* ihracatı yüzde 13,1 oranında artarak 48,9 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece, Ocak-Ekim döneminde yüzde 16,9 oranında ve yaklaşık 8,6 milyar dolar değerinde ihracat artışı gerçekleşmiştir.

Tarımsal ürünler ihracatındaki artış önemli ölçüde buğday unu (yüzde 127), “kabuksuz fındık” (yüzde 67), “işlenmiş, paketlenmiş fındık, fıstık” (yüzde 54) “tütün ve mamulleri” (yüzde 20), zeytinyağı (yüzde 153) ihracatında kaydedilen artışlardan kaynaklanmıştır. Diğer taraftan aynı dönemde kuru fasulye, mercimek, kayısı, kiraz, şeftali, şeker ve bal ihracatımızda düşüşler kaydedilmiştir.

Sanayi ürünleri

- “Otomotiv sanayi ürünleri” ihracatı, 2005 Ocak-Ekim döneminde yüzde 20,2 oranında artmış ve 7,8 milyar dolara ulaşmış, genel ihracatımızın yüzde 13,1’ini meydana getirmiştir.
- “Demir ve çelik” ihracatı, Ocak-Ekim döneminde 2,3 oranında azalarak 4,7 milyar dolarda kalmış, toplam ihracatın yüzde 8’ini oluşturmuştur.
- “Büro makineleri ve haberleşme cihazları” ihracatı (tamamına yakını “televizyon”), Ocak-Ekim döneminde yüzde 8,3 oranında artarak 2,4 milyar dolar değerinde gerçekleşmiştir.
- Ocak-Ekim döneminde “dokumacılık ürünleri”nde yüzde 10,5 oranında ve 545 milyon dolar değerinde, “hazır giyim”de ise yüzde 6,1 oranında ve 567 milyon dolar değerinde ihracat artışı gerçekleşmiştir. Bu iki sektörün toplam ihracat içindeki payı ise yüzde 26,1 olmuştur.
- “Diğer yarı mamuller” (metal eşya, alçı, çimento, cam ve cam eşya, kauçuk mamulleri, kağıt-karton vs.) ihracatı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 21 oranında artarak 5,4 milyar dolara yükselmiştir.
- On ayda “elektrikli makine ve cihazlar” ihracatı yüzde 18,3 oranında artarak 2,6 milyar dolara, “diğer elektriksiz makineler” ihracatı yüzde 27,8 oranında artarak 2,3 milyar dolara yükselmiştir.
- “Diğer tüketim malları” ihracatı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 18,4 oranında artarak 3,3 milyar dolar değerinde gerçekleşmiştir.

ii) İhracatın Ülke ve Ülke Gruplarına Göre Dağılımı

AB dışı ülkelerle olan ihracatımız Ocak-Ekim döneminde ihracat artışına hız katmıştır. Ayrıca, Ocak-Ekim döneminde Afrika ile Yakın ve Orta Doğu ülkelerine de yüksek oranlı ihracat artışı gerçekleşmiştir.

AB: Avrupa Birliği üyesi 25 ülkeye yönelik ihracatımız Ocak-Ekim döneminde yüzde 11,9 oranında artarak 30,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. AB'ye dahil olan **Merkezi ve Doğu Avrupa** ülkelerine yönelik ihracat çok daha hızlı bir artış eğilimi içindedir. Son katılan 10 ülkeye yönelik ihracat artışı Ocak-Ekim döneminde yüzde 31,2'ye ulaşmaktadır. Ocak-Ekim döneminde, bu ülkeler içinde ihracatın en dinamik yapı sergilediği ülke, **“binek otomobilleri”** ihracatının etkisiyle, **Slovenya** olarak karşımıza çıkmaktadır. 25 AB ülkesi içinde ihracatın değerinin en çok arttığı ülkeler ise, **İtalya** ve **Almanya**'dır.

Diğer Avrupa: AB dışındaki Avrupa ülkelerine yapılan ihracat Ocak-Ekim döneminde yüzde 34,4 oranında artmış ve toplam ihracatın yüzde 11,9'una tekabül eden 7,1 milyar dolara ulaşmıştır. Rusya Federasyonu, Romanya, Bulgaristan ve Ukrayna yüksek ihracat artışıyla dikkat çeken ülkeler arasındadır.

Bu ülke grubuna yönelik ihracatın yaklaşık yüzde 25'ini “makinelere ve ulaşım araçları”, yüzde 21'ini ise “dokumacılık ürünleri” ile “hazır giyim” ve yüzde 12'sini “diğer yarı mamuller” meydana getirmektedir. İhracat artışı da büyük ölçüde bu ürün gruplarında gerçekleşmiştir.

Yakın ve Orta Doğu: Bölgeye yapılan ihracat, Ocak-Ekim döneminde yüzde 29,4 oranında artarak 8,2 milyar dolar değerinde gerçekleşmiştir. Bölgenin toplam ihracat içindeki payı bu dönemde yüzde 13,8 oranında gerçekleşmiştir.

Bölgeye yapılan ihracatın yaklaşık olarak, yüzde 20'si “demir ve çelik”, yüzde 19'u “makinelere ve ulaşım araçları”, yüzde 13'ü “diğer yarı mamuller” ve yüzde 12'si “madencilik ürünleri”nden meydana gelmektedir.

Ocak-Ekim döneminde tüm ülkeler içinde İtalya'dan sonra en büyük ihracat artışı, Irak'a gerçekleşmiştir. Irak'a yapılan ihracat, Ocak-Ekim döneminde yüzde 51,2 oranında artarak 2,2 milyar dolar değerine yükselmiş, böylece Irak en fazla ihracat yaptığımız 7. ülke durumuna gelmiştir. Ocak-Ekim döneminde bölgede Lübnan, Kuveyt ve Bahreyn'e yapılan ihracat azalmıştır.

Diğer Asya: Bölgeye yapılan ihracat, Ocak-Ekim döneminde yüzde 17,7 oranında artarak 2,5 milyar dolara yükselmiştir. Ocak-Ekim döneminde “demir ve çelik” ihracatının yüzde

31,9 oranında azalarak 260 milyon dolara gerilemesi neticesinde, bu sektörün bölgeye yapılan toplam ihracat içindeki payı 8 puan azalarak yüzde 10'a düşmüştür. "Kimyasallar", "diğer yarı mamuller", "dokumacılık ürünleri" ve yüzde 88,6 gibi yüksek bir oranda ihracat artışı gösteren "maden cevherleri ve döküntüleri" de yaklaşık yüzde 10'ar paya sahiptir. "Makineler ve ulaşım araçları" ise toplam ihracatın yüzde 20'sini oluşturmaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile Hindistan'a yönelik ihracatımızdaki artış, bölgeye yapılan ihracattaki artışın en önemli nedenlerinden biri olmuştur.

Amerika: Amerika'ya yapılan ihracat, Ocak-Ekim döneminde yüzde 4 oranında artarak 5 milyar dolara yükselmiştir.

Afrika: Afrika ülkelerine yapılan ihracat yılın ilk on ayında yüzde 25,1 oranında artarak 3 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Afrika ülkelerine yapılan ihracatın genel ihracatımız içindeki payı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 5'e karşılık gelmektedir. Bölgeye yapılan ihracatın yüzde 70'inden fazlası, Kuzey Afrika ülkelerine gerçekleşmektedir.

Bölgeye yapılan ihracatın yaklaşık olarak yüzde 20'sini "demir ve çelik", yüzde 25-30'unu ise "makinelere ve ulaşım araçları" oluşturmaktadır.

Ocak-Ekim döneminde Afrika'ya yapılan "demir ve çelik" ihracatı yüzde 41,1 oranında bir artış sonucunda 607 milyon dolara ve "makinelere ve ulaşım araçları" ihracatı yüzde 22,9 oranında bir artış sonucunda 816 milyon dolara ulaşmıştır.

2.3.4.2 İthalat

İthalat, 2005 yılı Ocak-Ekim döneminde yüzde 21 oranında artarak 95 milyar dolar düzeyine yükselmiştir.

i) Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına (GEGS) Göre İthalat

Ocak-Ekim döneminde yatırım malları ithalatı yüzde 16,5 oranında artarak 16,1 milyar dolara, **ara malları** ithalatı yüzde 23,9 oranında artarak 67,3 milyar dolara ve **tüketim malları** ithalatı yüzde 12,5 oranında artarak 11,1 milyar dolara yükselmiştir.

Ara mallar ithalatındaki 13 milyar dolar değerindeki artışın

- 2,3 milyar doları "ham petrol",
- 1,6 milyar doları "işlenmiş madeni yakıtlar, yağlar"
- 1,3 milyar doları "doğal gaz",
- 1,5 milyar doları "plastikler" ve "organik kimyasallar",
- 1,6 milyar doları "demir ve çelik",
- 565 milyon doları "otomotiv sanayinde kullanılan ara mallar",

- 237 milyon doları ise “tekstil sektöründe kullanılan ara mallar” dan kaynaklanmaktadır.

Ham Petrol

Ocak-Ekim döneminde, ham petrol ithalatının miktarı binde 9 oranında azalarak 19,7 milyon tona gerilemiştir. Ancak, 2004 yılının ilk on ayında ortalama 34,1 dolar olan fiyatların 2005 yılında 50 dolara yükselmesi neticesinde, dolar cinsinden ithalat yüzde 45,4 oranında artarak 7,2 milyar dolara ulaşmıştır. Ocak-Ekim döneminde fiyatlardaki artışa bağlı olarak 2,3 milyar dolar ek maliyet ortaya çıkmıştır.

2005 yılının Ocak-Ekim döneminde ham petrol ithalatımızın yüzde 31’i Rusya Federasyonundan, yüzde 27’si İran’dan ve yüzde 19’u Libya’dan gerçekleştirilmiştir.

ii) Sektörler ve Maddeler Bazında İthalat

2005 yılı Ocak-Ekim döneminde ise *tarımsal ürünler* ithalatı yüzde 5,6 oranında artarak 5,4 milyar dolara, *madencilik* ürünleri ithalatı yüzde 41 oranında artarak 22,6 milyar dolara ve *sanayi ürünleri* ithalatı yüzde 17,1 oranında artarak 63,4 milyar dolara yükselmiştir.

Tarımsal ürünler

- Ocak-Ekim döneminde “buğday” ithalatı 206 milyon dolar düzeyinden 25 milyon dolara, “mısır” ithalatı 186 milyondan 43 milyon dolara ve “arpa” ithalatı ise 37 milyondan 11 milyon dolara gerilemiştir. Yılın ilk on ayında “pirinç” ithalatı 46 milyon dolar artmış olsa da, toplam “hububat ve mamulleri” ithalatı yüzde 60,6 oranında ve 303 milyon dolar değerinde azalmıştır.
- “Meyve, sebze ve mamulleri” ithalatı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 78,4 oranında artarak 223 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir. İthalatı en çok artan meyve, sebze ve mamulleri; muz ve ceviz ile kuru fasulye, mercimek ve patates olmuştur.
- 2005 yılının Ocak-Ekim döneminde “gıda maddeleri” ithalatımızın yüzde 23’ünü; “hayvansal ve bitkisel yağlar”, yüzde 19’unu “yağlı tohumlar ve meyveler” oluşturmuştur. “Hayvansal ve bitkisel yağlar” içinde *palm yağı* ile artan bir şekilde *ayçiçek ve soya yağı*; “yağlı tohumlar ve meyveler” içinde ise giderek ithalatı artan *soya fasulyesi* başta ve onu takiben *ayçiçeği tohumu* etkili olmaktadır.
- Ocak-Ekim döneminde “deri, kösele” ithalatı yüzde 28,2 oranında ve 98 milyon dolar değerinde azalmıştır.

- “Tarımsal ürünler” ithalatının dörtte birini oluşturan ve “tarımsal hammaddeler” ithalatındaki en büyük kalem olan “tekstil lifleri”nin ithalatı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 5,2 oranında artarak 1,4 milyar dolara yükselmiştir.

Sanayi ürünleri

- “Kimyasallar” ithalatı Ocak-Ekim döneminde yüzde 18,7 oranında artarak 13,7 milyar dolara yükselmiş, böylece toplam ithalatın yüzde 14’ünü meydana getirmiştir.
- “Demir ve çelik” ithalatı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 39,2 oranında artarak 5,5 milyar dolara ulaşmış ve bu dönemde toplam ithalat artış oranını yukarı çekmiştir.
- Ocak-Ekim dönemi itibariyle otomotiv sanayinin ithalatı, yüzde 1,8 oranında artarak 9,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiş, toplam ithalatın yüzde 10’unu meydana getirmiştir.
- “Diğer elektriksiz makineler” ithalatı Ocak-Ekim döneminde yüzde 18,6 oranında artarak 8,8 milyar dolara ulaşmıştır.
- “Elektrikli makine ve cihazlar” ithalatı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 30,6 oranında artarak 3,5 milyar dolara yükselmiştir.
- “Büro makineleri ve haberleşme cihazları” ithalatı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 10,2 oranında artarak 5,3 milyar dolara yükselmiştir. “Otomotiv sanayi ürünleri” dışındaki “makineler ve ulaşım araçları”, toplam ithalatın yüzde 22’sine karşılık gelmektedir.
- Genel ithalatımızın yaklaşık yüzde 4’ünü oluşturan “dokumacılık mamulleri” ithalatı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 7,8 oranında artarak 3,7 milyar dolara yükselmiştir.
- Yaklaşık yüzde 60’ı “metal eşya” ve “kağıt-karton”dan meydana gelen “diğer yarı mamuller” ithalatı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 23,6 oranında artarak 4,8 milyar dolara yükselmiştir.
- “Diğer tüketim malları” ithalatı ise yılın ilk on ayında yüzde 30,1 oranında artarak 4,7 milyar dolara yükselmiştir.

Diğer ürünler içinde “***altın***” ithalatı, Ocak-Ekim döneminde yüzde 19,3 oranında artarak 3,5 milyar dolara yükselmiştir.

iii) İthalatın Ülke ve Ülke Gruplarına Göre Dağılımı

2005 yılının Ocak-Ekim döneminde ithalatın dinamizmi büyük ölçüde Yakın ve Orta Doğu Asya, bunlar dışındaki Asya (Diğer Asya), AB dışındaki Avrupa ülkeleri (Diğer Avrupa) ve Kuzey Afrika ülkelerinden kaynaklanmıştır.

AB: AB'den yapılan ithalat Ocak-Ekim döneminde yüzde 8,5 oranında artarak 40,1 milyar dolara yükselmiştir. AB ülkelerinin toplam ithalattaki payı, Ocak-Ekim döneminde 4,9 puan azalarak yüzde 42,2'ye gerilemiştir.

Ocak-Ekim döneminde AB'den yapılan ithalattaki artışın yarısından fazlası, Almanya, İtalya ve İngiltere'den kaynaklanmıştır. Bu dönemde, Fransa ve Lüksemburg'dan yapılan ithalatta ise, büyük bir gerileme görülmektedir.

AB'den yapılan ithalatın yarısı "makinelere ve ulaşım araçları"ndan oluşmakta, bu 50 puanın yaklaşık 20'si "otomotiv sanayi ürünleri"nden ve 15'i "diğer elektriksiz makinelerden meydana gelmektedir. "Kimyasallar" ise, ithalatın bir diğer yüzde 20'sini oluşturmaktadır.

Ocak-Ekim döneminde ithalatın en çok arttığı sektörler, 1 milyar dolar artan "kimyasallar" ile 891 milyon dolar artan "diğer elektriksiz makineler" olmuştur. Öte yandan, on aylık dönemde "altın" ithalatı 606 milyon dolardan 40 milyon dolara düşmüştür. AB'den yapılan ithalatın yaklaşık yüzde 6'sını oluşturan "büro makineleri ve haberleşme cihazları" ithalatı da, Ocak-Ekim döneminde yüzde 1,5 oranında azalmıştır.

Diğer Avrupa: AB dışındaki Avrupa ülkelerinden yapılan ithalat Ocak-Ekim döneminde yüzde 35,4 oranında artarak 19,6 milyar dolar olmuştur. Bölgeden yapılan ithalatın yaklaşık olarak, yarısı "madencilik ürünleri", yüzde 16'sı "demir ve çelik", yüzde 13'ü "altın" ve yüzde 10'u da "kimyasallar" dır. **Rusya Federasyonundan** yapılan ithalat, en büyük ticaret ortağımız olan Almanya'ya çok yakın bir değerdedir. Rusya Federasyonundan yapılan "mineral yakıtlar ve yağlar" ithalatı ilk on aylık dönemde yüzde 48 oranında artarak 10,3 milyar dolara ulaşmıştır. Bu değer 3,8 milyar doları "petrol ve ürünleri", 2,7 milyar doları ise "doğal gaz", 1,9 milyar doları diğer madencilik ürünleri ve 1 milyar doları "demir ve çelik"tir.

Amerika: Amerika kıtasından yapılan ithalat Ocak-Ekim döneminde yüzde 18,5 oranında artarak 6,5 milyar dolara yükselmiştir. Amerika kıtasının toplam ithalat içinde sahip olduğu yaklaşık yüzde 7 civarındaki payın 5 puanı ABD'ye aittir. ABD'den yapılan ithalat Ocak-Ekim döneminde yüzde 14,4 oranında artış göstermiştir.

Ocak-Ekim döneminde Amerika'dan yapılan ithalatın artış oranı genel ithalata göre düşük görünse de, 556 milyon dolar azalan "hava taşıtları" ile 114 milyon dolar artan "gemiler" in etkisi dışında bırakıldığında, bölgeden yapılan ithalattaki artışın yüzde 30,4'e

ulaştığı, özellikle alt sektörlerde inildiğinde çok daha yüksek ithalat artış oranlarına ulaşıldığı görülmektedir.

Yakın ve Orta Doğu: Yakın ve Orta Doğu'dan yapılan ithalat Ocak-Ekim döneminde yüzde 47,1 oranında artarak 6,6 milyar dolar olmuştur. Bu ülke grubu, ithalat artışında büyük paya sahiptir. Bu ülkelerin toplam “petrol ve ürünleri” ithalatımızdaki payı, yüzde 40'a yakındır. “Petrol ve ürünleri”nin, bu ülkelerden yapılan ithalat içindeki payı ise, yüzde 55-60 arasındadır. İthalatın diğer kısmını da büyük ölçüde “doğal gaz”, “kimyasallar” ve “maden cevherleri” meydana getirmektedir. Ham petrol fiyatlarındaki artışın da etkisiyle, bölgeden yapılan “petrol ve ürünleri” ithalatı Ocak-Ekim döneminde yüzde 57,1 oranında artarak 4 milyar dolara yükselmiştir. Ayrıca, “doğal gaz” ithalatı yüzde 80,2 oranında artarak 917 milyon dolar ve “kimyasallar” ithalatı yüzde 54,5 oranında artarak 690 milyon dolar değerine çıkmıştır. “Maden cevherleri ve döküntüleri” ihracatı ise yüzde 6,7 oranında azalmıştır.

İthalat artışının başlıca kaynağı İran ve Suudi Arabistan'dır. Bu ülkeler aynı zamanda Türkiye'nin ham petrol ithalatında da önde gelen ülkelerdendir.

Diğer Asya: Diğer Asya ülkelerinden yapılan ithalat, Ocak-Ekim döneminde yüzde 33,5 oranında artarak 16,5 milyar dolara yükselmiştir. Ocak-Ekim döneminde bölgenin toplam ithalatımız içindeki payı 1,6 puan yükselerek yüzde 17,3'e çıkmıştır.

Bu ülkelerden yapılan ithalatın yarısını “makinelere ve ulaşım araçları”, yüzde 12-13'ünü “dokümanlık ürünleri” ve yüzde 10'unu “çeşitli tüketim malları” oluşturmaktadır. Bu sektörlerde yılın ilk on aylık döneminde sırasıyla yüzde 35,1 / 16,4 / 36,7 oranında ithalat artışı gerçekleşmiştir.

Afrika: Afrika kıtasından yapılan ithalat, Ocak-Ekim döneminde yüzde 25,2 oranında artarak yaklaşık 4,7 milyar dolara yükselmiştir. 2005 yılının Ocak-Ekim döneminde bütün Afrika ülkeleri, toplam ithalattan yüzde 5 pay alırken, bunun 3,4 puanı Kuzey Afrika ülkelerinden kaynaklanmıştır. Ocak-Ekim döneminde Kuzey Afrika ülkelerinden yapılan ithalattaki artış oranı, bölgenin geneline göre daha yüksek gerçekleşmiş, yüzde 30,7 olmuştur.

Kuzey Afrika'dan yapılan ithalat içinde “madencilik ürünleri” yüzde 88 gibi çok yüksek bir paya sahiptir. Diğer Afrika ülkelerinde ise, ithalatın yarıya yakınını “altın”, ortalama yüzde 20'sini “tarımsal ürünler” ve yine yüzde 20'sini “madencilik ürünleri” meydana getirmektedir.

Ocak-Ekim döneminde Kuzey Afrika'dan yapılan "madencilik ürünleri" ithalatı yüzde 31,5 oranında artarak 2,9 milyar dolara yükselmiştir. Bu değer 1,4 milyar doları "petrol ve ürünleri", 1,3 milyar doları ise "doğal gaz" olmuştur.

Bu dönemde Diğer Afrika ülkelerinden yapılan "altın" ithalatı da yüzde 46,8 oranında artarak 741 milyon dolar olmuştur.

2.3.4.3 Sektörel Dış Ticaret Dengesi

2005 yılı Ocak-Ekim döneminde,

- İthalatındaki artış ve ihracatındaki gerileme neticesinde, "demir ve çelik" 2004 yılında 878 milyon dolar dış ticaret fazlası verirken, 2005 yılında 786 milyon dolar açık vermiştir.
- "Madencilik ürünleri"ndeki açık, 5,3 milyar dolar artarak 19 milyar dolara yükselmiştir. Büyük bir ithalat kalemi olan "kimyasallar" da dış ticaret açığını büyüten bir etki yapmıştır.
- "Metal eşya, çimento" gibi yarı mamullerin ihracatındaki artışa rağmen; "kağıt, karton" ithalatındaki yüksek artış, "diğer yarı mamuller" ihracatının ithalatını karşılama oranını düşürmüştür.
- "Otomotiv sanayi ürünleri" ihracatının ithalatı karşılama oranı 13 puan artarak yüzde 82'ye ulaşmıştır.
- "Tarımsal ürünler" de yalnızca 16 milyon dolar olan fazla, 1,2 milyar dolara ulaşmıştır.

2.4 TÜRKİYE'NİN TEMEL DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİNİN ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Bu bölümde Türkiye'nin temel dış ticaret göstergelerinin benzer ülkeler ile karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaca yönelik olarak üç ülke grubu seçilmiştir. Birinci grubu AB'ne yeni üye ülkeler (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, Polonya, Slovakya ve Slovenya) ikinci grubu AB'ye aday ülkeler (Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan), üçüncü grubu ise diğer gelişmekte olan ülkeler (Arjantin, Brezilya, Çin, Hindistan, Malezya, Meksika ve Tayland) oluşturmaktadır. Söz konusu ülkelere ait temel ekonomik ve dış ticaret göstergeleri Tablo 4'de gösterilmektedir.

Tablo'dan görüldüğü gibi, Türkiye'nin nüfus açısından AB'nin yeni üye ülkeleri ile karşılaştırıldığında en yüksek nüfusa sahip ülke olduğu görülmektedir. Benzer şekilde ülkemizin GSYİH 'sı hem cari fiyatlar ile hem de satın alma gücü paritesine göre söz konusu ülkeler arasında en yüksektir. Ancak, 1995-2004 döneminde yılı baz alındığında reel

GSYİH artışı açısından en düşük artış Çek Cumhuriyeti, Malta ve Türkiye’de gerçekleşmiştir. Buna karşılık mal ve hizmet ihracatı artışı bakımından söz konusu ülkeler 1995-2004 dönemi için karşılaştırıldığında en yüksek ihracat artışını 1995 baz yılına göre Macaristan’ı takiben Türkiye gerçekleştirmiştir. Ülkemiz aynı dönemde mal ve hizmet ithalat artışında ise Macaristan ve Polonya’dan sonra 3. sırada yer almaktadır. 1995-2004 dönemindeki yüksek ithalat ve ihracat artışına rağmen Türkiye’nin kişi başına ticaret ve ticaret/GSYİH oranları söz konusu ülkeler arasında en düşüktür.

2004 yılında en yüksek ihracatı gerçekleştiren üç ülke sırasıyla Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Türkiye olmuştur. En yüksek ithalat açısından ülke sıralaması değişmekle birlikte bu üç ülke tarafından gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ticaret hacmi bakımından Türkiye, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan ile benzerlik göstermektedir. Nitekim Tablo’dan görüldüğü gibi bu ülkelerin dünya ihracatı ve ithalatı içerisindeki payları birbirine yakındır. Dünya ihracatı içerisinde söz konusu ülke grubu içerisinde en yüksek pay Polonya’nın, dünya ithalatında en yüksek pay ise Türkiye’nindir. Tablo’dan görüldüğü gibi tam üyeliğin etkisiyle 2004 yılında Malta dışındaki tüm yeni AB üyesi ülkelerin hem ihracatında hem de ithalatında önemli ölçüde artış meydana gelmiştir. Benzer şekilde 2004 yılında Türkiye’nin de ihracat ve ithalatında önemli ölçüde artış meydana gelmiştir. 2004 yılında söz konusu ülkeler arasında en yüksek ithalat artışı Türkiye’de gerçekleşmiştir. Bu ise en yüksek dış ticaret açığının Türkiye’de gerçekleşmesine neden olmuştur. Yeni AB üyesi ülkelerin tamamı da Türkiye gibi dış ticaret açığı vermesine rağmen 2004 yılında Polonya dışındaki tüm ülkelerde dış ticaret açığı 5 milyar ABD dolarından daha azdır. 2004 yılında en yüksek dış ticaret açığı veren yeni AB üyesi Polonya’nın dış ticaret açığı yaklaşık 15 milyar dolar, Türkiye’nin ise yaklaşık olarak 35 milyar dolardır. Benzer şekilde yine Tablo’dan görüldüğü gibi tüm yeni AB üyesi ülkeler de Türkiye gibi 2004 yılında cari işlemler açığı vermektedir. Ancak Türkiye’nin cari işlemler açığı tüm yeni AB üyesi ülkelere göre daha yüksektir.

Tablo 4: Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler için Dış Ticaret Göstergeleri²

	Türkiye	Çek C.	Estonya	Letonya	Litvanya
Nüfus (bin kişi)(1)	71.727	10.183	1.345	2.303	3.439
GSYİH (cari fiyatlarla, milyon ABD doları)(1)	301.950	107.047	10.808	13.629	22.263
GSYİH (SAGP, milyon ABD doları)(1)	552.990	197.367	18.563	27.740	44.779
Cari İşlemler Dengesi(milyon ABD Doları)(1)	-15.451	-5.661	-1.432	-1.673	-1.590
Kişi başına Ticaret (ABD doları)(2)	2.104	9.480	10.810	4.797	5.870
Ticaret/GSYİH oranı (2)	61,4	129,0	162,8	98,5	111,2
Reel GSYİH (1995=100)(1)	139,6	120,8	166,7	174,2	163,1
Mal ve Hizmet İhracatı (1995=100)(1)	268,4	229,4	217,7	189,4	232,2
Mal ve Hizmet İthalatı (1995=100)(1)	259,9	240,9	215,0	223,2	253,2
Ad-valorem vergilerin basit ortalaması (3)					
Tüm mallar	10,1	4,2	4,2	4,2	4,2
Tarım ürünleri	42,3	5,9	5,9	5,9	5,9
Tarım dışı ürünler	5,3	4,0	4,0	4,0	4,0
Mal ticareti (1)					
Mal İhracatı (f.o.b), (milyon ABD doları)	63.121	68.657	5.945	3.951	9.269
Mal İthalatı (c.i.f), (milyon ABD doları)	97.540	69.510	8.728	7.005	12.283
Dış Ticaret Dengesi	-34.419	-852	-2.783	-3.054	-3.015
Yıllık yüzde değişme, 1995-2004					
İhracat	12,6	13,3	-	13,6	
İthalat	11,8	11,9	-	16,1	
Yıllık yüzde değişme, 2004					
İhracat	33,5	40,9	29,8	36,6	30,1
İthalat	40,6	34,3	35,2	33,8	25,5
Dünya ihracatı içerisindeki payı (1)	0,7	0,8	0,1	0,0	0,1
İhracatın Sektörel Dağılımı (1)					
Tarım	10,3	4,9	16,6	31,3	15,2
Yakıt ve maden	4,6	5,0	6,7	8,1	26,9
İmalat	84,7	89,3	75,1	57,6	57,8
Dünya ithalatı içerisindeki payı (1)	1,0	0,7	0,1	0,1	0,1
İthalatın Sektörel Dağılımı (1)					
Tarım	6,2	6,6	12,4	14,0	10,6
Yakıt ve maden	20,7	9,4	8,2	13,6	20,3
İmalat	69,1	82,5	76,7	69,8	67,8
Dünya mal ticaretindeki sıralaması (1)					
İhracat	34	33	78	82	69
İthalat	22	27	72	79	65

² (1) 2004 (2) 2002-2004 (3) Türkiye için 2003, Çek Cumhuriyeti ve Estonya için 2005 diğer ülkeler için 2005 yılı ortalamalarını göstermektedir. Kaynak: WTO Statistics Data Base'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 4: Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler için Dış Ticaret Göstergeleri, devamı

	Malta	Macaristan	Polonya	Slovakya	Slovenya
Nüfus (bin kişi)(1)	401	10.072	38.160	5.390	1.995
GSYİH (cari fiyatlarla, milyon ABD doları)(1)	5.389	99.712	241.833	41.092	32.182
GSYİH (SAGP, milyon ABD doları)(1)	7.601	167.584	491.549	78.262	41.498
Cari İşlemler Dengesi(milyon ABD Doları)(1)	-550	-8.819	-3.585	-282	-275
Kişi başına Ticaret (ABD doları)(2)	19.442	10.800	4.050	5.090	15.953
Ticaret/GSYİH oranı (2)	164,1	132,5	72,2	131,1	116,3
Reel GSYİH (1995=100)(1)	124,9	140,2	143,7	143,3	139,7
Mal ve Hizmet İhracatı (1995=100)(1)	...	304,9	264,9	240,0	187,0
Mal ve Hizmet İthalatı (1995=100)(1)	...	316,4	275,9	246,3	190,3
Ad-valorem vergilerin basit ortalaması (3)					
Tüm mallar	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2
Tarım ürünleri	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9
Tarım dışı ürünler	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
Mal ticareti (1)					
Mal İhracatı (f.o.b), (milyon ABD doları)	2.492	54.857	74.854	27.548	15.831
Mal İthalatı (c.i.f), (milyon ABD doları)	3.670	59.332	89.174	29.471	17.197
Dış Ticaret Dengesi	-1.178	-4.475	-14.319	-1.923	-1.366
Yıllık yüzde değişme, 1995-2004					
İhracat	2,9	-			7,4
İthalat	2,7	-			6,8
Yıllık yüzde değişme, 2004					
İhracat	10,6	27,2	39,2	26,1	24,0
İthalat	13,7	24,1	30,6	30,8	24,2
Dünya ihracatı içerisindeki payı (1)	0,0	0,6	0,8	0,3	0,2
İhracatın Sektörel Dağılımı (1)					
Tarım	3,8	7,4	9,7	4,9	4,1
Yakıt ve maden	0,4	3,9	9,5	8,6	5,8
İmalat	95,1	88,4	80,7	85,5	90,1
Dünya ithalatı içerisindeki payı (1)	0,0	0,6	0,9	0,3	
İthalatın Sektörel Dağılımı (1)					
Tarım	12,1	5,0	7,6	6,2	
Yakıt ve maden	5,9	8,0	12,4	13,0	
İmalat	81,1	84,5	79,8	77,4	
Dünya mal ticaretindeki sıralaması (1)					
İhracat	106	36	31	49	58
İthalat	97	31	26	45	55

Tablo 4: Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler için Dış Ticaret Göstergeleri, devamı

	Bulgaristan	Hırvatistan	Romanya	Arjantin	Brezilya
Nüfus (bin kişi)(1)	7.780	4.508	10.183	38.226	178.718
GSYİH (cari fiyatlarla, milyon ABD doları)(1)	24.131	34.200	107.047	151.501	604.855
GSYİH (SAGP, milyon ABD doları)(1)	62.292	54.796	197.367	486.366	1.482.859
Cari İşlemler Dengesi(milyon ABD Doları)(1)	-1.813	-1.668	-5.661	3.029	11.669
Kişi başına Ticaret (ABD doları)(2)	3.015	7.003	9.480	1.422	883
Ticaret/GSYİH oranı (2)	118,7	109,3	129,0	42,2	29,8
Reel GSYİH (1995=100)(1)	115,3	140,5	120,8	114,7	122,0
Mal ve Hizmet İhracatı (1995=100)(1)	191,4	176,5	229,4	157,4	229,3
Mal ve Hizmet İthalatı (1995=100)(1)	252,0	174,5	240,9	123,1	120,0
Ad-valorem vergilerin basit ortalaması (3)					
Tüm mallar	10,0	4,7	4,2	12,7	12,4
Tarım ürünleri	18,4	9,3	5,9	12,0	10,3
Tarım dışı ürünler	8,8	4,1	4,0	12,9	12,7
Mal ticareti (1)					
Mal İhracatı (f.o.b), (milyon ABD doları)	9.918	8.022	68.657	34.453	96.475
Mal İthalatı (c.i.f), (milyon ABD doları)	14.424	16.583	69.510	22.320	65.921
Dış Ticaret Dengesi	-4.506	-8.561	-852	12.133	30.554
Yıllık yüzde değişme, 1995-2004					
İhracat	7,0	6,2	13,8	5,6	8,4
İthalat	10,9	9,2	11,9	1,1	2,2
Yıllık yüzde değişme, 2004					
İhracat	31,5	29,6	40,9	16,5	32,0
İthalat	32,3	16,7	34,3	61,3	30,0
Dünya ihracatı içerisindeki payı (1)	0,1	0,1	0,8	0,4	1,1
İhracatın Sektörel Dağılımı (1)					
Tarım	12,5	12,6	4,9	49,6	32,0
Yakıt ve maden	20,4	14,7	5,0	20,0	13,5
İmalat	62,3	72,5	89,3	28,6	52,4
Dünya ithalatı içerisindeki payı (1)	0,2	0,2	0,7	0,2	0,7
İthalatın Sektörel Dağılımı (1)					
Tarım	6,8	9,8	6,6	5,1	6,7
Yakıt ve maden	10,2	14,1	9,4	6,6	22,5
İmalat	68,7	76,1	82,5	87,2	69,8
Dünya mal ticaretindeki sıralaması (1)					
İhracat	66	71	33	42	25
İthalat	60	57	27	49	29

Tablo 4: Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler için Dış Ticaret Göstergeleri, devamı

	Çin	Hindistan	Endonezya	Malezya	Meksika	Tayland
Nüfus (bin kişi)(1)	1.296.500	1.079.721	217.588	25.209	103.795	62.387
GSYİH (cari fiyatlarla, milyon ABD doları)(1)	1.649.329	691.876	257.642	117.776	676.497	163.492
GSYİH (SAGP, milyon ABD doları)(1)	7.123.712	3.362.960	779.719	246.036	1.014.514	510.268
Cari İşlemler Dengesi(milyon ABD Doları)(1)	45.874	6.853	7.252	13.381	-7.394	7.080
Kişi başına Ticaret (ABD doları)(2)	572	145	562	8.288	3.730	2.997
Ticaret/GSYİH oranı (2)	56,9	28,7	59,3	210,5	58,3	128,7
Reel GSYİH (1995=100)(1)	207,2	168,3	123,7	148,9	138,9	124,7
Mal ve Hizmet İhracatı (1995=100)(1)	375,9	240,2	129,7	179,2	214,9	173,8
Mal ve Hizmet İthalatı (1995=100)(1)	377,7	189,9	111,1	148,0	270,0	125,9
Ad-valorem vergilerin basit ortalaması (3)						
Tüm mallar	10,4	29,1	6,9	8,4	18,0	15,4
Tarım ürünleri	16,2	37,4	8,2	3,3	24,5	29,6
Tarım dışı ürünler	9,5	27,9	6,7	9,1	17,1	13,3
Mal ticareti (1)						
Mal İhracatı (f.o.b), (milyon ABD doları)	593.329	75.595	72.330	126.503	189.083	97.414
Mal İthalatı (c.i.f), (milyon ABD doları)	561.230	97.339	54.895	105.287	206.423	95.353
Dış Ticaret Dengesi	32.099	-21.744	17.435	21.216	-17.340	2.061
Yıllık yüzde değişme, 1995-2004						
İhracat	16,6	10,5	-	6,1	10,9	6,2
İthalat	17,4	12,1	-	3,4	11,7	3,3
Yıllık yüzde değişme, 2004						
İhracat	35,3	32,4	12,8	20,5	14,3	21,2
İthalat	35,9	36,6	29,9	25,9	15,6	25,7
Dünya ihracatı içerisindeki payı (1)	6,5	0,8	0,8	1,4	2,1	1,1
İhracatın Sektörel Dağılımı (1)						
Tarım	4,1	11,3	17,1	10,4	6,0	16,7
Yakıt ve maden	4,3	11,4	22,2	12,7	13,5	3,9
İmalat	91,4	74,5	49,5	75,4	80,3	76,0
Dünya ithalatı içerisindeki payı (1)	5,9	1,0	0,6	1,1	2,2	1,0
İthalatın Sektörel Dağılımı (1)						
Tarım	7,5	7,0	12,1	6,7	7,8	6,7
Yakıt ve maden	15,9	36,1	18,0	9,9	6,5	17,7
İmalat	76,3	48,5	48,0	79,4	85,3	73,0
Dünya mal ticaretindeki sıralaması (1)						
İhracat	3	30	32	18	13	24
İthalat	3	23	34	20	14	25

İhracatın mal bileşeni açısından ele alındığında, AB'nin yeni üyelerinin (Estonya, Letonya ve Litvanya hariç) ihracatlarında da Türkiye gibi imalat sanayi ürünlerinin payının yüzde 80'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Dünya ticareti içerisindeki paylarının

benzerliği de göz önüne alındığında Türkiye'nin ihracat yapısının yeni AB üyesi ülkelerden Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ancak ithalatın mal bileşeni açısından incelendiğinde durum biraz farklılık göstermektedir. Tüm ülkelerin 2004 yılı ithalatı içerisinde imalat sanayi malları en yüksek paya sahip olmak birlikte, Türkiye'nin ithalatı içerisinde yakıt ve maden ithalatının payının birçok ülkeden yüksek olduğu görülmektedir.

AB'ye diğer aday ülkeler olan Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan ile Türkiye'nin temel ekonomik göstergeleri karşılaştırıldığında Türkiye'nin hem nüfusu hem de GSYİH 'sı diğer aday ülkelerden daha fazladır. 1995 yılı baz olarak alındığında Türkiye'nin reel GSYİH artışının Bulgaristan ve Romanya'nın reel GSYİH artışından büyük, Hırvatistan'ın reel GSYİH artışı ile yaklaşık olarak aynı olduğu görülmektedir. 1995-2004 döneminde Türkiye'nin ihracat ve ithalat artış oranı her üç aday ülkeninkinden daha yüksektir. Buna rağmen, 1995 yılı baz alındığında her üç ülkenin kişi başına ticaret ve ticaret/GSYİH oranları Türkiye'den daha yüksektir. Ad valorem vergilerin ortalaması açısından ele alındığında tüm mallar için ortalama vergiler Türkiye ve Bulgaristan için aynı, Hırvatistan ve Romanya'nın vergi ortalaması ise daha düşüktür. Türkiye'nin özellikle tarım ürünlerine uyguladığı ad valorem dış ticaret vergilerinin diğer ülkelere göre yüksek olduğu görülmektedir.

Üç aday ülke 2004 yılı ihracat performansları açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin ihracat performansı Romanya ile benzerlik göstermektedir. Romanya dünya mal ihracatı sıralamasında 33., Türkiye 34. sırada yer alırken Bulgaristan 66, Hırvatistan 71. sırada yer almaktadır. İhracat performansları benzer olmasına rağmen Türkiye'nin 2004 yılı ithalatı yaklaşık 98 milyar ABD Doları, Romanya'nın ise yaklaşık 70 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalattaki bu farklılaşma Türkiye'nin Romanya'ya göre çok daha büyük bir dış ticaret açığı vermesine neden olmaktadır. Yine Tablo'dan görüldüğü gibi, AB 'ye aday ülkelerin tümü cari işlemler açığı vermektedir. İhracatın sektörel dağılımı konusunda imalat sanayinin ağırlığı bakımından Türkiye aday ülkelerden Romanya ile benzerdir.

Üçüncü ülke grubunu oluşturan, Arjantin, Brezilya, Çin, Hindistan, Malezya, Meksika ve Tayland ile Türkiye'nin temel dış ticaret göstergeleri karşılaştırıldığında dikkati çeken olgulardan birisi 1995-2004 döneminde Çin'den sonra en yüksek ihracat artışını gerçekleştiren ülkenin Türkiye olmasıdır. Söz konusu dönemde en yüksek ithalat artışını sırasıyla Çin, Meksika ve Türkiye gerçekleştirmiştir. 2004 yılı dış ticaret verileri

incelendiğinde Arjantin dışındaki ülkelerin tümünün ihracatının Türkiye’den fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle dünya mal ticaretindeki sıralamada söz konusu ülkeler Türkiye’den daha üst sıralarda yer almaktadır. İthalat hacmi açısından ise Türkiye, Hindistan ve Tayland ile benzerdir. Dış ticaret dengesi açısından ele alındığında ise söz konusu grup içerisinde Türkiye, Hindistan ve Meksika dışındaki tüm ülkeler dış ticaret fazlası vermektedir. Benzer şekilde Türkiye ve Meksika dışındaki tüm ülkeler cari işlemler fazlası vermektedir.

Söz konusu ülkeler ihracatın mal bileşeni açısından homojen bir yapı göstermemektedir. İhracatın mal bileşeni açısından Türkiye en çok Meksika ile görece olarak Hindistan ve Tayland ile benzerlik göstermektedir. İthalatın mal bileşeni açısından göze çarpan bir olgu Brezilya, Endonezya, Hindistan ve Türkiye’nin toplam ithalatlarda içerisinde yakıt ve maden ithalatının payının yüzde 20’nin üzerinde olmasıdır. İthalatın sektörel dağılımı açısından Türkiye’nin en çok benzerlik gösterdiği ülke Brezilya’dır.

2.5. İHRACATIN YAPISAL ANALİZİ

2.5.1 İmalat Sanayi’nin Rekabet Gücü

Gerek GB öncesi gerekse sonrası imalat sanayinin rekabet gücünü ölçen bir çok çalışma yapılmıştır. Türk sanayinin GB öncesi rekabet gücünü ölçen çalışmalar imalat sanayinde rekabet gücü orta ve yüksek olan sektörlerin tüketim malları sektörleri, rekabet gücü düşük olan sektörlerin ise ara ve yatırım malları üreten sektörler olduğunu göstermektedir.³ Yentürk (1991) tarafından yapılan çalışmada 1970, 1984 ve 1987 yılları için Türkiye'nin yatırım malları sanayi ve elektronik sanayinin rekabet gücü, gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkelerle karşılaştırılarak, gelişmekte olan ülkelerin 1970 yılından bu yana yatırım malları sanayinde rekabet güçlerini artırdıkları, buna karşılık, Türkiye'nin rekabet gücünün gelişmekte olan ülkelerin ortalama rekabet gücünün çok altında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın diğer önemli bir bulgusu, Türkiye'nin elektronik sanayinde rekabet gücü oldukça iyi bir değere sahip olan gelişmekte olan ülkelere belirsiz şekilde düşük olduğu tespit edilmiştir (Yentürk 1991:256–257).

Küçükahmetoğulları (2000), Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) endeksi hesaplaması sonucunda Türkiye’nin karşılaştırmalı üstünlüğünün standart sanayi ürünlerinde

³ Bu çalışmalara örnek olarak, Güran (1990), Togan (1993), ve Togan (1996) verilebilir. Gümrük Birliği’nin Türkiye üzerindeki muhtemel etkilerinin analizi ise Karluk (1996)’da bulunabilir.

karşılaştırmalı dezavantajının ise ileri teknoloji ürünlerinde olduğunu saptamıştır.⁴ DTM (2003)'e göre 1990–1999 yılında AB ile ticarete karşılaştırmalı üstünlüğü olan malların yüzde 80'ni sanayi ürünleri, sanayi ürünleri arasında ise rekabet üstünlüğü olan mallar ağırlıklı olarak dokumacılık ve hazır giyim sanayileridir. Çalışmada, Türkiye'nin rekabet üstünlüğü olan ürünlerin AB ithalatı içerisindeki payının giderek azaldığı olgusundan yola çıkarak, ihracatın kırılgan bir yapıya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (DTM, 2003:68). İmalat sanayinin son dönemlerdeki rekabet gücünü inceleyen Utkulu ve Seymen (2004) ve Pöschl vs. (2005) sonuçları rekabet gücü en yüksek sektörler açısından yukarıda bahsedilen çalışmalardan farklılık göstermemektedir. Ancak söz konusu çalışmalar, GB sonrası dönemde rekabet gücünde meydana gelen bir takım değişikliklere dikkat çekmektedir.

Alternatif AKÜ endeksleri kullanarak 1990–2003 yılları için rekabet gücü hesaplayan Utkulu ve Seymen (2004)'ün GB sonrası dönem için iki önemli sonucu bulunmaktadır. Birincisi, GB sonrasında AB karşısındaki rekabet gücü azalan sektörler arasında hazır giyim ve dokumacılık ürünleri gibi geleneksel ihracat sektörlerinin bulunmasıdır. Çalışmanın diğer önemli bir sonucu, geçmişte rekabet gücü olmamasına rağmen son dönemlerde rekabet gücü artan sektörler arasında metal imalatı ve diğer ulaştırma araçları sektörlerinin bulunmasıdır. İmalat sanayinin GB sonrası rekabet gücünde meydana gelen değişmeyi ölçmeyi amaçlayan çalışmalardan birisi olan Pöschl vd. (2005), 1989 ve 2003 yılları için sektörel düzeyde hem ihracat uzmanlaşma endeksi hem de AKÜ endeksi hesaplamışlardır. Buna göre, ihracat uzmanlaşma endeksi 1989 yılında gıda, tekstil gibi düşük beceri (low skill) gerektiren mallarda uzmanlaşma olduğunu göstermekte iken 2003 yılında makine ve ulaştırma araçları, diğer imalat sanayi sektörleri gibi daha yüksek katma değer yaratan sektörlerin ihracat piyasa payında artış olduğunu göstermektedir. AKÜ sonuçlarına göre ise tekstil ve giyim sektörü hem 1995 hem de 2003 yılında en yüksek endeks değerine sahip sektörlerdir. Ancak söz konusu sektörlerin 2003 yılında uzmanlaşma derecesi azalmıştır. 1995 yılında karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmayan diğer ulaştırma araçları sektörünün ise 2003 yılında karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmaktadır. Tüm bu sonuçlar çalışmada, GB sonrasında ticaret kalıbında bazı “yetişme” olguları görülmesine rağmen ticaretin yapısında çok az bir yapısal değişiklik meydana geldiği şeklinde yorumlanmıştır.

⁴ Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (Revealed Comparative Advantage, RCA) İndeksinde temel olarak bir ülkenin net ithalatçı olduğu sektörlerin rekabet gücü az olan sektörler, buna karşılık net ihracatçı olduğu sektörlerin ise uluslararası karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektörler olduğu varsayılmaktadır.

Sektörel düzeyde rekabet gücünü inceleyen çalışmalara ek olarak, Türkiye'nin rekabet gücünü diğer ülkelerle karşılaştıran çalışmalar da bulunmaktadır. Yılmaz (2003), Türkiye'nin rekabet gücünü Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Romanya ile karşılaştırmaktadır. 1996–1999 döneminde, çalışma konusu tüm ülkelerin emek yoğun mallarda, Çek Cumhuriyeti hariç tüm diğer ülkelerin aynı zamanda kaynak yoğun mallarda karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmaktadır. Bulgaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin aynı zamanda sermaye yoğun mallarda, Macaristan'ın ise taklit edilmesi kolay araştırma yoğun ürünlerde (easy imitable research oriented goods) karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmaktadır. Çek Cumhuriyeti ve Macaristan AB/15 ile sanayileşme farkını kapatabilmek için ihracatlarını yeniden yapılandırmışlardır (Yılmaz, 2003:17). (Yükseler 2005) ise ülkeler arası görece fiyat ve görece döviz kuru farklılıklarını dikkate alan rekabet gücü endeksleri hesaplayarak 1997–2004 döneminde 15 ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet güçlerini arttırdığını saptamıştır.⁵ 1997=100 bazlı rekabet gücü endeksi 1998–2000 yıllarında (diğer ülkeler lehine) sürekli olarak artmış, 2001 yılında nominal olarak TL'nin değer kaybetmesiyle, gerilemiş, 2002–2004 döneminde ise ülkelerarası fiyat farklılıkları devam ederken TL'nin nominal bazda değerlendirilmesi sonucu 15 ülkenin Türkiye'ye karşı ortalama rekabet gücünde tekrar artış meydana gelmiştir (Yükseler, 2005:8). Sonuç olarak, GB sonrası dönemde de GB öncesinde olduğu gibi rekabet gücü yüksek sektörlerin temel olarak tüketim malları üreten sektörler olduğu görülmektedir. Ancak, son yıllarda yapılan çalışmalar metal imalatı ve diğer ulaştırma araçları gibi bir takım sektörlerin geçmişte rekabet gücü olmamasına rağmen son dönemlerde rekabet gücünün arttığını göstermektedir. Bu ise GB sonrası dönemde ticaretin yapısında az da olsa bir yapısal değişiklik meydana geldiğine işaret etmektedir.

2.5.2 Rekabet Gücünde Son Yıllarda Meydana Gelen Gelişmeler

Türkiye'de döviz kuru ve ihracat arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmaların bir çoğu döviz kurunun ihracat üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalardan Arslan ve van Wijnbergen (1993), döviz kurunun reel olarak değer kaybetmesinin ihracat üzerindeki etkisinin ihracat teşviklerinden daha önemli olduğunu, Barlow ve Şenses (1995) döviz kurunun tarımsal ihracattan ziyade, imalat sanayi ihracatı üzerinde etkili olduğunu, Uygur (1997) ise döviz kurunun hem kısa hem de uzun dönemde

⁵ Söz konusu ülkeler, Almanya, İtalya, Fransa, İspanya, İngiltere, Yunanistan, Japonya, Rusya, Polonya, Çin, Güney Kore, Tayland, Malezya, Brezilya ve ABD'dir.

ihracatın en önemli belirleyicilerinden birisi olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, Özatay (2000)'de döviz kurunun ihracat için istatistikî olarak anlamlı bir değişken olduğunu göstermektedir. Şahinbeyoğlu ve Ulaşan (1999), 1995'ten sonraki dönemde ihracatı etkileyen en önemli iki faktörün belirsizlik ve yatırımlar olduğunu dolayısıyla kur politikasının ihracat üzerindeki etkisinin kurların düzeyi yerine bekleyişler üzerindeki etkisi yoluyla gösterdiğini belirtmektedir. Rekabet gücünün belirleyicilerinden birisinin döviz kuru olduğuna işaret eden bu çalışmalara karşılık Sivri ve Usta (2001) reel döviz kurunun ihracatın önemli belirleyicilerinden birisi olmadığı sonucuna ulaşmaktadır.

Tablo 5'de, nominal döviz kurunun (ABD Doları) 1996–2004 yılları arasındaki gelişimi verilmektedir. 1996=100 bazlı ABD Doları karşılığı nominal kur endeksi, 1996–2002 yılları arasında endeksin değer kazandığını, 2003 ve 2004 yılında ise endeksin değer kaybettiğini diğer bir deyişle Türk lirasının ABD doları karşısında değer kazandığını göstermektedir.

Tablo 5: Nominal Döviz Kuru, 1996–2004

	Nominal Döviz Kuru	Endeks Değeri
1996	81 184	100 0
1997	151 429	186 5
1998	260 040	320 3
1999	417 581	514 4
2000	623 749	768 3
2001	1 222 921	1506 4
2002	1 504 598	1853 3
2003	1 495 307	1841 9
2004	1 422 511	1752 2

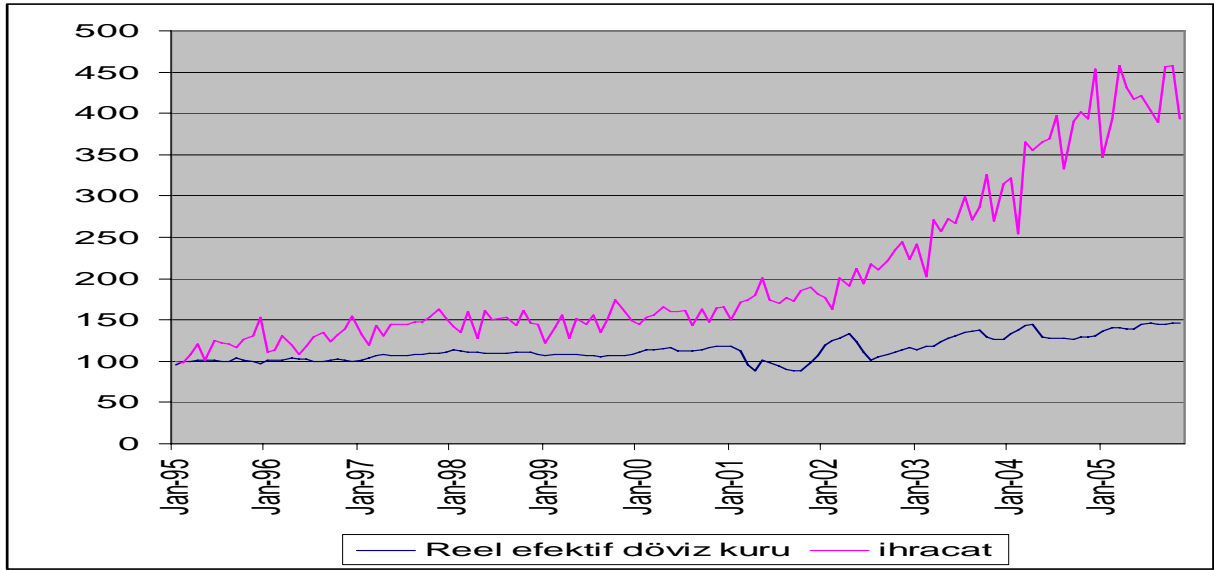
Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler

Grafik 2, ise aynı eğilimin reel döviz kurunda da geçerli olduğunu göstermektedir. Özellikle 2003 ve 2004 yıllarında reel kur endeksindeki artış eğilimi, Türk lirasının değer kazandığını göstermektedir.

Grafik 2'den aynı zamanda, Türk lirasının 2003 yılından bu yana reel olarak değer kazanmasına rağmen ihracatta artma eğilimi olduğu ve son yıllarda reel kur ile ihracat arasındaki ilişkinin koptuğu görülmektedir.

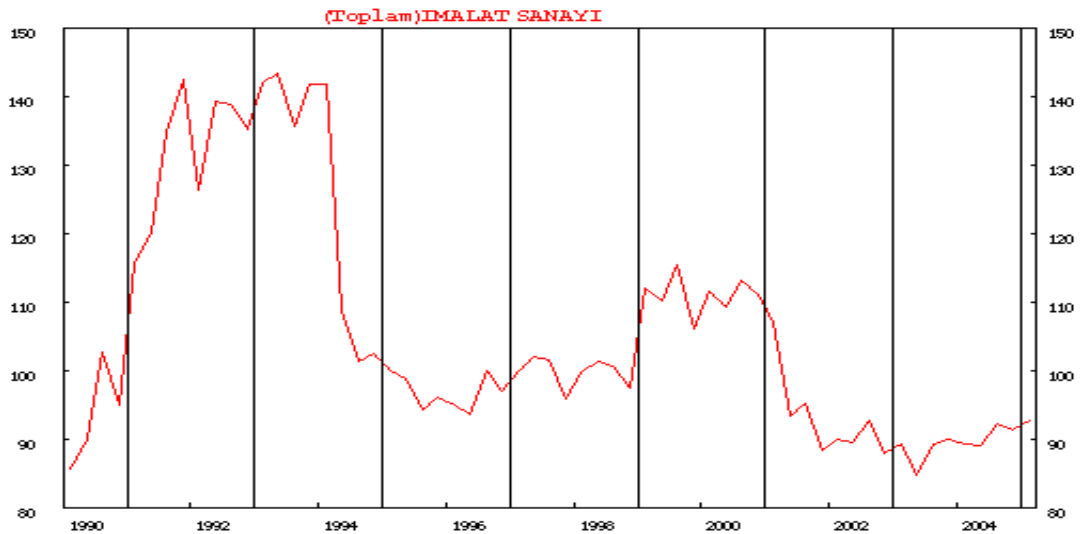
Dolayısıyla, ihracat artışının açıklanabilmesi için ihracatın diğer belirleyicilerinin incelenmesi gerekmektedir. Rekabet gücünün diğer önemli belirleyicilerinden birisi olan ücret düzeyindeki gelişmeler ise Grafik 3’de verilmektedir. Grafik 3’den görüldüğü gibi reel ücretlerde 2000 yılından başlamak üzere genel bir düşme eğilimi görülmektedir. 1997=100 bazlı reel ücret endeksi değeri, 2005 yılının ilk çeyreğinde 92,8’e inmiştir.

Grafik 2: Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri ve İmalat Sanayi İhracatı (1995=100)

Kaynak: Merkez Bankası

Grafik 3: Reel Ücret Endeksi, 1997=100

Kaynak: Merkez Bankası

Reel ücretlerdeki azalmaya karşılık imalat sanayi verimliliğinde 1998 yılından sonra sürekli bir artış görülmüştür. İmalat sanayi verimlilik endeksine göre, 1997 yılı 100 kabul edildiğinde 2000 yılında verimlilik endeks değeri 116,7'ye, 2005 yılında ise 145,4'e yükselmiştir (DPT). Reel ücretlerdeki gerileme ve verimlilik artışı, imalat sanayinde birim ücret maliyetlerin de azalmasına neden olmuştur. 1997 bazlı birim ücret endeksinin değeri 2001 yılında 71,1'e, 2004 yılında ise 96,1'e düşmüştür. Son yıllarda reel ücretler ve verimlilikte meydana gelen gelişmeler imalat sanayinin rekabet gücünü olumlu yönde etkilemiştir. Keyder, Sağlam ve Öztürk (2004), tarafından hesaplanan birim maliyete dayalı rekabet endeksi 1995 baz yılı değerine göre 2001 birinci çeyrek ve 2003 dördüncü çeyrek arasında ortalama yüzde30 artmıştır (Keyder, Sağlam ve Öztürk, 2004:57 ve 64). Benzer şekilde Yükseler (2005) de, Türkiye'nin son yıllarda işgücü verimliliğini arttırarak görece fiyat ve döviz kuru dezavantajının bir kısmını telafi ettiğine dikkat çekmektedir. İşgücü verimliliğine göre düzeltilmiş 15 ülkenin ortalama rekabet gücü endeks değeri 2002–2004 yıllarında 2000 yılına göre azalma göstermiştir (Yükseler, 2005:10). Bu ise işgücü verimliliğindeki artışın 15 ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet gücündeki artışı sınırladığını göstermektedir.

Verimlilik artışına ek olarak, 2002-2004 yıllarında ihracat artışının diğer önemli nedenleri yurt içerisinde enerji maliyetlerinin sabit tutulması, ihracatçıların ucuz girdi kullanımına yönelmeleri ve finansman maliyetlerindeki azalma olarak belirtilmektedir (Yükseler, 2005:21).

2.5.3. İhracatın Teknolojik Yapısı

Dünya imalat sanayi ticaretinde basit teknoloji içeren ürünlerden daha karmaşık teknoloji içeren ürünlere doğru bir kayma görülmektedir. Buna paralel olarak, dünya ihracatı içerisinde doğal kaynak yoğun malların toplam dünya imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı 1980 yılında yüzde 19,5 iken 1996 yılında yüzde 13,7'ye düşmüştür. Buna karşılık yüksek teknoloji yoğun malların toplam dünya imalat sanayi ihracatı içerisindeki yüzde 16,6 olan payı artarak 1996 yılında yüzde 27,7'ye çıkmıştır (Lall, 2000:10). 1980–96 yılları arasında kaynak ağırlıklı ihracat yılda ortalama yüzde 5,67 artarken, yüksek teknoloji ürünleri ihracatındaki artış yüzde 11,6 olmuştur (Lall, 2000:9–10).

Gelişmekte olan ülkelerin imalat sanayi ticaretinin yapısı hakkında dikkati çeken en önemli olgu, gelişmekte olan ülkelerin toplam ihracatı içerisinde en yüksek pay düşük

teknoloji ürünleri olması rağmen (1996, yüzde 34,4) yüksek teknoloji ürünlerinin payı bu orana yakındır (1996, yüzde 29,8). Yüksek teknoloji ürünlerinin 1980–96 yılları arasındaki yıllık ortalama büyüme hızı, düşük teknoloji ürünlerinin büyüme hızından daha büyüktür (Lall, 2000:12). Buna ek olarak, gelişmekte olan ülkelerin 1980–96 yılları arasında imalat sanayi ihracatı içerisinde düşük teknoloji ürünlerinin payında yüzde 19,4'lük bir artış buna karşılık yüksek teknoloji ürünlerinin payında ise yüzde 21,7'lik bir artış olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere olan ihracatı incelendiğinde ise, 1980 yılından 2003 yılına toplam ihracat içerisinde en yüksek oranlı artışın orta ve yüksek teknoloji yoğun ürünlerin payında gerçekleştiği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ihracatı içerisinde orta beceri ve teknoloji yoğun malların payı 1980 yılında yüzde 1 iken, 2003 yılında yüzde 15,6'ya çıkmıştır. Aynı oranlar yüksek beceri ve teknoloji yoğun mallar için yüzde 1,7 ve 6,9, elektronik mallar için yüzde 1,9 ve yüzde 14,4'dür (UNCTAD, 2005:150). Gelişmekte olan ülkelerin teknoloji yoğun mallar ihracatının büyüme oranı sanayileşmiş ülkelerin ihracatının büyüme oranından daha fazladır (UNCTAD, 2002a:145). Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerin ihracatında da dünya ihracatındaki gelişmelere paralel olarak orta ve yüksek teknoloji yoğun ürünlerin öneminin artması yönünde yapısal bir değişim gözlenmektedir.

Türkiye'nin imalat sanayi ihracatında da 1980 sonrasında doğal kaynak yoğun ihracattan doğal kaynak yoğun olmayan ihracata doğru bir değişiklik görülmektedir. Doğal kaynak yoğun ihracatın toplam imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı 1980 yılında yüzde 73,6 iken 2000 yılında yüzde 16,6'ya düşmüştür (DTM, 2003:81). 1980 ve 2000 yılları karşılaştırıldığında düşük, orta ve yüksek teknoloji yoğun ürünlerin toplam imalat sanayi içerisindeki payın arttığı görülmektedir. Türkiye'nin 2000 yılı imalat sanayi ihracatının yaklaşık yüzde 55,4'ü düşük teknoloji ürünleri, yüzde 16,6'sı doğal kaynak yoğun ihracat, yüzde 16,7'si orta teknoloji ürünleri ve yüzde 11,3'si yüksek teknoloji ürünlerinden oluşmaktadır (DTM, 2003:81). AB'ne yapılan imalat sanayi ihracatı da benzer özellikler göstermektedir. 2000 yılı imalat sanayi ihracatının yüzde 14,2'si doğal kaynak yoğun, yüzde 59,1'i düşük teknoloji yoğun, yüzde 15,1'i orta teknoloji yoğun, yüzde 11,6'sı ise yüksek teknoloji yoğunudur (DTM, 2003:81).

Buna karşılık örneğin, Singapur ve Malezya da orta ve yüksek teknoloji ürünlerinin ortalama ihracat içerisindeki payları yüzde 80'e yaklaşmaktadır. Kore, Tayvan, Malezya, Tayland ve Çin Halk Cumhuriyeti, Hong Kong ve Singapur gibi Doğu Asya ekonomilerin

ihracat yapısı 1985–96 döneminde çok hızlı bir yapısal dönüşüm geçirmiş ve bu ülkelerin ihracatı içerisinde kaynak yoğun ve düşük teknoloji sanayilerin payları hızla düşerken, yüksek teknoloji ürünlerinin payı artmıştır (Taymaz, 2001:70). Türkiye'nin imalat sanayi ihracatı yüksek ve orta teknoloji ürünlerinin payı hem az gelişmiş ülkelerin ihracatı, hem de toplam dünya ihracatı içerisinde orta ve yüksek teknoloji ürünlerinin payından daha azdır. 1998 yılında orta ve yüksek teknoloji ürünlerinin dünya ihracatı içerisindeki payı yüzde 63,8, gelişmekte olan ülkelerin ihracatı içerisindeki payı yüzde 53,8, Türkiye'nin ihracatı içerisindeki payı ise yüzde 23,5'dir (UNIDO,2002:151 ve 165)

Dolayısıyla, Türkiye'nin imalat sanayi ihracatında kaynak yoğun olmayan ihracatın artması şeklinde bir dönüşümün gerçekleşmesine rağmen orta ve yüksek teknoloji ürünlerinin payı yeterince arttırılamamıştır. Lall (2000)'e göre, dış ticaret serbestisi, AB imtiyazlı piyasasında statik karşılaştırmalı üstünlüklerden kaynaklanan düşük teknoloji ürünlerin ihracatını arttırmıştır. Benzer şekilde Taymaz (2001)'e göre de 1980'lerdeki ihracat patlaması ihracatın yapısında yani Türkiye'nin uluslararası işbölümü içerisindeki konumu ve uzmanlaşmasında köklü bir dönüşüm sonucu gerçekleşmemiştir (Taymaz, 2001:76). Diğer bir deyişle ihracat artışı büyük ölçüde kaynak yoğun, emek yoğun düşük teknoloji sanayilerinin temelinde gelişmiştir.

Bu tür bir ihracat yapısı, sürdürülebilir ihracat politikası açısından iki önemli soruna yol açmaktadır. Birincisi, kaynak yoğun ürünlerin dünya ticareti içerisindeki payının 1980'li yıllarda, düşük teknoloji yoğun ürünlerin payının ise 1990'lı yıllarda en yüksek değerine ulaştığı, bu olgunun uzun dönemli bir eğilimi yansıttığı durumda söz konusu malların ihracatında uzmanlaşan ülkelerin ihracat büyümelerini sürdürmelerinde güçlüklerle karşılaşabilecekleri vurgulanmıştır (UNCTAD, 2002a:143). İkincisi, Türkiye'nin ihracat yapısı dünya ticaretindeki “dinamik ürünler” sınıflamasıyla tam olarak örtüşmemektedir. Dünya ticareti içerisindeki payı zaman içerisinde artış gösteren ürünler olarak tanımlanan dinamik ürünler sınıflamasında yer alan ürünlerin büyük bir çoğunluğu yüksek teknoloji içeren ürünlerdir.⁶ UNCTAD (2002a) ve (2004a), 1985–2000 ve 1980–1998 yılları arasında dünya ticaretindeki en dinamik sektörlerin elektrik ve elektronik ürünleri olduğu belirtilmektedir. Dinamik ürünler içerisinde orta teknoloji yoğun sektörler listesinden otomotiv, düşük teknoloji yoğun sektörler listesinden ise tekstil ve giyim sektörleri

⁶ Gelirdeki artış, teknoloji yoğun ürünlere olan talebi, düşük teknoloji ürünlerine olan talepten daha fazla arttırmaktadır. Bu nedenle, teknoloji yoğun sanayiler büyüme sanayileri olarak da tanımlanmaktadır (Taymaz 2001:77).

bulunmaktadır. Türkiye ihracatının dünya ticaretinin mal ve pazar yapısındaki değişikliklerin avantajını kullanacak şekilde şekillenmediği görülmektedir.

Sonuç olarak, imalat sanayi ihracatında oluşan düşük teknoloji yoğun malların hâkim olduğu bir yapı dünya ticaretinde yukarıda özetlenmeye çalışılan olguların ışığında sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması hedefi ile çok uyumlu görünmemektedir. Dolayısıyla, toplam ihracat içerisinde yüksek teknoloji ürünleri ihracatının payını arttıran dinamik bir ihracat yapısının oluşturulması gerekmektedir (Lall, 2000:10). Taymaz (2001), bu tür bir sanayi ve ihracat yapısının aynı zamanda yeni teknolojilerin yayılması ve ülke düzeyinde teknolojik yeteneğin yükselmesiyle birlikte düşük teknoloji sanayilerinde de üretkenliğin artmasını sağlayacağını belirtmektedir (Taymaz, 2001:78).

2.5.4 İhracatın Bölgesel Dağılımı

2004 yılında Türkiye'nin imalat sanayi ticaretinin bölgesel dağılımı incelediğinde yoğunlaşmanın yüksek olduğu ve Türkiye'nin en önemli ticaret ortağının AB olduğu görülmektedir. 2004 yılında AB(25)'in toplam ihracat içerisindeki payı yüzde 54,5, Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin payı yüzde 12,5, AB hariç diğer Avrupa ülkelerinin payı yüzde 10,5 Kuzey Amerika ülkelerinin payı yüzde 8,2, Diğer Asya ülkelerinin payı ise yüzde 4 olarak gerçekleşmiştir.⁷ 2004 toplam ithalatında ise AB(25) payı yüzde 46,6, AB hariç diğer Avrupa ülkelerinin payı yüzde 18,8, Diğer Asya ülkelerinin payı ise yüzde 15,9, Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin payı yüzde 5,7, Kuzey Amerika ülkelerinin payı ise yüzde 5,2 olarak gerçekleşmiştir.⁸ 2004 yılında ihracat içerisinde payı en yüksek 4 ülke sırasıyla Almanya (yüzde 12,7), ABD (yüzde 9,9), İngiltere (yüzde 8,2) ve İtalya (yüzde 7,4)'dür (DTM).

İmalat sanayi ticaretinin bölgesel dağılım açısından yoğunlaşmasının zaman içerisindeki eğilimi söz konusu olduğunda çalışmalar, 1980 sonrasında ihracatta bölgesel çeşitliliğin ılımlı olarak arttığını göstermektedir. Bölgesel yoğunlaşma endeksleri kullanılarak yapılan çalışmalara göre, 1980'li yıllarda ihracatın ülke açısından çeşitliliği biraz artmış (Ergün (1991), Erlat ve Akyüz (2001) ve Togan (1994)) ancak 1990'lı yıllarda bölgesel yoğunlaşma endeksi tekrar artma eğilimi göstermiştir (Erlat ve Akyüz (2001)). İhracatta en yüksek paya sahip AB üyesi ülkeler açısından ele alındığında ise Türkiye'nin ihracatının özellikle Almanya, İtalya gibi ülkelere yöneldiği görülmektedir. 1999 yılı için

⁷ DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, 2004, s. 284'den yararlanılarak hesaplanmıştır.

⁸ DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, 2004, s. 285'den yararlanılarak hesaplanmıştır

hesaplanan ticaret yoğunluk katsayıları da Almanya, Yunanistan, Avusturya, Hollanda ve İngiltere için yüksektir (DTM:89).

AB'nin zengin bir Pazar olması ve dünya ticaretinden aldığı payın, gümrük birliği anlaşmasının da etkisiyle ticaretimizde bir yoğunlaşma olarak kendini göstermesi beklenen bir gelişmedir, ancak ihracatımızda diğer bölgelerin de makul bir ağırlığa kavuşturulması risk dağıtılması ve ihraç ürün yelpazemizin genişletilmesi açısından önem arz etmektedir

2.6 ULUSLARARASI YÜKÜMLÜLÜKLERİMİZ

DTÖ Anlaşması ekinde yer alan anlaşmalara taraf olan ülkemiz, TR-AB Gümrük Birliği ile birlikte ilgili mevzuatını bahse konu anlaşmalarla önemli ölçüde uyumlu hale getirmiştir. Ülkemiz DTÖ üyeliğinin temel ilkelerinden birini teşkil eden en çok kayırlan ülke prensibi kapsamında, gümrük tarifelerinde indirim taahhütlerinde bulunmaktadır. Bu kapsamda son olarak, Uruguay Round Müzakereleri sonrasında sanayi ürünleri bakımından yüzde 29'luk bir tarife indirimi sağlamıştır. Halen sanayi ürünlerine ilişkin gümrük tarifelerinin yüzde 36,3'ü DTÖ'ye konsolide edilmiş durumdadır. Bununla birlikte, Gümrük Birliği nedeniyle sanayi ürünleri için fiilen uygulanan vergi oranları DTÖ taahhütlerimizin oldukça altında bulunmaktadır. Tarım ürünleri tamamen bağlı vergi oranlarına tabi tutulmuş ve 10 yıllık bir geçiş süresi sonunda yüzde 24'lük tarife indirimine gidilmiştir.

Halen devam etmekte olan çok taraflı ticaret müzakereleri (Doha Kalkınma Gündemi), başta tarifeler olmak üzere uygulanmakta olan dış ticaret politikası önlemlerini etkileyecek olması nedeniyle önem arz etmektedir. Yeni müzakere turunun gündemindeki en önemli madde En Az Gelişmiş Ülkelerle (EAG) Gelişme Yolundaki Ülkelerin (GYÜ) uluslararası pazarlara girişlerini kolaylaştırmaktır. Bu kapsamda, AB ve diğer gelişmiş ülkelerin sanayi ürünleri bakımından gümrük vergilerinde daha da indirimine gitmesi, Gümrük Birliği nedeniyle AB ile Ortak Gümrük Tarifesi uygulayan ülkemizin tarifelerini fiilen daha da düşürmesine sebep olabilecektir. Buna ilaveten başta Gümrük Birliği ve tercihli ticaret anlaşmaları ile sağlanan rekabet avantajlarının erozyona uğraması söz konusu olacaktır. Bununla birlikte, müzakerelerde gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarındaki ticareti arttırması da hedeflenmektedir. Bu kapsamda, ülkemiz ihracatı bakımından yeni olanaklar sağlanması da beklenmektedir. Türkiye, müzakereler sonucunda tarife indirimlerinin yüksek gümrük vergilerinde, düşük oranlılara göre daha fazla indirim yol açacak basit, tek bir formu çerçevesinde gerçekleştirilmesini; tarifelerin tamamının konsolide edilerek GYÜ

pazarlarına girişte öngörülebilirliğin sağlanmasını; GYÜ'lere tanınacak esnekliklerin sınırlı tutulmasını; DTÖ' ye yeni katılan ülkelerin diğer ülkelerle eşit yükümlülüklerle sahip olmasını ve tüm ülkelerin tarife dışı engelleri kaldırmasını öngören bir ülke pozisyonunu benimsemiştir.

Türkiye-AB Ortaklık İlişkisi kapsamında 1996 yılından beri uygulanmakta olan Gümrük Birliği, bir yandan ülkemiz ile AB arasında sanayi mallarında malların serbest dolaşımı ilkesini getirirken, diğer yandan, üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi ve Ortak Ticaret Politikası önlemleri uygulanmasını gerekli kılmıştır. Gümrük Birliği kapsamında uygulanan mevzuat, ayrıntılı olarak AB müktesebatına uyum başlığı altında ele alınacaktır.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT): Ülkemizle birlikte İran, Pakistan, Afganistan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan 'ın taraf olduğu EİT kapsamında, 17 Temmuz 2005 tarihinde bir Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında ticarete konu malların yüzde80'inde 5 yıllık bir sürede yüzde10 gümrük tarifesi düzeyine inilmesi amaçlanmaktadır.

İslam Konferansı Teşkilatı (İKÖ): İslam Konferansı Teşkilatı Üyesi Ülkeler Arasında Tercihli Ticaret Çerçeve Anlaşması kapsamında, Ticaret Müzakereleri Komitesi toplantılarına devam etmektedir. Bangladeş, Gine İran, Kamerun, Libya, Lübnan, Malezya, Mısır, Pakistan, Tunus, Türkiye, Uganda ve Ürdün, Tarife İndirim Taslak Protokolü üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

D-8 Grubu: Ticaret ve Ticarete İlişkin Konular Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu, tarife dışı engellerin kaldırılmasını ve tarifelerin aşamalı olarak azaltılmasını öngören D-8 Tercihli Ticaret Anlaşmaları müzakerelerini yürütmektedir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı: KEİ bölgesinde ticaretin serbestleştirilmesine yönelik çalışmalar, Ticaret ve Ekonomik Kalkınma Çalışma Grubu tarafından öncelikle ticarete teknik engellerin kaldırılmasına yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin bahse konu düzenlemeler kapsamında vereceği tavizlerin AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nı aşar nitelik taşıması gerekmektedir.

27 Kasım 1995 tarihinde 15 AB üyesi ülke ve Türkiye'nin de dahil olduğu AB üyesi olmayan 12 Akdeniz ülkesinin Dışişleri Bakanları'nca imzalanan Barselona Bildirgesi ile kurulan Avrupa Akdeniz Ortaklığı kapsamında, bölgede yer alan ülkelerin ekonomik açıdan

gelişimlerinin ve yeniden yapılanmalarının sağlanarak, Akdeniz'de bir serbest ticaret alanı oluşturulması hedeflenmiştir. Söz konusu Akdeniz ülkeleriyle serbest ticaret bölgesi kurulması ile birlikte, Türkiye söz konusu ülkelerle karşılaştırıldığında görece olarak daha fazla sanayileşmiş olmasına rağmen üretim yapılarındaki benzerlik göz önüne alındığında hem yurt içi piyasada hem de AB piyasasında rekabetin artması beklenmektedir.

2. 7. İLGİLİ TARAFLAR VE ROLLERİ

Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) Dış ticaret politikalarının oluşturulmasından sorumlu ana kurumdur. 20 Aralık 1994 tarih ve 22147 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan **4059 Sayılı Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun**, DTM'nin yetki ve görevlerini tespit etmektedir. İhracat Rejimi, İthalat Rejimi, Dahilde İşleme Rejimi, Hariçte İşleme İthalat Rejimi, İthalat Politikası Önlemleri, Serbest Bölgeler Mevzuatı, Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Mevzuatı kapsamında almış olduğu politika önlemleri ve ikili ve çok taraflı ticari ilişkilerin düzenlenmesi kapsamında ülke ve bölge bazında, sanayi ve tarım politikalarına uygun olarak ürün bazında aldığı tedbirlerle ithalat ve ihracatın akışını düzenlenmektedir. Keza, 1/95 ve 2/97 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararları gereğince taraflar arasındaki ticarete teknik engellerin kaldırılmasını teminen bir yandan genel çerçeveyi belirleyen (yatay) AB mevzuatını uyumlaştıran DTM, diğer yandan ilgili kamu kuruluşlarının ürün bazındaki (dikey) AB teknik mevzuatına uyum çalışmalarını koordine etmektedir. DTM'ye bağlı olarak faaliyet gösteren **İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi** yürütmekte olduğu AR-GE, ticari bilgi, eğitim, yayın ve tanıtım çalışmaları ile bu politikaların desteklenmesinde görev almaktadır. **İhracatçı Birlikleri** benzer çalışmaların yanı sıra, Dahilde İşleme Rejimi Belgelerinin kapatılması gibi mevzuat uygulaması alanında yaptığı çalışmalar ile DTM'ye yardımcı görevler yürütmektedir. DTM, görev ve yetki alanına giren hususlarda uluslararası kuruluşlar ve diğer ülkeler nezdindeki faaliyetlerini yurt dışı teşkilatı aracılığıyla yürütmektedir. Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğüne bağlı olarak görev yapan taşra teşkilatı serbest bölgelerin yönetimi ile ilgili görevleri ifa etmekte, Dış Ticarete Standardizasyon Genel Müdürlüğüne bağlı taşra teşkilatı ise, temel tarım ürünlerinin ihracatında bugüne kadar yaptığı standartlara uygunluk ve kalite denetiminin yanı sıra, AB-dışı ülkelere yapılan ithalatta güvenlik ve mevzuata uygunluk denetimlerini de yapmaya başlamıştır.

Eşyanın Türk gümrük alanına giriş ve çıkışında Dış Ticaret Politikası önlemlerinin uygulanmasını **Gümrük Müsteşarlığı** denetlemektedir. Gümrük vergilerinin tarh, tahakkuk

ve tahsili; gümrük kontrolüne tabi kişi, eşya ve araçların muayene ve kontrollerinin yapılması, gümrüklerle ilgili istatistiki bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesi ve kaçakçılığın önlenmesi de Gümrük Müsteşarlığının görevleri arasındadır.

İhracat bedellerinin yurda getirilmesi ve ithalat bedellerinin ödenmesine ilişkin usul ve esaslar, **Hazine Müsteşarlığı** tarafından tanınan yetki çerçevesinde **Merkez Bankası** tarafından bankalara yönelik olarak düzenlenen genelgelerle belirlenmektedir. Merkez Bankasının para, faiz ve kur politikaları ekonomik dengelerin oluşması bağlamından dış ticaretin akışını etkilemektedir. **Eximbank**, İhracatçıları, ihracata yönelik olarak üretim yapan imalatçıları ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit ve girişimcileri, kısa, orta ve uzun vadeli nakdi ve gayri nakdi, kredi, sigorta ve garanti programları ile desteklemektedir. Türk Eximbank Uluslararası Kredi ve Yatırım Sigortacıları Birliği (Berne Union) üyesidir. Ayrıca Türkiye'nin Nisan 1998'de tam üye olduğu OECD İhracat Kredileri ve Kredi Garantileri Grubu (İKG)'na temsilci olarak katılmaktadır. Bankanın üyesi olduğu kuruluşlara karşı olan sorumlulukları çerçevesinde uluslararası düzenlemelere uyumu söz konusudur. Ulusal çerçevede ise Bankacılık Kanunu'nda Kalkınma ve Yatırım Bankaları için öngörülen düzenlemeler çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Kalkınma Yasası çerçevesinde, ihraç edilecek tarım ürünlerinin her çeşit hastalık ve zararlardan uzak olduğunu belgeleyen ihracat izin belgesi (veya menşei ve sağlık sertifikası); 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıta Yasası kapsamında, ihraç edilecek hayvan ve hayvansal ürünler için sağlık sertifikası düzenlemektedir. **Türk Standartları Enstitüsü**: Dış ticaret işlemlerinde gerekli olan Türk Standartlarına uygunluk belgesi, ithal malı uygunluk belgesi ve Avrupa mevzuatına göre belgelendirilmiş (CE, E, e, II vb.) ürünler için muafiyet belgesi gibi belgeler düzenlemektedir. Bazı ürünlerin ithal edilebilmesi için aranan standartlara uygunluk denetimleri ve/veya bir kısım test ve muayeneler de TSE tarafından yapılmaktadır. **Maliye Bakanlığı**, İhracatta KDV istisnasına ilişkin uygulamaları yürütmektedir. Afyon ve haşhaş ihracatında **Sağlık Bakanlığından** av hayvanları ve bu hayvanların parçalarından üretilen mamullerin ve tehlikeli atıkların ihracatında **Orman ve Çevre Bakanlığından**, silah ve mühimmat ihracatında **Milli Savunma Bakanlığından** ön izin alınması gerekmektedir. İthalatta denetim yapan, kontrol belgesi veya uygunluk belgesi veren diğer kuruluşlar ve ilgili maddeler aşağıdaki gibidir: **Sağlık Bakanlığı** (ilaç, tıbbi sarf malzemeleri, kozmetik ve bazı temizlik maddeleri ve bunların hammaddeleri) **Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı** (gıda

maddeleri, tarım ürünleri, hayvansal ürünler, veteriner ve zirai mücadele ilaçları ve bunların hammaddeleri) Tütün ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu (alkollü İçkiler ve tütün ürünleri), **Atom Enerjisi Kurumu** (radyoaktif maddeler ve bunların kullanıldığı cihazlar) **Türk Telekomünikasyon Kurumu** (bazı haberleşme cihazları) **Sanayi ve Ticaret Bakanlığı** (İthalinde “Garanti Belgesi” aranacak mallar, karayolu uygunluk belgesi düzenlenmesi gereken karayolu araçları, “Elektromanyetik Uyumluluk Yönetmeliği”, “Alçak Gerilim Yönetmeliği” ve “Makine Emniyeti Yönetmeliği” kapsamındaki ürünler) **Sivil Havacılık Kurumu** (sivil havacılık taşıtlarında kullanılmaya mahsus muaf olarak ithal edilen maddeler) **Emniyet Genel Müdürlüğü** (patlayıcı maddeler, ateşli silahlar, bıçak ve benzeri aletler) **Petrol İşleri Genel Müdürlüğü** (Solvent ve Bazı Petrol Ürünleri) **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı** (işçi sağlığı ve iş güvenliğini etkileyen maddeler) ve yukarıda adı geçen bazı kuruluşların yanı sıra **ürün bazında teknik mevzuat hazırlamaya yetkisi bulunan tüm kamu kuruluşları** (4703 sayılı “Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun ile uygulama yönetmelikleri çerçevesinde Gümrük Birliği kapsamındaki ürünler)

2.8 GZFT ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümde dış ticaretin güçlü ve zayıf yönlerinin analizi yapılmaktadır. Güçlü ve zayıf yönlerin belirlenmesi oluşturulacak stratejik amaçların belirlenmesinde temel öneme sahiptir. Dış ticaretin güçlü ve zayıf yönleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

2.8.1 Güçlü Yönler

2.8.1.1 İnsan Kaynakları

İnsan gücü ile ilgili olarak ihracat sektörlerinin bir avantajı reel olarak aynı nitelikte insan gücünün maliyetinin ülkemizde daha düşük olmasıdır. 2004 verilerine göre Avrupa Birliği’ne üye 25 ülke arasında en düşük asgari ücret 119 € ile Letonya’da uygulanmaktadır. Bu ülkeyi 130 € ile Lituanya, 149 € ile Slovakya, 158 € ile Estonya, 177 € ile Polonya , 202 € ile Macaristan izlemektedir. Türkiye’de ise asgari ücret Temmuz 2004’de 177 €’ya eşittir (ATO, 2005). Tablo 6’da 1996- 2003 yılı için Türkiye ihracatta rakip ülkelerin reel ücretlerindeki gelişmeler verilmektedir.

Tablo’dan görüldüğü gibi 2000 yılından sonra ihracatta rakip tüm ülkelerin reel ücretlerinde artış olmasına rağmen Türkiye’de reel ücretlerde azalma görülmektedir.

Tablo 6: Ülkeler İtibariyle İmalat Sanayi Reel Ücret Endeksleri

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Endonezya	100.0	103.5	100.0	103.2	112.7	124.6	-	-
ÇHC	100.0	100.4	107.3	111.6	115.7	121.0	-	-
Polonya	100.0	104.4	109.4	112.0	114.5	118.6	120.9	121.4
Macaristan	100.0	101.6	104.7	109.3	110.3	116.5	130.2	140.2
Hindistan	100.0	95.7	95.8	107.3	93.6	113.8	-	-
G.Kore	100.0	100.8	93.2	100.4	104.2	108.0	115.8	120.6
Arjantin	100.0	101.0	103.4	106.1	105.1	107.0	-	-
Malezya	100.0	99.0	-	-	96.2	104.1	-	-
Japonya	100.0	101.1	101.3	101.0	101.9	103.0	103.4	105.0
EURO Bölgesi	-	-	100.0	100.1	98.9	100.3	102.5	-
Türkiye	100.0	104.2	104.2	115.6	115.6	100.0	93.8	91.7
Pakistan	100.0	104.4	107.1	95.0	95.4	98.4	114.3	-
Romanya	100.0	81.2	95.4	97.8	89.7	90.0	93.7	98.0

Kaynak: Ertekin (2005)

İhracat sektörlerinin bir diğer avantajı insan kaynakları potansiyelinden kaynaklanmaktadır. Demografik yapı ve işgücü arzı yönünden düşünüldüğünde 1990 yılında 20-54 yaş arası nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı yüzde 44'dür. 2010 yılında bu oranının yüzde 52'ye yükseleceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla potansiyel olarak aktif nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının artması nüfus yapısı yaşlanan AB karşısında avantaj oluşturmaktadır. Genç nüfus potansiyeline ek olarak, Türkiye'nin sahip olduğu avantajlardan birisi de nitelikli insan gücüne sahip olmasıdır. 25-34 yaş grubu içerisinde üniversite eğitime devam edenlerin oranı yüzde 10,5'dir. Bu oran açık öğretimde ise yüzde 6,5'dur. Söz konusu oran AB'nin yeni üyesi ülkeler olan Çek Cumhuriyeti'nde yüzde 12,3, Slovak Cumhuriyeti'nde ise yüzde 11,9'a eşittir. Ancak, buna rağmen ülkelere göre yetişkin nüfusun eğitim düzeyi incelediğinde Türkiye'deki ortalama okul süresinin hem erkeklerde hem de kadınlarda OECD ülke ortalamasından daha düşük olduğu görülmektedir. 25-64 yaş nüfus içerisinde ortalama okul süresi Türkiye'de 9,6 yıl, yeni AB üyeleri olan Slovak Cumhuriyeti'nde 12,4 yıl, Macaristan'da 11,7 yıl, Çek Cumhuriyeti'nde 12,4, OECD ortalaması ise 12 yıldır. Ortalama okul süresi (OECD, Education at Glance 2005). Bu nedenle Türkiye'nin beşeri sermaye potansiyelinin yükseltilmesi için okullaşma oranının

yükseltilmesi gerekliliği açıktır.⁹ Dış ticaret açısından nitelikli insan gücüne sahip olmak bir avantaj oluşturmaya rağmen, kimi sektörlerde ara insan gücü temin edilmesinde zorluklar yaşanmaktadır. Bu nedenle mesleki ve teknik eğitimin yaygınlaştırılması ara insan gücü probleminin çözümüne katkıda bulunacaktır.

Dış ticaret açısından diğer önemli bir avantaj ihracat sektörlerindeki esnek üretim yapısı nedeniyle işgücü ve kaynakların diğer ülkelere göre daha hızlı organize olabilmelerinden kaynaklanmaktadır. Diğer yandan AB ile GB sonrasında dış ticaret sektöründe faal olanların ilgili mevzuata ilişkin bilgi düzeylerinin artması da dış ticaret işlemlerinin gerçekleştirilmesi açısından diğer önemli bir avantajdır.

2.8.1.2 Güçlü İhracat Sektörleri

Türkiye'nin başlıca ihracat sektörleri olan tekstil, hazır giyim ve otomotiv sektörlerinin yaratılan istihdam, imalat sanayi üretimi içerisindeki payı ve etkileşim içerisinde bulunan diğer sanayi sektörleri açısından düşünüldüğünde öncü sektörler olduğu görülmektedir.

Türkiye AB, Çin ve Hong Kong 'tan sonra dünyanın 4. büyük giyim ihracatçısıdır. Türkiye'nin dünya hazır giyim ihracatı içerisindeki payı 2003 yılında yüzde 4,4, tekstil ürünleri ihracatı içerisindeki payı ise yüzde 3,3'dür (DTÖ, 2005). Tekstil ve hazır giyim sektörü 2004 yılında 17,3 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. Söz konusu sektörlerin ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı 2004 yılında yüzde 27,4 olmakla birlikte, 1989–2004 yılları ortalaması yüzde 35,6'ya eşittir.¹⁰ Sektörün, imalat sanayi üretiminin yüzde 18,7, toplam istihdamdaki payı yüzde 11, sanayi istihdamındaki payı ise yüzde 30'dur (Tüzmen, 2005:62).

Türkiye, motorlu taşıt üretiminde 823 bin adetle dünyada 17. sırada. 25 ülkeli AB'de ise Türkiye toplam üretimi ile 7. sırada, ticari araç üretiminde 8. sırada, otobüs üretiminde ise 1. sırada yer almaktadır. 2004 yılında otomotiv ürünleri ihracatını yüzde 54 arttıran Türkiye dünyanın 8. büyük otomotiv ürünleri ihracatçısıdır (DTÖ, 2005). Otomotiv sanayinin özelliklerinden birisi de güçlü, standartları yüksek, ve rekabetçi bir yan sanayinin varlığıdır. Otomotiv yan sanayinde bazı mamuller dışında kalan başlıca otomotiv parçaları imal edilmektedir. Otomotiv yan sanayi son yıllarda teknolojik olarak ileri bir düzeye gelmiş

⁹ Net okullaşma oranı herhangi bir eğitim seviyesinde teorik yaş içindeki okula gidenlerin, o teorik nüfus içindeki toplam nüfusa bölünmesi ile bulunmaktadır

(dieweb.die.gov.tr/reports/rwservlet?mthtmlcss&report=Metarp4.rdf&p_degisken=1197)

¹⁰ DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Temmuz 2005'den hesaplanmıştır

ve Batı’da faaliyet gösteren Orijinal Ekipman İmalatçılarında üretim yapacak standartlara ulaştığı denetimlerle tespit edilmiştir (İSO, 2002).

Diğer yandan Türkiye’nin hem tarım ürünleri hem de hizmet ürünleri ihracatında çok önemli bir potansiyeli bulunmaktadır.

2.8.1.3 Girişimcilik

Dış ticaretin diğer bir güçlü yönü, girişimci, risk alabilen ve değişikliklere ve gelişmelere hızlı bir şekilde uyum sağlayan dinamik özel sektörün varlığıdır. Sanayi ve özellikle hizmet sektörünün GSYİH ’daki payı son yirmi yıldır artış göstermekte ve aynı zamanda, kamu sektörünün sanayi üretimindeki payı da azalmaktadır. Özellikle Anadolu’da sabit sermaye oluşumunun büyük bir kısmı özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. Buna ek olarak, Türk girişimcileri üretimlerini sadece yurt içi ile sınırlamamışlardır. Özellikle yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinde önemli başarılar elde edilmiştir.

2.8.1.4 Esnek Üretim

Günümüzde rekabet gücünün artması için büyük ölçeklerde ucuz ve standart mal üretimi yerine geniş bir çeşitlilik yelpazesi içinde esnek üretimin yapılması gerekmektedir. Esnek üretim hem ürün çeşitliliğinin artmasını sağlamakta, hem de istenen miktarda, istenen niteliklere sahip ürünleri, istenen sürede alıcılara sağladığı için firmaların rekabet güçlerini arttırmaktadır. Türk sanayinin bu anlamda esnek bir üretim yapısına sahip olması talebe doğru fiyat ve doğru kanalla cevap verebilme olanağı yaratmaktadır. Talebe doğru fiyat ve kanalla cevap verebilme yeteneği özellikle yan sanayinin de güçlü olduğu sektörlerde artmaktadır. Buna ek olarak, Çin, Hindistan ve Pakistan gibi rakip ülkelere kıyasla sahip olunan coğrafi avantaj çok daha kısa zaman periyotlarında ürün teslimatlarının gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda ihracatın güçlü yanlarından birisi de ihracatta çok önemli yere sahip olan KOBİ ’lerin esnek bir üretim yapısına ve üretim kapasitesini arttırma imkanlarına sahip olmasıdır.

2.8.1.5 Pazar Potansiyeli

Türkiye’deki güçlü iç pazar hem yatırım potansiyeli açısından hem de ithalat açısından önemlidir. Ancak bu önemine rağmen Türkiye yabancı sermaye yatırımlarından da yeterli payı alamamaktadır. Türkiye’ye 1985–1995 yılları arasında yıllık ortalama 529 milyon dolar olan doğrudan yabancı sermaye girişinin 2000 yılında 982 milyon dolara çıkmıştır. 2004 yılında 2733 milyon dolar olmakla birlikte, UNCTAD tarafından hazırlanan yabancı sermaye girişi performans indeksinde Türkiye 140 ülke arasında 111.sırada yer

almaktadır (UNCTAD, 2004d, 2005a). Tablo 7’de çeşitli ülkeler için doğrudan yabancı sermaye girişleri verilmektedir.

Tablo 7: Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri, 2002-2004 (milyon dolar)

	2002	2003	2004
Dünya	716.128	632.599	648.146
Gelişmekte olan Ülkeler	547.778	442.157	380.022
AB	420.433	338.678	216.440
Çek Cumhuriyet	8.483	2.101	4.463
Macaristan	2.994	2.162	4.167
Polonya	4.131	4.123	6.159
Türkiye	1.063	1.753	2.733
Meksika	1.5129	1.1373	16.602
Çin	6.7282	7.2060	105.037
Hong Kong	9.682	13.264	34.035
Malezya	3.203	2.473	4.624
Tayland	947	1.952	1.064
Bulgaristan	905	2.097	2.488
Hırvatistan	1.126	2.042	1.076

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report, 2005.

Diğer yandan, gelişime açık büyük potansiyeli olan bir pazar olarak Türkiye dünya ticaretinde önemli bir yere sahiptir. DTÖ verilerine göre, Türkiye 2004 yılında en yüksek ithalatı gerçekleştiren ülkeler sıralamasında 50 ülke arasında 14. sırada yer almaktadır.

2.8.1.6 Ürün Çeşitliliği

1980 öncesi ile karşılaştırıldığında tarım ürünleri ağırlıklı ihracatın yerini günümüzde sanayi ürünleri ihracatı almıştır. Söz konusu dönüşüm aynı zamanda dış ticarete konu edilen ürünlerin çeşitliliğini arttırmıştır. 1990 yılında imalat sanayi ihracatında en fazla ağırlığı olan sektörler tekstil (yüzde 20,6), giyim (yüzde 24,4) ve ana metal sanayi (yüzde 16,9) iken bu sektörler 2004 yılında tekstil (yüzde 13,4), giyim (yüzde 15,6), ve motorlu kara taşıtları (yüzde 14,8) sektörleridir.¹¹

¹¹ DPT, Temel Ekonomik Göstergeler.

İhracatın mal bileşeninin çeşitliliği bölgesel çeşitlilik gibi özellikle 1980’li yıllarda artmıştır (Erlat (1999) ve Erlat ve Şahin (1998)). DİE dış ticarete yoğunlaşma indeksleri kullanılarak ihracatın fasıllara göre yoğunlaşması incelendiğinde, son 20 yılda ihracatın fasıl yoğunlaşmasının orta derecede (yüzde 35-40) aralığında olduğu görülmektedir. Mal çeşitlenmesi açısından ihracat yoğunluk endeksleri son dönem için incelendiğinde endeks değerinin 1992 yılından 2003 yılına küçük de olsa bir azalma gösterdiği görülmektedir (UNCTAD, 2004b:399). Bu ise ihracat çeşitlenmesinin az da olsa arttığına işaret etmektedir.

2.8.1.7 Kurumsal Altyapıdaki İyileşmeler

Son yıllarda ticareti kolaylaştırma amacıyla özellikle gümrüklerde önemli yapısal reform çalışmaları başlatılmıştır. Bu çerçevede AB müktesebatına uyum, gümrükçe onaylanmış kişi uygulaması, e-gümrük, e-birlik projeleri, yap-işlet devret modeli ile gümrük kapılarının yenilenmesi gibi birçok olumlu gelişme sağlanmış bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kaçakçılık mevzuatı yenilenerek günün koşullarına uygun hale getirilmiş, “geleneksel gümrükten”, “e-gümrüğe” dönüşüm büyük oranda gerçekleştirilmiştir.

Hali hazırda gümrüklerde yüzde 99 oranında işlemler elektronik olarak yapılmaktadır ve gümrük müşavirleri beyannamelerini BİLGE sistemi kullanarak elektronik ortamda gerçekleştirmektedirler. Bu da dış ticaretin hızlı akışı için önemli bir unsurdur. Öte yandan 01.01.2006 tarihinden itibaren dahilde işleme izin belgeleri için müracaatların sadece e-imza kullanarak ve elektronik ortamda yapılabileceğine dair mevzuat da tamamlanmıştır ve başta gümrük müşavirleri ve dış ticaret erbabı arasında olmak üzere e-imza kullanımı yaygınlaşmaktadır.

Türkiye, gerek AB ile gerçekleştirdiği Gümrük Birliği gerek üçüncü ülkelerle akdettiği serbest ticaret anlaşmaları ile oldukça geniş bir tercihli ticaret ilişkileri ağına sahip olmuştur. Mevcut tercihli ticaret ilişkileri sayesinde Türk ihraç ürünlerinin büyük bir kısmı ilgili ülke pazarlarına gümrük vergisiz olarak ya da indirilmiş gümrük vergileri ile girebilmektedir.

2.8.2 Zayıf Yönler

2.8.2.1 Pazarlama Sorunları

İhracat ile ilgili problemlerden birisi geleneksel pazarlama sorunudur. Geleneksel üretim ve pazarlama yapısı devam etmekte, satış ve pazarlama konusunda birçok firma ayırım yapmamakta ve genellikle satış örgütleri aynı zamanda pazarlamayı da yönetmektedir. Pazarlama konusunda karşılaşılan diğer önemli bir sorun nitelikli pazarlama elemanı

sayısının az olmasıdır. KOBİ'lerin eleman yetiştirmek için yeterli kaynaklarının bulunmaması, nitelikli pazarlama elemanı bulunması sorununu arttırmaktadır.

1980 sonrası dönemde ihracat performansında önemli bir sıçrama sağlanmasına karşın, markalaşma ve tanıtım faaliyetleri konusunda yetersiz kaldığı ve Türk malı imajının yeterince uluslararası pazarlarda yerleşemediği gözlenmektedir. Bu çerçevede, Türkiye Markası'nın oluşturulması rekabet gücünü arttıracaktır. Türk Malı imajının markalaşma potansiyeli olan firmaların markaları eşliğinde oluşturulması ve yerleştirilmesi amacıyla oluşturulan "Turquality" projesi markalaşma konusunda bir örnek teşkil etmektedir.

Olumlu bir Türk malı imajının tam olarak yerleştirilememiş olması ülkemiz ihracatında yeterli katma değeri sağlanamaması sonucunu da yaratmaktadır. Bu çerçevede oluşturulan gerek sektörel çalışma ve tanıtım grupları, gerekse Turquality projesi gibi çalışmaların etkinliğinin artırılması ve kapsamının genişletilmesi gereklidir.

2.8.2.2 Yatırım Ortamının Yeterince İyi Olmaması

İhracatta karşılaşılan en önemli problemlerden birisi girdi maliyetlerinin yüksekliğidir. Sanayide kullanılan girdi maliyetlerin yüksekliği üretim maliyetlerini arttırarak rekabet gücünü azaltan önemli etkenlerden birisidir. Türkiye'de istihdam üzerindeki vergi ve sigorta primi yüklerinin yüksek olduğu görülmektedir. 1985-2002 döneminde OECD ülkeleri arasında en yüksek vergi yükü artışı Türkiye'de gerçekleşmiştir. Ülkemizde ortalama işgücü maliyetinin yüzde 42,7'si istihdam vergilerine (vergi ve sosyal güvenlik primleri) ayrılırken, OECD'de ortalama olarak bu rakam yüzde 26,6'dır. (TİSK, 2005 ve OECD 2005). İstihdam üzerindeki yükler emek yoğun üretim yerine sermaye yoğun üretimi ve kayıt dışılığı teşvik etmektedir. DİE verilerine göre Türkiye'de 20 milyon 811 bin kişi çalışmaktadır. Ancak, SSK'ya kayıtlı olarak çalışması gereken 3 milyon 224 bin kişi, Bağ Kur'a kayıtlı çalışması gereken 3 milyon 675 bin kişi, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan 3 milyon 836 bin kişi olmak üzere toplam 10 milyon 735 bin kişi kayıt dışında bulunmaktadır (ATO, 2004).

Enerjide dışa bağımlılık ile birlikte yüksek enerji fiyatları Türkiye'de üretim maliyetlerini arttıran diğer unsurlardan birisidir. DTM (2003)'e göre, tarife oluşumunda rekabetçi bir ortamın yaratılamaması nedeniyle sanayi ve genel ekonomiyi olumsuz bir şekilde etkileyen yüksek enerji maliyetleri ortaya çıkmıştır. Sanayide kullanılan temel enerji kaynaklarından birisi olan elektrik fiyatları birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeden daha yüksektir.

Sanayide kullanılan fuel-oil fiyatları bakımından Türkiye, 32 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke arasında Yeni Zelanda'dan sonra en pahalı 2. ülke, sanayide kullanılan elektrik bakımından ise İtalya ve Japonya'dan sonra en pahalı 3. ülke konumundadır (IEA, 2005:42–43). Türkiye'de kurumlar vergisi oranı da AB pazarında rakibi olan ülkelere daha yüksektir. Kurumlar vergisi oranı, Çek Cumhuriyeti'nde (yüzde 28), Macaristan'da (yüzde 16), Polonya'da yüzde 19, Romanya'da yüzde 25 iken Türkiye'de yüzde 30'dur (Ertekin, 2005:30). (Not: Kurumlar vergisi 2006 yılı içinde yüzde 20'ye indirilmesi planlanmaktadır.)

2.8.2.3 Katma Değeri Düşük Ürünler

İhracatın mal bileşeninin katma değeri düşük mallardan oluşması ihracatın diğer bir zayıf yönünü oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkelerin imalat sanayi katma değerleri ve imalat sanayi ihracatları incelendiğinde gelişmiş ülkelerde imalat sanayi katma değeri imalat sanayi ihracatından büyük olmakla birlikte gelişmekte olan ülkelere bunun tam tersi görülmektedir (UNCTAD,2002b:80). Türkiye'nin imalat sanayi katma değeri ihracatından büyük olmakla birlikte, imalat sanayi ihracat artışı en yüksek ülkelere birisi olmasına rağmen dünya katma değeri içerisindeki payında ılımlı bir artış gerçekleşmiştir. İmalat sanayi ihracatının dünya imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı 1980 yılında yüzde 0.1 iken 1985 yılında yüzde 0.5'e çıkmıştır. Buna karşılık Dünya imalat sanayi katma değeri içerisinde Türkiye'nin payı aynı yıllar için yüzde 0,4'den, yüzde 0,5'e çıkmıştır (UNCTAD, 2002b:80).

Yüksek ihracat artışına rağmen katma değerinde aynı oranda artış meydana gelmemesi ihraç ürünlerinin düşük katma değerli ürünler olduğuna işaret etmektedir. Nitekim DTM (2003), 1998 yılında Türkiye'nin ağırlıklı olarak düşük oranlı katma değer yaratan ürünler ihraç etmekte olduğunu göstermektedir. İhracatta ilk üç sırayı alan giyim eşyası, örme ürünler ve demir çelik sanayileri yaratılan katma değer sıralamasında, 86, 64 ve 57. sırada yer almaktadır (DTM, 2003:72–73). Hem ihracat açısından hem de yaratılan katma değer açısından ilk 25 içerisinde yer alan sektörlerin 2000 yılı toplam ihracatı içerisindeki payı yalnızca yüzde 5,7'dir. Yüksek oranlı katma değer yaratan ilk 25 sektörün ihracat içerisindeki payı 1998 yılında yalnızca yüzde 8,5, 2000 yılında ise yüzde 9,8'dir (DTM, 2003:72–73).

Yüksek katma değer yaratan, ileri teknoloji yoğun ürünlerin üretilebilmesi ve var olan teknolojik bağımlılığın azaltılması için AR-GE faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Ülkemizde AR-GE harcamalarının GSYİH içerisindeki payı çok düşük

olmasına rağmen (2000’de yüzde 0.64, 2002’de yüzde 0.67) 2010 yılında bu oranın yüzde 2’ye çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, 2005 yılı bütçesinde TÜBİTAK kanalıyla AR-GE’ye 450 trilyon lira ek kaynak ayrılmıştır. AR-GE faaliyetleri konusundaki diğer önemli bir gelişme Kocaeli, İstanbul, Ankara, Eskişehir, Konya, İzmir, Antalya, Adana, Kayseri ve Trabzon’da kimi kurulma aşamasında olan ve üniversite-sanayi işbirliğini amaçlayan 16 Teknoloji Geliştirme Bölgesi’nin bulunmasıdır.

İhracatın diğer önemli bir zayıf noktası, Türkiye’nin ihracat yapısının dünya ticaretindeki “dinamik ürünler” veya “yükselen” sektörler sınıflamasıyla tam anlamıyla örtüşmemesidir. Dünya ticareti içerisindeki payı zaman içerisinde artış gösteren ürünler olarak tanımlanan dinamik ürünler sınıflamasında yer alan ürünlerin büyük bir çoğunluğu yüksek teknoloji içeren ürünlerdir. Ülkemiz ihraç ürünleri profilinde de bu yönde bir gelişme yaşanmasına karşın, ülkemiz potansiyeli ve dünya ticaretinden almayı hedeflediğimiz pay düşünüldüğünde, bu gelişmenin daha da ileri noktalara taşınması gereği ortaya çıkmaktadır.

2.8.2.4 Ticarete Teknik Engeller

Türkiye’nin AB’ye olan imalat sanayi ihracatı ticarete teknik engellerden büyük ölçüde etkilenmektedir. 1990–2001 döneminde AB imalat sanayi ithalatının ortalama yüzde 82’si ticarete teknik engellerden etkilenmektedir. Aynı dönemde Türk imalat sanayinin ise yüzde 84,2’si ticarete teknik engellerden etkilenmektedir (Togan, Nebioğlu ve Doğan 2005:111). Bu oran Türkiye ihracatı için 1990’da yüzde 87,3 iken, 2001’de 82,9’a inmiştir (Togan, Nebioğlu ve Doğan 2005:112). Ancak, 9 Kasım tarihli 2005 yılı İlerleme Raporu’nun Malların Serbest Dolaşımı kısmının sonuç bölümünde ithalat kontrolünün hala geniş bir şekilde uygulanmakta olduğu ve zorunlu standartların azaltılmasına rağmen ticarete yönelik teknik engellerin hala mevcudiyetini sürdürmekte olduğu ifade edilmektedir.

AB ile dış ticarete özellikle karşılaşılan diğer bir sorun son yıllarda sayısı azalmakla birlikte AB’nin Türk ihraç ürünleri için başlatmış olduğu anti- dumping soruşturmalarıdır. 1996-2002 yılları arasında AB tarafından 14 soruşturma yapılmıştır. İhracatta özellikle tekstil sektörün karşılaştığı diğer bir problem Çin’de uluslararası çalışma standartlarına uyulmamasından kaynaklanan haksız rekabettir.

2.8.2.5 Dış Ticaret Alt Yapı Sorunları

Dış ticarete ilişkin bilgilerin güncel, etkileşimli ve küresel standartlara uygun olarak edinilmesini ve kullanımını sağlayacak ve aynı zamanda Türkiye’nin ihracat potansiyelini

tanıtacak bir altyapı oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede, bir taraftan pazara girişte karşılaşılan engellerin tespiti ve bu engellerin ikili ve çok taraflı temaslarla ortadan kaldırılmasına, diğer taraftan ise ülkemiz ürünleri ve ihracatçılarının yurtdışında tanıtımına yönelik olarak kamu - özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasında sistematik bir işbirliğinin oluşturulması ihtiyacı bulunmaktadır.

Ürün belgelendirme, test, muayene ve uygunluk değerlendirmesi alanlarında ihracatçılarımız bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, bazı sanayi ürünlerinde AB teknik mevzuatının gerektirdiği CE işareti halihazırda AB onaylanmış kuruluşlarından alınabilmektedir. Bu durum, maliyetlerin artmasına neden olduğundan rekabet gücüne zarar vermektedir. Sorunların çözümü için teknik mevzuatın gerektirdiği altyapının hızla kurulması, ulusal onaylanmış kuruluş ihtiyacının karşılanması, yerli test ve belgelendirme kuruluşlarının sayı ve nitelikçe geliştirilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, karayolu ile yapılan ihracatlarda beyannamenin tescili ile sınırdaki gümrük idarelerince malın ihracatının yapıldığına dair teyidin alınmasına kadar geçen sürenin en aza indirilmesi için gerekli idari ve yasal tedbirler alınmalıdır.

İhracatta karşılaşılan diğer bir sorun finansman imkanlarının çeşitliliğinin az olmasıdır. 2000 yılı verilerine göre tüm işletmelerin yüzde 99,6'sını oluşturan, toplam istihdamda yüzde 63,8, katma değerde ise yüzde 36 paya sahip KOBİ'lerin ihracatının arttırılması, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanmasında önemli bir rol oynayacaktır. KOBİ'lerin ihracat sırasında karşılaştıkları zorluklar temel olarak finansman sorunları, üretim sorunları, pazarlama sorunları, nitelikli personel ve bilgi eksikliği sorunları olarak gruplandırılabilir. Bu bağlamda, KOBİ'lerin ihracatta finansman sorununun çözülebilmesi için finansman imkanlarının çeşitlendirilmesi ve derinleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından, 24 Nisan 2005 tarih ve 25795 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "KOSGEB Destekleri Yönetmeliği" uyarınca verilen "pazar araştırma ve ihracatı geliştirme destekleri" ile "uluslararası işbirliği geliştirme destekleri" başta olmak üzere toplam sekiz ana başlık altındaki destekler önem arz etmektedir ve bu desteklerin etkin bir şekilde kullanılması için gerekli tüm çalışmalar artarak sürdürülmelidir. Eximbank'ın mevcut kaynaklarının arttırılması da temel öneme sahiptir.

Alt yapı ile ilgili diğer önemli bir sorun limanlardan kaynaklanmaktadır. Limanlarımızda alt yapı ve işletmeden kaynaklanan yetersizlikler bulunmaktadır. Genel

olarak, yanaşma yerleri, rıhtımlar, rıhtım boyları, derinlikler, liman gerisi bölge alanlarına hizmet veren araç ve gereçlerle, depolama ve araç park yerleri yetersiz kalmaktadır. Özel firmalarca işletilen limanlara demiryolu bağlantısı bulunmamaktadır. Limanlarımızdaki liman ücretleri yüksektir. Yapılan araştırmalarda Kuzey Avrupa ve Akdeniz limanları arasında Türk limanları Karadeniz kıyısı limanlarıyla birlikte en pahalı limanlar olarak gösterilmektedir. Bu durum ise limanlarımızdan uluslararası taşımacıların yararlanma yüzde 95'i karayolu ile yapılmaktadır. Bu durum kombine taşımacılıktaki demiryolu, denizyolu taşıma modunun gerçekleştirilemediğini göstermektedir.¹²

2.8.2.6 Bürokrasi ve Mevzuat Problemleri

İhracatta karşılaşılan sorunlardan birisi dış ticarete uygulanan mevzuatın çok karışık olmasıdır. Uygulanan bürokratik düzenlemelerin karmaşık olduğu olgusu ihracat ile ilgili meslek kuruluşları tarafından sıklıkla belirtilmektedir. Bu anlamda hem dış ticaret mevzuatının kolaylaştırılması hem de AB uyumu çerçevesinde mevzuat ile elektronik işlemlerin uyumlaştırılması sorununun çözülmesi gerekmektedir.

Bilindiği gibi ihracat politikasının oluşturulmasından sorumlu kurum, 4059 sayılı kuruluş kanunundan aldığı yetki çerçevesinde Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM)'dir. Ancak, ihracatı, genel anlamda dış ticareti etkileyen birçok düzenlemenin diğer kurumlar tarafından DTM ile koordinasyon sağlanmadan gerçekleştirilmesi eşgüdüm eksikliğine yol açmaktadır. Bu bağlamda, dış ticareti etkileyecek düzenlemelerde kamu kurumları arasında koordinasyonun artırılması gerekmektedir.

2.8.2.7 Kur Riski

Türk lirasının daha önceki bölümlerde incelendiği gibi son yıllarda değer kazanmasının önemli sonuçlarından birisi kur avantajına bağlı olarak ithalatın artmasıdır. Bu ise kur avantajı nedeniyle ithal girdi bağımlılığın artması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan döviz kurunda yaşanan dalgalanmalara karşı gerek ithalatçıları gerek ihracatçıların başvurabilecekleri korunma araçları yeterli düzeyde bulunmamaktadır.

Döviz kuru serbest piyasada belirlendiği için kurların gelecekteki seviyesinin bilinmemesi gerek ihracatçıları gerekse ithalatçıları için bir risk oluşturmaktadır. Bu riskin artmasında enflasyon kur göreceli oynaklığının azalmasının rolü olmuştur. Ticaretin gerçekleştiği zamanda ki döviz kuru ile ödemelerin yapıldığı zamanda ki kuru farklı

¹² (<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi5/ulastirma.htm>)

olması, olumlu yada olumsuz şekilde ihracatçının ve ithalatçının gelirlerinde ve maliyetlerinde bir belirsizliğe yol açmakta, bu durumda karları belirsizleştirmektedir.

Döviz kuru riskinin ticarete etkilerini araştıran Pugh ve Tyrall'ın (2002) yaptığı ampirik çalışmada, ERM¹³'ye üye olmayan ülkelerin ERM'ye katılması ile tek para birimi kullanılacağından dolayı üye ülkeler arası ticaretin sadece döviz kuru riskinin olmamasına bağlı olarak yüzde 6 ile yüzde 11 arasında artacağını bulmuştur. Aynı konuyla ilgili IMF'nin (2004) yaptığı kapsamlı ve konuyu detayları ile inceleyen çalışmada kur riskindeki bir birimlik artışın ticareti yüzde 7 azalttığı gösterilmiştir. Türkiye'de döviz kurunun ticarete etkisi ile ilgili yapılan çalışmalar sınırlı olmakla birlikte bunlardan Özbay (1999) kur riskinin toplam ihracat üzerinde olumsuz etkisi olduğunu bulurken, Vergil (2002) döviz kuru riskinin Türkiye, ABD, Almanya, Fransa ve İtalya'ya yapılan ihracatı olumsuz bir yönde etkilediğini göstermiştir. Aynı konuyu anket verisine dayanarak logit modeli ile araştıran Öksüzler (2004) döviz kuru riskinin ihracatçıların gelirlerinde, ithal girdi maliyetlerinde ve yabancı para cinsinde alınan borçların geri ödemesinde önemli bir belirsizliğe yol açarak, ihracatçıların üretimi azaltmalarına ve iç piyasaya yönelmelerine etki ettiğini göstermiştir. Belirtmiş olduğumuz ampirik çalışmaların ışığında diyebiliriz ki, döviz kuru riski bir sorun olarak Türkiye de vardır ve buna karşın "forward" sözleşmeleri, hedging gibi bankalar aracılığı ile yapılan koruma araçları pahalı ve yetersiz olduğu için bu sorun devam etmektedir. İhracatçıların sadece yüzde 6,4 ünün forward işlemleri yaptığını, yüzde 50'ye yakınının forward dışında aynı para birimi kullanarak veya ödeme sürelerini kısaltarak riske karşı önlem almaya çalıştığı ortaya çıkmıştır (Öksüzler, 2004:149). Bu tarz korunma yöntemleri kur riskinin azaltıyor gibi görünürken aynı zamanda ihracatı kısıtlamaktadır.

2.8.2.8 İhracatın İthalata Bağımlılığı

Sektörel ihracatla ilgili diğer önemli bir sorun, üretimin ve ihracatın ithalata bağımlı yapısıdır. 2004 yılında toplam ithalatın yüzde 69,3'ü ara malları, yüzde 17,8'i ise sermaye mallarından oluşmaktadır (DPT). Bu konuda yapılmış çalışmalar, hem ihracat sektörlerinin ithalata bağımlı bir yapı gösterdiğine, hem de geleneksel ihracat sektörlerinde söz konusu bağımlılığın 1980 sonrası dönemde arttığına dikkati çekmektedir.

Şenesen ve Günlük-Şenesen (2003), girdi-çıkı analizinde üretimdeki ithalat bağımlılığın 1973-85 döneminde yüzde 33 oranında arttığını, 1985-1996 döneminde ise önemli ölçüde değişmediğini belirtmektedirler (Şenesen ve Günlük-Şenesen, 2003:6).

¹³ ERM: Exchange Rate Mechanism

Dolayısıyla, 1980 sonrası ticaret serbestîsi döneminde de 1980 öncesindeki ithalata bağımlı yapı devam etmektedir. 1980 sonrası dönemde ithalata bağımlılık açısından gözlenen diğer önemli bir olgu gıda, tekstil ve giyim gibi geleneksel ihracat sektörlerinin önemli ölçüde ithalata bağımlı hale gelmesidir (Şenesen ve Günlük-Şenesen, 2003:9). Bu ise söz konusu sektörler açısından 1973 yılından, 1996 yılına önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Nitekim 1998 üretim verilerine dayanarak yapılan çalışmada Günlük-Şenesen (2005), sektörlerin toplam ara girdi dışalımını faturası içindeki görelî konumlarını inceleyerek, tekstil iplikçiliği, diğer tekstil ve dokuma-giyim sektörlerinin toplam paylarının ara girdi dış alımında 2. sırada olan petrol sektörü ile aynı paya sahip olduğunu göstermektedir (Günlük-Şenesen, 2005:32). İthal girdi maliyetlerinin toplam ara girdi maliyeti içerisindeki payı bakımından da tekstil ve giyim sanayi alt sektörleri yüzde 20- yüzde 30 arasında paya sahiptir (Günlük-Şenesen, 2005:68)

İhracat sektörlerindeki bu tür bir dönüşüm söz konusu sektörlerin 1980 sonrasında meydana gelen ihracat artışlarının ithalat talebini artırdığı olgusuna dikkat çekmektedir. Nitekim 1968–1973 dönemi ile karşılaştırıldığında 1979–1990 döneminde imalat sanayi ihracat artışının ithalat artışına etkisi daha fazla olmuştur (Pamukçu ve Bauer, 2000:28). İhracat artışı, tekstil girdisi ithalatını 1985–1990 yılları arasında yüzde 11,7, 1979–1990 arasında ise yüzde 9,1 arttırmıştır (Pamukçu ve Bauer, 2000:20 ve 37). Bu ise tekstil sektörünün 1980 sonrasında ithal girdi bağımlılığının arttığını göstermektedir.

Ertekin (2005), 1997–2000 yılları için imalat sanayi sektörlerinde ithal ara malı/toplam ara malı kullanım oranını hesaplayarak, yüzde 30'un üzerinde ithal ara malı kullanımı söz konusu olan sektörlerin ihracat içerisinde önemli bir yer tuttuğu sonucuna ulaşmıştır. DTM (2003)'e göre ihracatın ithalata yüksek oranda bağımlı olduğunun diğer bir göstergesi Dahilde İşleme Rejimi kapsamındaki ihracatın yaklaşık yüzde 60 oranında ithal girdi kullanılarak üretilen mallar olmasıdır (DTM:2003:74). Dolayısıyla, Dahilde İşleme Rejimi'nin ithalatı teşvik eden, yurt içi üretimi azaltan bir etkisi olduğu gözlenmektedir. Bu etkinin azaltılmasını teminen, Dahilde İşleme Rejimi kapsamında verilen izinlerin, AB mevzuatında olduğu gibi, ayniyat tespiti yapılabilen ürünlerle sınırlandırılması ve yurt içi alımlarda KDV mahsuplaşma sisteminin, yurt içinden mal alımını cazip hale getirecek şekilde işletilmesinin sağlanması gerekmektedir.

2.8.2.9 Denetim Sorunu

"CE" işareti uygulamalarının çok önemli bir ayağını da piyasa gözetim ve denetimi oluşturmaktadır. Piyasada güvenli ürünlerin dolaşımını sağlamak devletin sorumluluğudur. Piyasa gözetim ve denetiminden sorumlu tüm kamu kuruluşlarının, bu denetimi etkin bir şekilde yerine getirecek donanım ve alt yapıya sahip olmaları büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca, gerçekleştirilen denetimlerin önceliklerini belirlemek üzere 2003 yılında ilk Piyasa Gözetimi ve Denetimi Stratejisi metni hazırlanmış ve buna göre piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetleri; “üreticinin uygunluk beyanına dayalı olarak piyasaya sürülen ürünler” ile “tüketicileri, kullanıcıları, hayvanları ve çevreyi tehdit etme riski taşıyan ürünler” üzerinde ve daha çok sanayi ürünlerinin üretimi yapılan yerlerde yoğunlaştırılmıştır. 2005 yılı sonu itibariyle, mevcut piyasa gözetimi ve denetimi stratejisinin yaşanan gelişmeler ve değişen öncelikler doğrultusunda yenilenmesine karar verilmiş ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştır. 2005 yılında Bakanlığın sorumluluk alanına giren yeni ve klasik yaklaşım yönetmelikleri kapsamında yüzde 51,45’i ithal orijinli olan 11783 ürün denetlenmiş ve % 23’ünün uygunsuz olduğu saptanmıştır. Buna rağmen, piyasa gözetim ve denetimi için ilgili tüm kurumların bu alanda kapsamlı bir strateji oluşturması ve uygulaması gerekmektedir.

2.8.2.10 Diğer

Dış ticaretin zafiyet arz ettiği alanlardan birini de koruma oranlarında özellikle gümrük birliği ertesinde gerçekleştirilen indirimler oluşturmaktadır. Gümrük Birliği kararı ile birlikte Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ürünleri hariç Avrupa Birliği kaynaklı sanayi ürünleri ithalatında uygulanan gümrük vergileri kaldırılmış, üçüncü ülkelere uygulanan gümrük vergileri ise Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi seviyesine indirilmiştir. İzleyen yıllarda OGT’de yapılan indirimlerle ortalama koruma oranı 4,17 seviyesine kadar düşmüştür. Bu durum, gelişmekte olan sektörlerin veya yüksek dış rekabete maruz kalan sanayilerin gümrük vergileri ile korunma imkanını ortadan kaldırmaktadır.

3. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ

3.1 İLGİLİ ALANDA GENEL HATLARI İLE AB MEVZUATI

Dış Ticarete ilişkin AB Mevzuatının üç ana başlık altında incelenmesi mümkün bulunmaktadır: a) Gümrük Birliği b) Malların serbest dolaşımı c) Dış İlişkiler. Bu ana alanların yanı sıra, Ortak Rekabet Politikası, Fikri Mülkiyet Hakları, Tarım, Balıkçılık, Vergilendirme, Bölgesel Politika ve Yapısal Uyum, Çevre ve Tüketicinin Korunması ve Sağlık, alanları da dış ticareti dolaylı olarak etkileyen düzenlemeler içermesi bakımından önem arz etmektedir.

Gümrük Birliği ve Malların Serbest Dolaşımı başlıkları altında AB Gümrük Kodu ve Uygulama Yönetmeliği çerçevesindeki düzenlemeler yer almaktadır. Bunlar: genel gümrük kuralları (ortak gümrük alanı, gümrük beyanı, gümrük vergisinin tahakkuku, tahsili, ertelenmesi, idareyi bağlayan gümrük bilgileri) eşyanın sınıflandırılması, kıymetlendirme, gümrük tarifesi, eşyanın menşei, malların serbest dolaşımının temini amacıyla ticarete teknik engellerin kaldırılmasına dair mevzuat, ekonomik etkili gümrük düzenlemeleri (dahilde işleme, hariçte işleme, serbest bölgeler ve diğer düzenlemelerdir. Dış İlişkiler bölümünde AB'nin DTÖ kapsamındaki yükümlülükleri, diğer çok taraflı ticari ilişkileri, üçüncü ülkelerle ve ülke gruplarıyla yapılan ikili ve çok taraflı ticari düzenlemeler ve anti-dumping vergileri, telafi edici vergiler ve korunma önlemleri gibi Ticaret Politikası araçları bulunmaktadır. AB'nin gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına katkıda bulunmak amacıyla tek taraflı olarak uyguladığı tavizleri düzenleyen Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi ile bölgesel (Afrika Karayip ve Pasifik Ülkeleri gibi), ticari tavizleri de bu alanda yer almaktadır.

Ticarette teknik engellerin kaldırılmasına dair AB mevzuatı, üye ülkeler arasında malların serbest dolaşımını sağlayabilmek amacıyla ürün bazında teknik özellikleri, test ve belgelendirme yöntemlerini, vb. belirleyen düzenlemelerin yanı sıra, ilgili düzenlemesinde belirtilmese veya ilgili bir düzenlemesi bulunmasa dahi piyasaya arz edilecek tüm ürünlerde güvenli olma şartını getiren veya AB-dışı ülkelerden ithalatta yapılacak kontrollerin usullerini belirleyen bazı yatay düzenlemeleri de içermektedir.

Ürün bazındaki mevzuatın AB içerisinde ele alınışı iki ayrı yaklaşım kapsamında karşımıza çıkmaktadır; oldukça detaylı teknik koşullar belirleyen ve işleyişi üründen ürüne değişiklik arz edebilen *Klasik Yaklaşım* ile bir ürün grubunun güvenli olması için uyması

gereken temel gerekleri belirlemekle yetinip, detaylar konusunda bir çeşit rehber niteliği gören uyumlaştırılmış AB standartlarına yönlendiren ve kapsadığı ürün gruplarından bazıları açısından ortak bir işaret (CE İşareti) öngören *Yeni Yaklaşım*.

AB mevzuatı ile düzenlenmeyen alanlarda malların üye ülkeler arasında dolaşımının önündeki teknik engelleri bertaraf edebilmek amacıyla da “bir üye ülkede yasal olarak üretilmiş ve/veya yasal olarak serbest dolaşıma girmiş bir ürünün diğer üyelere de piyasaya arzına engel getirilemeyeceği” ilkesi benimsenmiştir. Bu gibi mevzuatın yayımı öncesinde AB Komisyonu aracılığıyla tüm üyelerin bilgi ve görüşüne iletilmesi için de bir bildirim mekanizması tesis edilmiştir.

1/95 ve 2/97 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı gereğince tüm bu düzenlemeleri üstlenme yükümlülüğü bulunan Türkiye, sistemin işleyişi açısından önem taşıyan kalite altyapısı (standardizasyon, akreditasyon, metroloji, kalibrasyon, test ve belgelendirme) alanındaki AB uygulamalarını üstlenmeyi de taahhüt etmiştir. Bahse konu kapsamlı uyum çalışmalarının karşılığında Türkiye'nin AB mevzuatı ve uygulamaları ile paralel hale gelen ürün grubu bazında ilgili mevzuat açısından üye ülke haklarına (örneğin, ilgili AB işaretlerinin verilebilmesi için gerçekleştirilmesi gereken testlerin Türk kuruluşlarında yapılabilmesi gibi) sahip olacağı hususu da yine 2/97 sayılı Karar ile hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla, bu alanda Türkiye'nin haklarının hayata geçmesi için koşul “üyelik” değil, “tam uyum” olarak özetlenebilir.

Malların serbest dolaşımını yakından ilgilendiren hususlardan biri de Rekabet Politikasıdır. Bir yandan üye devletlerin serbest rekabeti bozucu müdahalelerinin engellenmesi diğer yandan da firmaların bu tür davranışlarının engellenmesi amaçlanmaktadır. Firmalar arası rekabeti bozucu anlaşmaların önlenmesi, “özel ve inhisari haklara sahip teşebbüslere uygulanan rekabet kuralları”, tekellerin ve birleşmelerin denetimi, devlet yardımları ve özelleştirme alanlarındaki düzenlemeler bulunmaktadır.

3.2. AB MEVZUATINA UYUMUN MEVCUT DÜZEYİ

3.2.1. Uyum Sağlanan Alanlar

Gümrük Kanunu: Gümrük Birliği gereğince 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun yerine AB mevzuatı ile uyumlu 4458 sayılı Gümrük Kanunu 5 Şubat 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mal ve taşıtların Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine giriş ve çıkışlarının dış ticaret ve diğer ilgili mevzuata uygun bir şekilde yapılması ile ilgili kurallar Gümrük

Mevzuatı kapsamında düzenlenmektedir. İhracat, serbest dolaşıma giriş, transit, antrepo, dâhilde işleme, gümrük kontrolü altında işleme, geçici ithalat, hariçte işleme rejimleri kapsamında eşyanın denetim ve gözetimi, ticaret politikası önlemlerinin doğru ve etkin bir biçimde uygulanması ve dış ticarete ilişkin istatistikî vergilerin toplanması açısından eşyanın menşeinin; gümrük tarifesinin ve diğer tarife dışı tedbirlerin uygulanması bakımından eşyanın kıymetinin belirlenmesine ilişkin kurallar da gümrük mevzuatı kapsamında yer almaktadır.

Gümrük Tarifeleri: 95/7606 Sayılı İthalat Rejimi Kararı (31 Aralık 1995 tarih ve 22510 Sayılı R.G.) Gümrük Birliği (GB) kapsamında Türkiye ve AB aralarındaki sanayi ürünleri ticaretinde, serbest dolaşım ilkesi çerçevesinde gümrük vergisi ve eş etkili vergi ve resimler, miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbir uygulanmamaktadır. GB öncesinde AB ülkelerine karşı sanayi ürünlerinde yüzde 10 olan ağırlıklı koruma oranımız GB ile birlikte sıfırlanmıştır. İşlenmiş tarım ürünleri için belirlenen sanayi payları da sıfırlanmışlardır. AKÇT ürünlerinde AB ile taraflar arasındaki serbest ticaret anlaşması hükümlerine tabi bulunmaktadır. Tarım ürünlerinde belirlenen bazı ürünler dışında taraflar arasındaki ticarete gümrük vergisi uygulanmamakla birlikte, AB'nin Tarım Politikası kapsamında uyguladığı vergiler ve ülkemizin bazı balıkçılık ürünlerinde Toplu Konut Fonu tahsilâtı devam etmektedir. Ortak Gümrük Tarifesi uygulanmaya başlaması ile birlikte GB öncesinde sanayi ürünlerinde yüzde 15 olan koruma oranı, yüzde 5,6'ya, düşürülmüştür. Halen sanayi ürünlerinde ortalama koruma oranımız yüzde 4,17 seviyesindedir.

Tercihli Ticaret: AB'nin Ortak Ticaret Politikası üstlenilmesini kapsamında üçüncü ülkelerle Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) akdedilmektedir. Halen EFTA, İsrail, Bulgaristan, Romanya, Makedonya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Filistin ve Tunus ile tercihli ticaret anlaşmaları yürürlükte bulunmaktadır. Fas ve Suriye ile 2004 yılında akdedilen STA'ların önümüzdeki dönem içerisinde yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Arnavutluk, Mısır, Ürdün, Lübnan, Meksika, Güney Afrika ve Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkeleriyle STA görüşmeleri devam etmektedir. Cezayir, Şili, Sırbistan ve Karadağ'ın yanı sıra Afrika ve Karayip'lerden bir grup ülke ile de müzakerelerin başlatılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun: (No: 4412, Resmi Gazete: 25/07/1999/23766) Bu Kanun, ithalatta haksız rekabet hallerinden **dampinge veya sübvansiyona** konu olan ithalatın sebep olduğu zarara karşı bir üretim dalının korunması

amacıyla yapılacak işlemlere, alınacak önlemlere, gerekli ilke ve uygulama kararlarını verecek bir Kurul oluşturulmasına ve bunun görevlerine ilişkin usul ve esasları kapsar. Bahse konu mevzuat kapsamında bu güne kadar 191 adet anti-damping soruşturması açılmış ve bu soruşturmaların 115'i kapsamında kesin önlem uygulanmıştır. 36 adet ürün grubunda kesin vergi iki ürün grubunda ise teminat şeklinde geçici vergi uygulaması devam etmektedir. Halen, 10 tane anti-damping soruşturması devam etmektedir. Vergi uygulanan ve soruşturması devam eden ülke ve ürün gruplarını gösterir listeler EK. 2'de yer almaktadır. İthalatta Korunma Önlemleri Hakkında Karar: (10/05/2004 tarih ve 2004/7305 sayılı 29/05/2004 tarih ve 25476 sayılı Resmi Gazete) bir malın benzer veya doğrudan rakip mallar üreten yerli üreticiler üzerinde ciddi zarar veya ciddi zarar tehdidi oluşturacak şekilde artan miktar ve şartlarda ithal edilmesi halinde, bu zarar veya zarar tehdidini ortadan kaldırmak üzere, söz konusu zarar veya zarar tehdidiyle sınırlı ve geçici olmak kaydıyla, uluslararası yükümlülükler ve ülke yararı göz önüne alınarak **korunma önlemleri** alınmasına ilişkin usul ve esasları kapsar.

İthalatta Gözetim Önlemleri Uygulanması Hakkında Karar 10/05/2004 tarih ve 2004/7304 Sayılı Karar 29/05/2004 tarih ve 25476 sayılı R.G. bir malın ithalatında kaydedilecek gelişmelerin yakından izlenmesi amacıyla o malın ithalatında gözetim uygulanmasına ilişkin usul ve esasları kapsar. **İthalatta Kota ve Tarife Kontenjanı İdaresi Hakkında Karar** (10/5/200 tarih ve 2004/7333 Sayılı Karar, 26/5/2004 tarih ve 25473 Sayılı Resmi Gazete) Uluslararası anlaşmalara uygun olarak tek taraflı veya ikili yada çok taraflı tercihli ticaret anlaşmaları kapsamında uygulanan tarife kontenjanlarının kullanım usulleri bu karar kapsamında çıkarılan yönetmelik ve tebliğlerle belirlenmektedir. **Türkiye'nin Ticari Haklarının Korunması Hakkında Mevzuat** (95/7608 Sayılı ve Karar, 31/12/1995 tarih ve 22510 Sayılı R.G.) ülkemiz sanayi veya hizmetler sektörünü tehdit eden maddi zararın veya olumsuz ticari etkinin varlığının ve olayda ülke çıkarının mevcut bulunduğu belirlenmesi halinde ticari engeli uygulamaya koyan ülke veya ülkelerin söz konusu uygulamalarına son vermesi amacıyla girişimlerde bulunulmakta ve uzlaşmaya varılamaması halinde gerekli görülebilecek ticari önlemler alınmaktadır.

Hariçte İşleme Rejimi (HİR) : (2000/674 Sayılı HİR Kararı ve İhracat 2000/8 Sayılı HİR Tebliği): HİR kapsamında, serbest dolaşımda bulunan ve geçici olarak Türkiye Gümrük Bölgesi dışına ihraç edilen eşyanın daha ileri bir safhada işlenmesi, tamir edilmesi veya yenilenmesi sonucunda elde edilen ürünlerin yeniden ülkemize ithalatı sırasında tam

veya kısmi vergi muafiyeti uygulanmaktadır. İşlem görecek eşya için DTM tarafından Hariçte İşleme İzin Belgesi düzenlenmektedir. Tamir edilecek eşya için, Gümrük Müsteşarlığından; İşlem görecek madenler için ise Maden İhracatçı Birliklerinden Hariçte İşleme İzni alınır. Bu belgeler, İhracatçı Birliklerince, ihraç edilen eşyanın ithal edilen mamulün üretiminde kullanıldığının tespiti kaydıyla kapatılır. HİİB' in en fazla 12 ay içinde kapatılması gerekmektedir. Verilen süre ½ oranında uzatılabilir. Taahhüt edilen ithalatın gerçekleşmemesi halinde, ihraç edilen malın yurda getirilmesi gerekir. Aksi durumda, Kambiyo Rejimi uygulanır. İthalatın, HİİB' de kayıtlı miktar ve değer üzerinde yapılması halinde, fazlalık kısma tekabül edilen vergi tahsil edilir.

95/7623 Sayılı İhracat Rejimi Kararı (6.1 1996 tarih ve 22515 Sayılı R.G.): Genel ilke ihracatın serbestisi olmakla birlikte, bazı malların ihracı kayda bağlı olmakta, bazı mallar için ise ihracattan önce ön izin alınması gerekmektedir. Bir kısım malın ihracatı ise yasaklanmıştır. İhracat esas olarak güvenlik, vb nedenlerle kısıtlanmakta olup, mal politikası ile ilgili olmamaktadır. Yine uluslararası ve ulusal seviyede alınan ambargo kararları gereğince bir ülkeye mal ihracat yasaklanabilmektedir. İhracat Rejimi kapsamında, kayda bağlı ihracat, özelliği olan ihracat şekilleri (kredili ihracat, konsinye ihracat, ithal edilmiş malların ihracı, transit ticaret yoluyla yapılan ihracat, bedelsiz ihracat, ticari kiralama yoluyla yapılan ihracat, yurt dışı müteahhitlik hizmetleri kapsamında yapılan ihracat, takas-bağlı muamele yoluyla yapılan ihracat ve dolaylı ofset) serbest bölgelere yapılan ihracat ve yurt dışı fuar ve serilere katılım ile ilgili özel düzenlemeler yer almaktadır.

29 Haziran 2001 tarih ve 4703 Sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun (11 Temmuz 2001 tarih ve 24459 Sayılı R.G.) Kanun, yukarıda bahse konu teknik düzenlemelerin ortak temel hükümler çerçevesinde uygulanabilmesini ve sistemin genel unsurlarının AB sistemi ile paralel hale getirilmesini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda kanunun düzenlediği alanlar şunlardır: ürünlerin piyasaya arz koşulları; üretici ve dağıtıcıların yükümlülükleri; piyasa gözetimi ve denetimi; güvenli olmayan ürünlerin piyasaya arzının yasaklanması, toplatılması veya bertarafı; uygunluk değerlendirme faaliyetlerinde bulunacak olan test, muayene ve belgelendirme kuruluşlarının çalışma usul ve esasları; uygulanacak müeyyideler; uygulamalarla ilgili olarak, AB Komisyonuna, AB üyesi ülkelere ve diğer AB kuruluşlarına yapılması öngörülen bildirimler. Kanunun, a) piyasa gözetim ve denetimi, b) uygunluk değerlendirme kuruluşları ve onaylanmış kuruluşlar, c) CE işareti ve d) teknik mevzuatın ve

standartların Türkiye ile AB arasında bildirim konularını detaylandıran dört adet de uygulama yönetmeliği bulunmaktadır.

AB'nin ticarete teknik engellerin kaldırılmasına dair mevzuatına uyum kapsamındaki mevcut durum ve gelişmelerin <http://www.dtm.gov.tr/dts/ABTeknik/uyumson.htm> adresinden takibi mümkün bulunmaktadır.

4457 Sayılı Türk Akreditasyon Kurumunun Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (4.11.1999 tarih ve 23866 sayılı Resmi Gazete) 4 Kasım 1999 tarihinde yürürlüğe giren Kanun ile uygunluk değerlendirme kuruluşları tarafından düzenlenen belge ve işaretlemelerin objektif kriterlere dayanmasının ve uluslararası alanda tanınmasının temini bakımından mevzuat uyumunu ve uygulamasını sağlamak üzere Türk Akreditasyon Kurumunun (TÜRKAK) kuruluşu ve işleyişi düzenlenmektedir. TSE'nin CEN-CENELEC'e tam üyeliği ve TÜRKAK'ın EA ile karşılıklı tanıma anlaşmaları imzalaması önem taşımaktadır. Bu kapsamda TÜRKAK Ekim 2005'te EA tarafından ödenetime tabi tutulmuş ve bunun sonucunda 16-20 Ocak 2006 tarihlerinde kesin denetime tabi tutulması kararlaştırılmıştır. Bu denetim sonucunda TÜRKAK'ın EA'nın çok taraflı tanıma anlaşmasına taraf olması beklenmektedir.

3.2.2 Uygunluk ve Etki Değerlendirmesi Yapılması Gereken Mevzuat

2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı: İhraç ürününün elde edilmesinde kullanılan girdilerin ithalatında gümrük vergisi muafiyeti uygulanmakta veya ithalatta vergi tahsil edilmiş ise alınan vergi iade edilmektedir. Rejim kapsamındaki ithalat, anti-damping vergileri ve korunma önlemleri kapsamında getirilen miktar kısıtlaması vb. ticaret politikası tedbirlerine tabi tutulmamaktadır. DİİB kapsamında yer alan madde ve malzemelerin yurt içinden temin edilmesi halinde KDV ödenmeksizin alımına (tecil-terkin sistemi kapsamında) izin verilmektedir. Şeker ve hububatı girdi olarak kullanan imalatçılara TMO ve Şeker fabrikalarından, bu kurumların stoklarının eritilmesi amacıyla, dünya fiyatlarından alım yapma imkânı sağlanmaktadır. İhracat 2002/2 sayılı Tebliğ kapsamında, yurt içinde yapılan bazı satış ve teslimler de (yatırım programlarında yer alan kamu yatırımlarda uluslar arası ihaleyi kazanan firmalara yapılan satışlar, savunma sanayi projelerini üstlenen firmalara satışlar vb.) gümrük muafiyetli ithalattan yararlanmaktadır. DİR'e ilişkin düzenlemeler hem Gümrük Mevzuatında hem de Dış Ticaret Mevzuatında yer almaktadır. Bu alandaki izinlerin, sonradan kontrolü yapılabilir ürünlerle sınırlandırılması, izin süresi uzatımlarının

sistemin işleyişini ve esas amacını olumsuz etkilememesi vb konularda AB uygulamalarına paralel olarak düzeltmeler yapılmasının gerektiği düşünülmektedir.

3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu: Genel olarak serbest bölgeler; ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla beraber gümrük bölgesi dışında sayılan, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınaî ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanabilir. Dış ticaret, vergi ve gümrük mevzuatı açısından gümrük bölgesi dışında sayılan serbest bölgelerin kurulması, yönetimi ve işletilmesi, bölgelerde gerçekleştirilecek faaliyet konularının belirlenmesi ve faaliyet ruhsatı verilmesi çalışmaları DTM kuruluş kanunu ve 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile verilen yetki kapsamında DTM tarafından yürütülmektedir. Türkiye ile ticarete dış ticaret rejimine tabi olan serbest bölgelerin üçüncü ülkelerle ticareti dış ticaret politikası önlemlerine tabi değildir. Serbest Bölgelere ilişkin olarak hem Gümrük Kanununda hem de Dış Ticaret Mevzuatında düzenlemeler yer almaktadır. Bu konuda AB mevzuatı ile önemli bir fark, Serbest Bölgelerin ülkemizde Gümrük Alanı dışında kabul ediliyor olmasıdır. İmalat sanayinde faaliyet gösteren firmalar için AB'ye üyelik tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisi istisnası uygulanacaktır. Serbest bölgelerdeki uygulamaların AB mevzuatına uygunluğu konusunda ayrıntılı çalışma yapılması ve buralarda tanınan ve AB mevzuatına aykırı olabilecek teşviklerin kaldırılmasının ekonomimize ve dış ticaretimize etkilerinin ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

İhracat Rejimi Kapsamında Sağlanan Teşvikler: İhracat rejimi çerçevesinde çıkarılan tebliğler ile ihracatın teşvikine ilişkin çeşitli düzenlemelere gidilmektedir. Bu kapsamda, örneğin 2004/12 sayılı Tebliğ ile bir önceki yıl ihracat performansları esas alınarak belirlenen Dış Ticaret Sermaye Şirketlerine ihracat, gümrük ve vergi mevzuatı ile Eximbank kredileri yönünden çeşitli avantajlar sağlanmaktadır. 2004/2 sayılı Tebliğ kapsamı ürünlerde (çiçek, sebze meyveler, bal, reçel, meyve suları, konserve balık, kümes hayvanları etleri, yumurta, çikolata ve kakao içeren gıda müstahzarları, bisküvi, kek, gofret, makarnalar) ihracatçı veya imalatçı/ihracatçılara giderlerinden (vergi, SSK primi haberleşme ve enerji giderleri) mahsup şeklinde iade verilmektedir.

99/13812 Sayılı İhracat, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi Resim Harç İstisnası Hakkında Karar: İhracat, ihracat

sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin finansmanı amacıyla kullanılan krediler, bu kapsamda sağlanan pre-finansman ve geri ödemeleri ve ihracat, ihracat sayılan satış ve diğer döviz kazandırıcı faaliyetlerle (navlun, turizm gelirleri, turistlere yapılan satışlar, yurt dışı müteahhitlik müşavirlik ve mühendislik hizmetleri, yurt dışında mağaza açılması, garanti kapsamında gerçekleştirilen bakım ve onarım hizmetleri ilgili olarak yapılan işlem ve muamelelerden Banka ve Sigorta muameleleri vergisi, DİR kapsamında yapılan ithalatın finansmanı amacıyla kullanılan krediler vb.) ilgili işlem ve muamelelerde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Damga Vergisi, Harçlar ve Hal Rüsümü alınmamaktadır.

Bavul Ticareti: (İhracat 96/10 Sayılı Tebliğ, 43 ve 61 Seri Nolu KDV Tebliğleri):

Turistlere ve yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarına fatura karşılığı yapılan satışlarda, malın yurt dışına çıkışının gümrük idarelerince tespiti ve mal bedeli dövizlerin yurda getirildiğini gösterir Döviz Alım Belgelerinin ibrazı kaydıyla, ihracat kabul edilmekte ve, ihracatta KDV istisnasından yararlanabilmektedir. Aynı şekilde, özel fatura, ihracatçı birliklerince onaylanması halinde, belgesiz ihracat kredisi, DİİB ve vergi resim harç istisnası belgesi ile ilgili işlemlerde kullanılabilir.

94/6401 Sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı: kapsamında AR-GE Çevre, Pazar Araştırması, Eğitim, İstidam Yurt Dışı – Ofis Mağaza, Marka, Yurt İçi ve Yurt Dışı Fuar Yardımları alanlarında ihracatçılarımıza destek sağlanmaktadır.

İhracat Kredi, Sigorta ve Garanti Programları: 3332 Sayılı Kanun (31 Mart 1987 Sayılı Resmi Gazete) Türk Eximbank'ın Kuruluşuna Dair 87/11914 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Türk Eximbank, ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları, yurt dışında faaliyet gösteren girişimcileri kısa, orta-uzun vadeli nakdi ve gayri nakdi kredi programları ile desteklemekte, vadeli satış işlemlerini teşvik etmek ve bu yolla ihracat hacmini arttırmak, yeni hedef pazarlara girilmesini kolaylaştırmak amacıyla vadeli ihracat alacaklarını ıskonto etmektedir. Yurt Dışı Mağazalar Yatırım Kredisi, Özellikli İhracat Kredisi, Gemi İnşa ve İhracatı Finansman Programı, Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetlerine Yönelik Teminat Mektubu Programları kapsamında, ihracatın geliştirilmesi için gerekli daha uzun vadeli finansman ihtiyacı karşılanırken; Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi ve Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredileri ile döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerin de finansmanı kolaylaştırılmaktadır. Ayrıca, İhracat Kredi Sigortası Programları kapsamında,

ihracatçıların, kısa veya orta-uzun vadeli mal ve hizmet satışlarından kaynaklanan alacakları ticari ve politik risklere karşı teminat altına alınarak, tahsilat imkanları artırılmakta ve bu doğrultuda yeni finansman kaynaklarına ulaşmaları sağlanmaktadır.

AB ile başlatılan müzakereler sürecinde, Türk Eximbank tarafından verilen Kısa vadeli İhracat Kredi Sigortası hizmetinin, AB yönergelerine uygun koşullarda sağlanması yönünde düzenlemelere ihtiyaç duyulacaktır. AB yönergeleri, güncel olarak, kamusal sermayeli ihracat destek kurumlarının yalnızca kısıtlı bir alan dahilinde kredi sigortası hizmeti verebilmelerini düzenleyen hükümler ihtiva etmektedir. Bununla birlikte, Türk Eximbank, Türkiye'de kısa vadeli ihracat kredi sigortası hizmeti veren özel sektör piyasasının yeterince gelişmediğini tespit etmiş olduğundan, ilgili piyasalar arzu edilen seviyeye gelene kadar, söz konusu hizmeti bütün yönleriyle vermeye devam edecektir.

3.2.3 Mevzuat Uyumunun Tamamlanması Beklenen Konular ve Sorunlu Alanlar

Teknik Mevzuat Uyum ve Teknik Altyapı: Gümrük Birliği çerçevesinde uyum taahhüdünde bulunulan teknik mevzuattan uyum çalışmaları tamamlanmayanların sayısı yaklaşık 70 adettir. Bununla birlikte, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programın ilgili bölümünden de görüleceği üzere, AB'nin teknik mevzuatı sürekli gelişme gösteren bir niteliğe sahiptir. Bu kapsamda, Türkiye'nin yükümlülüğünün kapsamı ve niteliğinin yanı sıra karşılığında elde edeceği hakları da içeren bir metin olan 2/97 sayılı Kararın ekinde yer alan "uyumlaştırılacak AB teknik mevzuatı"nın listesinin güncellenmesi için çalışmalar devam etmektedir. Diğer taraftan, uyum sağlanmış alanlarda, AB Komisyonu, eski mevzuatın tamamen yürürlükten kaldırılmadığı, bazı alanlarda birbiriyle çelişen ve/veya çakışan mevzuatın uygulamada bulunduğu yönünde şikayetlerde bulunmaktadır. Mevzuat uyumunun yanında, kalite altyapısının (standardizasyon, akreditasyon, metroloji, kalibrasyon, test ve belgelendirme sistemlerinde) AB'ye paralel yapılması ve uygulama konusundaki eksikliklerin giderilmesi, özellikle TSE'nin CEN-CENELEC'e tam üyeliği ve TÜRKAK'ın EA ile karşılıklı tanıma anlaşması imzalaması önem taşımaktadır.

Türk Onaylanmış Kuruluş Adaylarına Kimlik Kayıt Numarası Tahsisi: CE işaretini zorunlu kılan Yeni Yaklaşım mevzuatından 13 adedi için 8 onaylanmış kuruluş adayı tespit edilmiş ve kimlik kayıt numarası almak üzere AB Komisyonuna başvuruda bulunulmuştur. Başvurular kapsamındaki 4 kuruluşun teknik yeterlilikleri Avrupa Standardizasyon Komitesi (CEN) tarafından incelenmektedir. Diğer taraftan, bu konuda bazı detayları belirlemek

amacıyla taraflarca hazırlanan Ortaklık Konseyi Kararı taslağı üzerindeki çalışmalar devam etmekte, ayrıca ilgili kamu kuruluşları Yeni Yaklaşım Yönetmeliklerinin tadili dahil tam uyum konusunda gerekli olan tüm çalışmaları tamamlama yönündeki faaliyetlerini sürdürmektedir.

Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi: Bazı önemli tarım ürünlerinin ihracatı (yaş meyve ve sebzeler, bitkisel yağlar, pamuk vs.) DTM tarafından ihracatta zorunlu standart denetimine tabi tutulmaktadır. Öte yandan, ithalatta sağlık, emniyet, çevrenin korunması ve ulusal güvenlik gereklerini sağlamak amacıyla çıkarılan Dış Ticarete Standardizasyon tebliğleri kapsamında ilgili kurumlarca denetimler yapılmaktadır. Bu çerçevede, **2005/1** sayılı Tebliğ kapsamında, iç piyasada bazı sanayi ürünleri için zorunlu uygulamada bulunan standartların, ithalatta denetimi TSE tarafından gerçekleştirilmektedir. **2005/2** sayılı Tebliğ kapsamında, ihracatta denetime tabi bazı tarım ürünlerinin ihracatta denetimi DTM tarafından gerçekleştirilmekte ve standartlara uygun ürünlere kontrol belgesi verilmektedir. **2005/3** sayılı Tebliğ kapsamında bazı yakıt ve atıklar Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından kontrole tabi tutulmaktadır. **2005/4** Sayılı Tebliğ kapsamında, ilaç ile bunların hammaddeleri ve bazı tıbbi sarf malzemelerinin ithalatı için Sağlık Bakanlığında kontrol belgesi alınması gerekmektedir. **2005/5** sayılı Tebliğ kapsamında, gıda maddeleri, tarım ürünleri, hayvansal ürünler, veteriner ve zirai mücadele ilaçları ve bunların hammaddelerinin ithalatı Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının kontrolüne tabi tutulmuştur. **2005/6** sayılı Tebliğ kapsamında bazı kimyasallar Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından kontrole tabi tutulmaktadır. **2005/7** sayılı Tebliğ gereğince alkollü içkiler, tütün ve tütün mamulleri, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumunca düzenlenen uygunluk belgesi ile ithal edilebilmektedir.

4703 Sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun uyarınca iç piyasada CE işareti aranan ürünlerin ithalatına ilişkin düzenleme **2004/9** sayılı Tebliğle yapılmakta ve bu kapsamda; tıbbi cihazlar, “Elektromanyetik Uyumluluk Yönetmeliği”, “Alçak Gerilim Yönetmeliği” ve “Makine Emniyeti Yönetmeliği” kapsamındaki ürünler denetlenmektedir. Bu çerçevede, AB’de serbest dolaşıma girmiş olan ürünlerin doğrudan ithalatına izin verilirken üçüncü ülkelerden ithalatta ise yetkili kuruluşun (uygulamada Sağlık Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı adına TSE) CE işaretinin ilgili Yönetmelik hükümlerine uygun olarak iliştilirip iliştilmediğine dair bir değerlendirme yapması ve ürünlerin ciddi risk ve tehlike oluşturacağı yönünde şüpheli özellikler göstermesi

durumunda da ürünlerin yönetmelik hükümlerine göre kontrole tabi tutulması gerekmektedir. Diğer taraftan, AB teknik mevzuat uyumu kapsamında Dış Ticaret Müsteşarlığı sorumluluğunda uyumlaştırılması gereken ilgili AB mevzuatı gereğince ilk olarak Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı ve bu Karara istinaden yayımlanan mevzuat gözden geçirilmiştir. Bunun sonucunda, eski Karar'da AB sistemine uygun olmayan ve eklenmesi gereken hususlar tespit edildikten sonra ilgili kamu kuruluşlarının katkılarıyla hazırlanan 2005/9454 sayılı yeni Rejim Kararı 13.10.2005 tarihli ve 25965 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ayrıca, Gümrük Birliği uyarınca Dış Ticaret Müsteşarlığınca uyumlaştırılması gereken “Üçüncü Ülkelerden Yapılan İthalatta Ürün Güvenliği Denetimlerine dair 339/93 sayılı Konsey Tüzüğü”nün ulusal mevzuat olarak yayımlanmasına ilişkin çalışmalar AB projeleriyle desteklenerek sürdürülmüştür. İlgili kamu kurum ve kuruluşlarının hazırlanan taslak metinle ilgili görüşleri alınmış ve nihai hale getirilmiştir. Avrupa Komisyonuyla yapılacak görüşmeler sonrasında 2006 yılında söz konusu mevzuatın yayımlanması ve ithalatta ürün güvenliği kontrollerinde AB uygulamalarına paralel bir yapının oluşturulması planlanmaktadır.

Yukarıda değinilen çalışmalar paralelinde, AB'dekine paralel bir sistem ülkemizde de tesis edilmekte ve kurulan sistemin etkin işleyebilmesi için gerekli idari, teknik ve enformatik altyapının aynı şeffaflık ve sağlamlıkta kurulmasına çalışılmaktadır. Yeni sistemle birlikte, ithalatta TSE tarafından yapılan zorunlu standart denetimleri yerine AB mevzuatına uygunluğun aranması, ham ve ara maddeler yerine çoğunlukla tüketici veya kullanıcıya yönelik nihai ürünlerin denetlenmesi, sabit listelerle belirlenen parti başına denetim yerine şüphe halinde sadece riskli ürünlerin kontrole tabi tutulması, riskli ürünler için firma ve ülke performanslarının değerlendirilmesi ve gerçekleştirilen denetimlerin on-line bir veri tabanı üzerinden takip edilmesi öngörülmektedir.

Bu çerçevede, ilk olarak Yeni Yaklaşım direktiflerinden Kişisel Koruyucu Donanım Yönetmeliği kapsamındaki ürünlerin ithalat denetimlerine ilişkin esaslar 2005/14 sayılı Dış Ticarete Standardizasyon (DTS) Tebliği ile düzenlenmiş ve bu ürünlerin denetimlerine Müsteşarlığımız taşra teşkilatınca başlanmış, Oyuncaklar Hakkında Yönetmelik için hazırlanan 2005/35 sayılı DTS Tebliği ise 12 Aralık 2005 tarihinde yürürlüğe girmek üzere 17 Kasım 2005 tarih ve 25996 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Benzer uygulamaları

içeren tıbbi cihazlara dair üç adet yönetmeliğin de 2005 yılı sonuna kadar yürürlüğe sokulması planlanmaktadır.

Yine, Klasik Yaklaşım kapsamında yer alan kozmetik ve deterjan ürünlerine yönelik ilgili DTS Tebliği yayımlanarak söz konusu ürünler için Kontrol Belgesi yerine bildirim sistemi uygulamasına geçilmiştir.

Diğer taraftan, ilgili kuruluşlarla birlikte yapılan çalışmalar çerçevesinde düzenlenmemiş alanda yer aldığı düşünülen standartlara karşılık gelen bazı ürünlerin ithalatta TSE denetimlerini kaldıran 2005/30 sayılı DTS Tebliği yayımlanmıştır.

İthal Lisansları: Çeşitli ürünlerin ithalatı sırasında değişik kurumlarca gündeme getirilen ithal izni/belgesi/lisansı taleplerinin malların serbest dolaşımını engellemeye devam ettiği AB Komisyonu tarafından ileri sürülmektedir. Bu kapsamda sorun yaşanan en önemli alan kullanılmış eşya ve otomotiv ürünleri olmakla birlikte, esas olarak ithalat sırasında uygulanan kontrollerin karmaşık, şeffaf olmayan, önceden öngörülemeyen, belirsiz ve dağınık bir mevzuat yapısına işaret ettiği kaydedilmektedir.

1/95 sayılı OKK'nın 5'inci maddesi kapsamında Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girişinden itibaren kullanılmış motorlu araçların ithalinin belirli bir süre izin sistemine tabi tutulmasına ilişkin olarak Türkiye'nin tek taraflı Bildirimi mevcuttur. AB'ne göre, bu Bildirim, sadece kullanılmış motorlu araçların ithalatında izin mekanizmasının belli bir süreyle devam ettirilmesine imkan tanımakta olup, Topluluk Türkiye'nin, bu uygulamanın sona erdirilmesine yönelik bir takvim belirlemesini beklemektedir. (İthal başvurularına konu fasıllardaki yeni eşya ithalatı çok büyük ölçüde AB'den gerçekleştirilmekte olup, izin sisteminin kaldırılmasının AB ihracatçıları üzerinde de olumsuz etkileri olacaktır. Ayrıca, Türkiye'de kapsamlı yatırımları bulunan AB otomotiv firmaları da olumsuz etkilenecektir).

Fikri Mülkiyet Hakları: Eczacı ürünlerinde Patent ve Veri İmtiyazı Korunması: AB Komisyonu, orijinal ilaçlara ilişkin verilere atıfta bulunarak jenerik ürünler için ruhsat almanın minimum 6 yıl süre ile dondurulması gerektiğini vurgulayarak, ülkemiz aleyhine Ticarete Teknik Engeller soruşturması açmıştır. Bu kapsamda yürütülen müzakereler sonucunda, patent korumasından bağımsız olarak veri imtiyazı yürürlüğe konulmuştur. AB eczacılık ürünlerinde veri imtiyazı konusunda halen Gümrük Birliği'ne aykırı uygulamalar olduğunu ve 1/95 sayılı OKK'dan kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmediğini belirterek, veri imtiyazının patensiz ilaçlara da uygulanmasını ve daha önce yapılan ve

bekleyen jenerik ilaç başvurularına ruhsat verilmemesini talep edilmektedir. Halihazırda veri imtiyazının Türkiye’de patentli olmayan orijinal ürünlere de yaygınlaştırılması amacıyla, Sağlık Bakanlığı tarafından bir Yönetmelik Değişikliği Taslağı hazırlanmıştır. Ancak, bekleyen ruhsat başvurularının reddedilmesi, başvuru yapan firmaların kazanılmış haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle idareyi dava etme yoluna gitmeleri, konuyla ilgili yeni mevzuatın mahkeme tarafından iptal edilmesi ya da yürütmenin durdurulması riskini beraberinde getirmektedir.

Ticari Korunma Araçları: Hali hazırda ülkemiz için yürütülen bir anti-damping veya sübvansiyon soruşturması veya uygulanan bir önlem olmamakla birlikte, soruşturma ve tedbirlerin potansiyel tehdidi devam etmektedir. Gümrük Birliği Kararının 44’üncü maddesi taraflar arasında ticari korunma hükümlerinin askıya alınmasına imkan tanımaktadır. Bunun için Türkiye’nin rekabet politikası alanında ciddi ilerlemeler kaydetmesi gerekmektedir. AB, Türkiye’nin rekabet, devlet yardımları ve Topluluk müktesebatının iç pazar ile ilgili diğer mevzuatında tam uyum sağlamadığını ve bu mevzuatı etkin bir şekilde uygulamadığını ileri sürmektedir. Bu amaçla, AB’ne ihracatımızda karşılaşılan ticari korunma önlemlerinin askıya alınabilmesi için öncelikle AB tarafının uyumlaştırılması gereken asgari mevzuatın listesini hazırlaması beklenmektedir. Devlet yardımları izleme otoritesinin kurulması rekabet alanındaki AB müktesebatının üstlenilmesi bakımından ciddi bir eksikliğe ve gecikmeye neden olmaktadır. Bu konudaki düzenleme halihazırda Başbakanlıkta bulunmakta ve incelenmeye devam edilmektedir.

1/95 sayılı OKK’nın 46’ncı Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşmazlık: Özellikle elektronik sektörde faaliyet gösteren firmalarımızın AB’ye ihracatlarında A.TR belgesinin yanı sıra menşe belgesi talepleriyle karşılaşılmaktadır. Sistemik nitelikteki bu taleplerin çoğunlukla ticari koruma tedbirleri kapsamında yer alan ürünlerin yanı sıra, bu kapsamda yer almayan ürünler içinde gündeme gelebilmektedir. AB’nin ticaret politikası önlemi uyguladığı ürünler bakımından bu tür bir önlem uygulanması yerinde olmakla birlikte, söz konusu ürünlerin işleme tabi tutulması sonucunda elde edilen ve Türk menşei kazanan veya menşe kazanmamakla birlikte farklı bir ürün olarak ortaya çıkan yeni ürünler için (örneğin renkli tv) menşe kontrolü yapılması ve renkli tv örneğinde olduğu gibi girdi olarak kullanılan ürünlerde (tv tüpleri) uygulanan önlemlerin (damping vergisi) ihraç ürünlerimizden tahsil edilmeye çalışılması önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Vergilendirme: Alkollü içecekler: İspirtolu içkilerde uygulanan özel tüketim vergisi oranları AB'nin şikayetine konu olmaktadır. AB, ağırlıklı olarak iç piyasada üretilen içkiler ile ağırlıklı olarak ithal edilen içkiler arasında minimum vergi düzeyleri bakımından ithal ürünler aleyhine ayrımcılık yapıldığını ve 1/95 sayılı OKK'nın 50'nci maddesi ve GATT'ın III.2 maddesine aykırılık teşkil ettiğini iddia etmektedir. Alkollü içkilerden alınan tüketim vergisi miktarı belirlenirken AB'de alkol derecesi esas alınmaktadır. Ulusal Program'da vergilendirme alanında Maliye Bakanlığı tarafından yapılacak uyumun takvimi 2005 yılının son çeyreği olarak belirlenmiştir.

Kamu Alımları: Türk kamu alımları mevzuatı AB mevzuatına kısmen uyum sağlanmış olmakla beraber mevzuatlar arasında halen farklılıklar bulunmaktadır. Halen yürürlükte olan Kamu İhale Kanunu, yerli müteahhitlerin lehine tercihler içermesi, bazı kurum ve kuruluşların kanun kapsamı dışında olması, başvuru sürelerinin kısa olması, gibi konularda eleştiriye konu olmaktadır. Bu yönde Kamu İhale Kurumu (KİK), AB'ye uyum çerçevesinde İtalya ile "Türk Kamu İhale Sistemi'nin Güçlendirilmesi" başlıklı AB'nin finanse ettiği, 1,3 milyon Euro bütçeli bir eşleştirme programı yürütmektedir. Bu alanda karşılıklılık esasına bağlı olarak sağlanacak ilerleme ihraç mallarımız için de önemli bir potansiyel yaratacaktır.

3.2.4 Malların Serbest Dolaşımı Konusunda Diğer Ülkelerin Talep Ettikleri ve Aldıkları Derogasyonlar

Çek Cumhuriyeti, Oyuncakların Güvenliği Hakkında **88/378/EEC** sayılı Direktif kapsamında çocuk sağlığını ağız yoluyla bulaşan tehlikeli organik içeriklerden korumaya yönelik düzenlemelere uyum amacıyla 2007 yılına kadar geçiş süresi istemiş, ancak bu talep kabul edilmemiştir. **Güney Kıbrıs** bakımından, **2001/83/EC** sayılı beşeri tıbbi ürünler hakkında Direktif bağlamında AB mevzuatı ile uyumlu olmayan pazara giriş izinlerinin 31 Aralık 2005 tarihine kadar devamına müsaade edilmiştir. **Litvanya'nın** ilaç endüstrisini yeniden yapılandırmak amacıyla 2001/82/EC sayılı veterinerlikte kullanılan tıbbi ürünler hakkında Direktif ve 2001/83/EC sayılı beşeri tıbbi ürünler hakkında Direktifin uygulanması için 1 Ocak 2007 tarihine kadar geçiş süresi talep etmiştir. Bu kapsamda AB mevzuatı ile uyumlu olmayan pazara giriş izinlerinin 1 Ocak 2007 tarihine kadar devamına müsaade edilmiştir. **Macaristan,** **87/21/EEC** sayılı tıbbi ürünler direktifi kapsamında yürütülen veri imtiyazı uygulanması için 31 Aralık 2006 tarihine kadar geçiş süresi uygulanması talebi AB tarafınca kabul edilmemiştir. **Malta'nın,** **2001/83/EC** sayılı beşeri tıbbi ürünler hakkında

Direktif ile uyumlu olmayan pazara giriş izinlerinin 31 Aralık 2006 tarihine kadar devamına müsaade edilmiştir.

Görüleceği üzere, müzakere sürecinde “Malların Serbest Dolaşımı” başlığı altında yer alan ticarete teknik engellerin kaldırılmasına dair AB mevzuatı için geçiş süresi veya istisna alınması yönündeki girişimler (“üyelik sonrası”nda dahi belirli bir süre daha uygulamamaya ilişkin talepler) karşısında AB oldukça kısıtlı tavizlerde bulunmaktadır.

3.3 AB'YE KATILIM SÜRECİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

AB'ye katılım sürecinin ekonomik etkilerine ışık tutması amacıyla ilk olarak GB 'nin ekonomik etkileri daha sonra ise tarife dışı ticaret engellerinin kaldırılmasının imalat sanayi üzerindeki olası etkileri tartışılacaktır. GB sürecinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri iktisat yazınında GB öncesi ve GB sonrası dönemde önemli bir ilgi alanı oluşturmaktadır. Buna paralel olarak GB 'nin olası etkilerini hem *ex ante* hem de *ex post* olarak inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu bağlamda GB 'nin ekonomik etkileri genel denge etkileri, ticaret hacmi ve kaynak dağılımı üzerindeki etkileri, rekabet üzerindeki etkileri ve büyüme etkileri sınıflaması altında incelenecektir.

3.3.1 Gümrük Birliği'nin Genel Denge Etkileri

Hesaplanabilir genel denge yöntemi ile GB 'nin etkilerini inceleyen çalışmalardan birisi olan Köse (1996), tekeli fiyatlandırma davranışını analizin içerisine katarak alternatif senaryolar altında GB 'nin etkilerini incelemektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre, GB sonucunda ekonomideki tekeli yapıların korunduğu durumda GSYİH 'da yüzde 0,5'lik azalma ekonominin tümüyle rekabetçi olması durumunda ise yüzde 0,1'lik bir artışa neden olmaktadır. Tekeli fiyatlandırma varsayımı altında modelin tekeli sektörlerinde üretim artışları ve fiyat düşmeleri görülmektedir. Türkiye'nin GB sonrasında OGT 'ye uyum nedeniyle birlik dışı ülkelere yapması gereken gümrük vergisi indirimlerinin dış ticaretten elde edilecek kazanç için ek bir kaynak olduğunu vurgulayan Harrison, Rutherford ve Tarr (1997), statik genel denge modeli çerçevesinde GB 'den GSYİH 'nın yüzde 1,1'ine eşit bir refah kazancı elde edileceğini hesaplamaktadır. Çalışmada, aynı zamanda GB sonucu ortaya çıkacak vergi gelir kaybının hangi politikalarla karşılanacağına bağlı olarak refah kazancının GSYİH 'nın yüzde 1,5'ine eşit olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Harrison, Rutherford ve Tarr (1997), büyüme oranı üzerindeki uzun dönemli dinamik etkilerin göz önüne alınmadığını, söz konusu etkilerin göz önüne alındığı koşulda GB 'den elde edilen kazançların çalışmada

tahmin edilenden daha fazla olacağını belirtmektedir. Ölçeğe göre artan getiri, ürün farklılaşması ve oligopolistik piyasa yapısı varsayımlarını temel alan zamanlar arası genel denge modeli çerçevesinde, Mercenier ve Yeldan (1997), eksik rekabet konusu sektörlerdeki yeniden yapılanma (rasyonalizasyon) etkisi sonucunda refah artışı olmasına rağmen GB 'nin net refah etkisinin negatif olduğunu tahmin etmektedir. Buna karşılık AB'ye tam üyeliğin, oligopolistik firmaları yabancı firmaların rekabetinden koruyan tarife dışı ticaret engelleri ortadan kaldırması nedeniyle, refahı arttıracığı sonucuna ulaşmıştır.

Bekmez (2002)'de, hesaplanabilir genel denge modeli çerçevesinde, Mercenier ve Yeldan (1997) ile aynı sonuca ulaşmaktadır. Çalışmada 1995 yılı temel alınarak, birisi de AB ile GB olmak üzere alternatif senaryolar etrafında AB ile ilişkilerin Türk ekonomisi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çalışmanın ayırt edici özelliği imalat sanayindeki eksik rekabet yapısını göz önüne almasıdır. Çalışmaya göre, AB'ne üyelik durumu alternatif senaryolar içerisinde Türk ekonomisi için en faydalı senaryodur. Özelde GB 'nin etkileri söz konusu olduğunda ise, GB sonucu GSYİH 'da yüzde 2, hükümet gelirinde ise yüzde 8'lik azalma meydana gelmektedir. Görelî fiyatlarda meydana gelen değişiklik sonucunda ticaret yaratıcı etkinin ortaya çıkacağı, aynı zamanda AB dışı olan ülkelere yapılan ithalat da artacağı için ticaret saptırıcı etkinin ortaya çıkmayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak, GB senaryosu altında tüm sektörlerde AB'ye yapılan ihracatta artış görülmektedir.

GB gerçekleşmesinden sonra GB 'nin etkilerini ölçen çalışmaların büyük bir çoğunluğu temel olarak ticaret hacminde meydana gelen değişiklikler ile birlikte geleneksel gümrük birliği teorisinin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkileri üzerinde durmaktadır. Eksik rekabet piyasa yapısını temel alan yeni dış ticaret ve ekonomik birleşmeler teorisinin dış ticaret serbestisinin fiyat-maliyet marjları, yoğunlaşma oranları, piyasa hâkimiyeti ve üretim ile ilgili öngörülerini sınavan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

3.3.2 GB 'nin Ticaret Hacmi ve Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri

GB 'nin ticaret hacmi ve kaynak dağılımı üzerindeki etkilerini ölçmeyi amaçlayan çalışmalar genel olarak ticaret saptırıcı etkiden ziyade ticaret yaratıcı etkinin ortaya çıktığını vurgulamaktadırlar.

GB 'nin dış ticaret hacmi ve statik kaynak dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalardan birisi olan, Hartler ve Laird (1999),GB sonrasında ticaret yaratıcı ve saptırıcı etkilerinin ortaya çıkıp çıkmayacağını tartışmaktadır. Ticaret yaratıcı etkinin meydana

gelmesi için birlik öncesi ticaretin hacmi, ithalat talep esneklikleri, başlangıçtaki ticaret engellerinin büyüklüğü, coğrafi yakınlık gibi bir takım kriterlerin AB-Türkiye, GB durumunda karşılandığı bu nedenle GB 'nin refah arttırıcı olması gerektiğini belirtmektedir. Buna ek olarak, GB nedeniyle OGT 'nin kabul edilmesi sonucu üçüncü ülkelere uygulanan gümrük vergilerinde düşme olması nedeniyle ticaret saptırıcı etkinin ortaya çıkmasının beklenmediğini vurgulamaktadır.

Morgil (2000) GB 'nin sınırlıda olsa ticaret yaratıcı etkiye yol açtığı, Türkiye'nin üçüncü ülkeler ile olan ticaretinde bir değişiklik olmadığı sonucuna ulaşmaktadır. Aynı çalışmada GB sonucu meydana gelen kurumsal değişiklikler ve reformlar ve rekabet artışının Türk ekonomisinin rasyonelleşmesine katkıda bulunarak kaynakların daha etkin dağılımına yol açtığı belirtilmektedir. Togan (2000) ise, GB ile Türkiye'nin ihracatının AB piyasasına giriş koşullarında önemli bir iyileşme görülmediği için, ihracatın genel olarak GB'den etkilenmediğini, buna karşılık AB ve AB dışı ülkelere yapılan ithalatın arttığı ve AB'den yapılan ithalatın artış oranının AB dışı ülkelere yapılan ithalatın artış oranından büyük olduğuna işaret etmektedir. GB'nin refah etkisiyle ilgili olarak ise talep esnekliklerinin yüksek olması, ticaret engellerinin büyüklüğü gibi birtakım önkoşullar sağlandığı için refah etkisinin pozitif olacağını tahmin etmektedir.

Benzer şekilde, Filiztekin (2003) GB sonrası dönemde dış ticaretin ve ithalat nüfuz oranlarının artması buna karşılık dış ticarete Avrupa'nın payının çok fazla değişmemesinden yola çıkarak GB 'nin etkisinin ticaret saptırıcı etkiden ziyade ticaret yaratıcı etki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Karakaya ve Özgen (2002), AKU endeksi yardımıyla GB sonrası potansiyel ticaret yaratılması ve ticaret sapması etkilerinin ortaya çıkabileceği sektörleri belirlemiştir. Çalışmaya göre, ticaret yaratılması etkisi AB'nin karşılaştırmalı üstünlüğü olan ancak Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunmadığı sektörler olan kimya, metal ürünleri ve kâğıt ürünleri sanayilerinde meydana gelebilecektir. Ticaret sapması etkisi ise hem AB'in hem de Türkiye'nin karşılaştırmalı dezavantajının olduğu diğer imalat sanayi ürünleri ve orman ürünlerinde ortaya çıkabilecektir.

Akkoyunlu-Wigley (2005) ise fiili tüketim içerisindeki pay analizi yardımıyla kâğıt ve kâğıt ürünleri, kimyasal madde ve ürünler, ana metal sanayi, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri, tıbbi aletler ve hassas optik aletler sektörlerinde ticaret yaratılması etkisinin

ortaya çıktığını göstermiştir. Diğer bir deyişle söz konusu sektörlerde, sektörün üretiminin fiili tüketim içerisindeki payının azalmış buna karşılık AB'den yapılan ithalatın artmış olması yurt içi üretimin AB'den yapılan ithalat ile ikame edildiğini göstermektedir.

GB'nin ticaret hacmi üzerine etkisini ölçen Neyaptı, Taşkın ve Üngör (2003), panel veri yöntemi kullanarak, 1980–2001 yılları için ihracat ve ithalat talep fonksiyonları tahmin etmektedir. Çalışmanın ampirik sonuçlarına göre GB'nin hem ihracat hem de ithalat üzerinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı etkisi bulunmaktadır. GB dış ticaret hacmini arttırmakla kalmayıp aynı zamanda ihracat ve ithalat talebinde davranışsal değişikliklere neden olmuştur. İthalat ve ihracat talebinin gelir esnekliği GB sonrası dönemde azalmış ve buna ek olarak ihracat reel döviz kuru değişikliklerine daha duyarlı hale gelmiştir. Ampirik olarak elde edilen bu sonuçlara dayanarak yazarlar, GB sonrası dönemde aşırı değerlenmiş TL'nin ihracatta daha büyük düşmelere neden olabileceğine dikkat çekmektedirler.

Pöschl vd. (2005) ise AB'nin Türkiye'ye uyguladığı gümrük vergilerini 1971 yılında kaldırmasından dolayı GB'nin ticaret üzerindeki etkisinin asimetrik olduğunu ve Türkiye açısından etkinin ihracattan ziyade ithalat açısından gerçekleştiğini belirtmektedir. Ticaretin kompozisyonu açısından ise GB sonrasında da halen emek yoğun, düşük beceri isteyen ürünlerde uzmanlaşmış olmasından dolayı bazı orta ve yüksek teknoloji yoğun sektörlerin ihracatında artış olmasına rağmen bu değişikliğin yapısal bir dönüşüme işaret etmediğini belirtmektedir (Pöschl vd. 2005:68).

3.3.3 GB'nin Fiyatlama Davranışı ve Piyasa Yapısı Üzerindeki Etkileri

Filiztekin (2003) aynı zamanda GB'nin karlılık üzerindeki etkilerini de incelemekte ve ithalat disiplini hipotezinin imalat sanayi için geçerli olmadığı sonucuna ulaşmaktadır. Diğer bir deyişle, 1980–1999 dönemi için dış ticaret değişkenleri piyasa performansının göstergesi olan fiyat maliyet marjını istatistikî olarak belirlememektedir.

Türkiye ile AB ülkeleri arasında gerçekleşen GB nedeniyle, AB ülkeleriyle yapılan dış ticaret hacmindeki artışın, imalat sanayi sektörlerinde yeni teorilerin öngördüğü biçimde fiyat-maliyet marjları üzerinde azaltıcı etki yaratıp yaratmadığı hipotezini sıyanan bir başka çalışma Mihçı ve Akkoyunlu-Wigley (2003)'dür. Bu çalışma GB'nin imalat sanayi alt sektörleri üzerindeki karlılık etkilerini incelemektedir. Bu amaçla, 12 imalat sanayi alt sektörü için 1994–2000 yıllarına ait veriler kullanılarak fiyat-maliyet marjı denklemi panel veri yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre, söz konusu dönemde

AB ülkelerinden yapılan ithalatın fiyat-maliyet marjlarını azaltıcı yönde bir etkisi bulunmaktadır. Benzer şekilde ihracat değişkeninin de fiyat-maliyet marjı ile negatif ilişkili bir değişken olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu nedenle, çalışmada AB ile gerçekleştirilen GB'nin imalat sanayi sektörlerinde rekabetçi bir etki yaratarak fiyat maliyet marjlarını azalttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Mihçı ve Akkoyunlu-Wigley (2005), panel veri yöntemi kullanarak 1996–2000 döneminde hem ithalat hem de ihracatın imalat sanayi fiyat maliyet marjlarını azaltıcı yönde etkide bulunduğu hem de AB'den yapılan ithalatın imalat sanayinin yoğunlaşma oranlarını azaltıcı yönde etkisi bulunduğunu göstermektedir.

3.3.4 GB 'nin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

IMF (2005), 1980 sonrasında Türkiye'de büyümenin en önemli belirleyicilerinden bir tanesinin dış ticaret olduğunu belirtmektedir. Dış ticaretin GSYİH içersisindeki payının 1981–2000 döneminde yüzde 13'den yüzde 38'e çıkmasının aynı dönemdeki büyümeye yüzde 2,3 katkı yaptığını tahmin edilmektedir (IMF, 2005:18). 1980 sonrası ticaret serbestîsi dönemi için dış ticaret değişkenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer çalışmaların çoğunda da Türkiye ekonomisinde ticaretin büyümenin belirleyicilerinden birisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bahmani-Oskooee ve Domac (1995), 1923–1990 yılları için eş bütünsellik analizi kullanarak ihracat artışı ve üretim artışı arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. İhracat ve üretim artışı arasındaki nedensellik ilişkisi söz konusu olduğunda ise çalışmaya göre nedensellik ilişkisi iki yönlüdür. Diğer bir deyişle, hem ihracat artışı üretim artışına neden olmakta, hem de üretim artışı ihracat artışına neden olmaktadır. Benzer şekilde, Utkulu ve Özdemir (2003)'de kişi başına düşen gelirin büyüme oranı ile ticaret serbestîsini temsil eden değişkenler arasında hem kısa hem de uzun dönemde ilişki olduğunu göstermektedir. Mihçı ve Akkoyunlu-Wigley (2000) ise 1992–1995 için panel veri analiz yöntemi kullanarak endojen büyüme teorileri çerçevesinde yurt dışı AR-GE sermaye stokunu temsil eden ithalat ile sektörel katma değer arasında pozitif ilişki olduğunu tahmin etmektedir. Yiğidim ve Köse (1997)'e göre ise ithalatın ekonomik büyümenin belirleyicilerinden birisi olmasına rağmen, ihracat değişkeninin katsayısı çalışmada istatistikî olarak anlamsız bulunmuştur.

GB 'nin büyüme etkisini inceleyen az sayıda çalışma da ise, GB 'nin büyümeye etkisinin pozitif olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Filiztekin (2003) ekonometrik olarak hem ihracat hem de ithalat nüfuz oranlarının toplam faktör verimliliği üzerine olumlu etkisi

bulunduğunu göstermektedir. Dış ticaretin büyüme üzerine olumlu etkisi göz önüne alınarak GB'nin ilerleyen yıllarda verimlilik artışına olumlu katkısının olmasının beklendiği belirtilmektedir.

Lohrmann (2002), GB'nin etkisini yeni büyüme teorilerinin öngörülleri ve yakalama (catching-up) teorisi çerçevesinde incelemektedir. Emek yoğun ülkenin ihracata dönük büyüme stratejisi izlemesinin emek yoğun sektörlerde büyümeye ve reel ücretlerde artışa yol açacağı ancak ticaretin tek başına kişi başına düşen gelir farklılıklarını ortadan kaldırmayacağı vurgulanmakta ve uzun dönemli büyümenin ve gelir yakınsamasının (convergence) gerçekleşmesi için yeni büyüme teorilerinin büyümenin kaynağı olarak öngördüğü teknolojik gelişme, beşeri sermaye, buluşlar ve yaparak öğrenme gibi unsurların önemine dikkat çekmektedirler. Buna göre ülkelerin standart düşük teknoloji gerektiren mallar üretmeleri, üretimde beşeri sermaye birikimine ve teknolojik ilerlemeye yol açmamaktadır. Bu anlamda ekonomik birleşme, hem ticaretin serbestleşmesi ile hem de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını arttırarak teknoloji transferini sağladığından büyüme ve yakınsamayı sağlayabilecektir. Yakalama (catching-up) teorisi tarafından büyümenin diğer bir kaynağının malların taklit edilmesi olduğu vurgulanmaktadır. Bu durumdaki ticaret kalıbı ise Heckser-Ohlin modelinin öngördüğünden değişik olacaktır. Buna göre endüstri-içi ticaret, açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi ve yabancı doğrudan sermaye akımındaki değişiklikler yakalama hipotezinin sınanması için kullanılmaktadır. Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak 1989–1997 yılları AB ile Türkiye arasındaki sanayi malları ticaretinde endüstri içi ticaretin boyutları hesaplanmıştır. AB ve Türkiye arasındaki ticaret genelde dikey uzmanlaşmaya işaret etmekle birlikte, toplam imalat sanayi için endeks değerinin arttığı ve GB'den sonra AB ile ticaret kalıbının sermaye veya beceri yoğun (skill-intensive) mallara doğru değişme eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, geleneksel ihraç endüstrileri olmayan sektörde (telekomünikasyon, elektrikli makineler vb.) endüstri içi ticaretin hacminin arttığı görülmekte ve bu sonuç yakalamanın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu sonuç açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler endeksi tarafından elde edilen sonuçlarla da desteklenmektedir. Buna göre GB sonrasında emek yoğun sektörler önemini kaybetmiş buna karşılık birtakım ortalama sermaye yoğunluğu gerektiren ve beceri yoğun (skill intensive) sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüğün arttığı görülmektedir. Ancak, diğer bir gösterge olan yabancı sermaye yatırımları açısından bakıldığında, yabancı sermaye miktarında beklenen gelişme görülmemekle

birlikte, çalışmanın bulgularının GB sonrasında Türkiye için yakalama hipotezini desteklediği sonucuna varılmaktadır.

3.3.5 Tarife Dışı Ticaret Engellerinin Kaldırılmasının İmalat Sanayi Sektörleri Üzerindeki Etkileri

Tarife dışı ticaret engelleri (TDTE) maliyeti artırıcı ticaret engelleri olarak adlandırılan gümrük işlemleri, sınır kontrolleri ve gecikmeleri, teknik ve idari yönetmelikler, ürünlere dair teknik düzenlemeler gibi engeller ile birlikte, kamu satın alımları gibi rekabeti kısıtlayıcı ve tüketicilerin mal seçme hakkını sınırlayıcı diğer kısıtlamalar olan piyasaya girişi önleyici ticaret engelleri olarak sınıflandırılmaktadır.

Politik bazda Avrupa Tek Pazar'ının etkisi, teorik bazda ise dış ticaret teorisinde meydana gelen değişmelerin etkisiyle, ekonomik entegrasyon teorisinin son yıllarda önemle üzerinde durduğu konulardan birisi tarife dışı ticaret engellerin yüksekliği nedeniyle birlik içerisinde tek pazarın sağlanamamasının diğer bir deyişle ulusal piyasaların bütünleşerek tek bir pazar haline gelememesinin ekonomik maliyetleridir. Bu maliyetin kaldırılması veya diğer bir deyişle AT tek pazarının sağlanmasının refah etkilerini ölçmeyi amaçlayan çalışmalar, tarife dışı ticaret engellerinin azaltılması veya tamamen kaldırılması sonucu refah artışının derecesi çalışmalarda farklılık göstermekle birlikte, refah artışı gerçekleşeceğini tahmin etmektedir. Örneğin, AB Komisyonu 1996 yılında AB içi ticaretin yüzde 79'unun teknik yönetmeliklere konu olduğunu hesaplamaktadır (Brenton, Sheey ve Vancaureten, 2001: 266).

AB'nin son genişlemesinde de, AB üyeliğinin Merkez ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerinin ticareti üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar gümrük vergilerinin üyelik öncesinde sanayi ürünleri için çok düşük olması nedeniyle, temel etkinin ticarete teknik engellerin kaldırılması sonucunda meydana geleceğine dikkat çekmektedirler. Ticarete teknik engellerin etkilerinin belirlenebilmesi için öncelikle dış ticaretin ne ölçüde teknik engellere maruz olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu konuda yapılmış çalışmalardan birisi olan Brenton, Sheey ve Vancaureten, (2001), 1998 yılında bile AB içi ticaretin yüzde 24.53'ün teknik yönetmeliklere maruz olduğunu hesaplamaktadır. MDA ülkelerinden yapılan ithalat söz konusu olduğunda da ülkeler arasında farklılık görülmekle birlikte ithalatın büyük ölçüde teknik yönetmelik konusu olduğu dikkat çekmektedir. MDA ülkeleriyle ilgili diğer önemli bir konu, çalışmada özellikle "yeni yaklaşım" konusu

sektörlerde MDA ülkelerinin karşılaştırmalı üstünlüğü olduğu ve teknik engellerin kaldırılması sonucunda söz konusu sektörlerde AB içerisinde rekabetin artacağı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan, AB'nin MDA ülkelerinden yaptığı ithalat, diğer ülkelerden yapılan ithalat benzerlik göstermediği için teknik engellerin kaldırılması sonucunda önemli ölçüde ticaret saptırıcı etki beklenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye ile AB ticaretinde teknik engellerin kaldırılması ile birlikte malların tam olarak serbest dolaşımının sağlanmasının makroekonomik etkilerini inceleyen çalışmaların tümü ticaret hacminde ve GSYİH 'da artış olacağını tahmin etmektedirler. Lejour, Mooij ve Capel (2004), ticaret engellerinin kaldırılması ve AB pazarına entegrasyon sonucu, Türkiye'nin GSYİH 'da yüzde 0,8, üretiminde yüzde 1,4, ihracatında yüzde 8,1, ithalatında ise yüzde 12,2 artış olacağını tahmin etmektedir (Lejour, Mooij ve Capel 2004:40 ve 42). Flam (2003) ve Flam (2005)'de Türkiye ile AB arasında malların serbest dolaşımının tam olarak sağlanması sonucunda Türkiye-AB ticaretinde yüzde 50'lik bir artış olacağı sonucuna ulaşmaktadır.

AB-15 ve MDA ülkeleri açısından ele alındığında ise aynı çalışmaya göre, Türkiye'nin AB iç pazarına dahil olmasının söz konusu ülkeler için kayda değer bir etkisi bulunmamaktadır. Çalışma aynı zamanda Türkiye için elde edilen sonuçları MDA ülkeleri için yapılan benzer çalışmaların sonuçları ile karşılaştırarak, MDA ülkeleri durumunda beklenen ticaret hacmi ve GSYİH artışının çok daha fazla olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

Türkiye ile AB ticaretinde teknik engellerin kaldırılmasının imalat sanayi dış ticareti üzerindeki etkileri söz konusu olduğunda, Togan, Nebioğlu ve Doğan (2005), hem AB imalat sanayi ithalatının hem de Türkiye'nin AB'ye olan imalat sanayi ihracatının büyük ölçüde teknik ticaret engellerinden etkilendiğini göstermektedir. Çalışmaya göre, 1990-2001 döneminde AB imalat sanayi ithalatının ortalama yüzde 82'si teknik ticaret engellerinden etkilenmektedir. Aynı dönemde Türk imalat sanayinin ise yüzde 84,2'si teknik ticaret engellerinden etkilenmektedir (Togan, Nebioğlu ve Doğan 2005:111). Bu oran Türkiye ihracatı için 1990'da yüzde 87,3 iken, 2001'de 82,9'a inmiştir (Togan, Nebioğlu ve Doğan 2005:112). Çalışmada aynı zamanda teknik engellerle karşılaşan AB ithalatı, teknik engelin kaldırılması için kullanılan yaklaşımlara göre de ayrıştırılmıştır. Buna göre Türkiye'nin 2001 yılı ihracatının 20,7'si eski yaklaşım, 47,3'ü karşılıklı tanınma ve 14,8'i yeni yaklaşım ürünlerinden oluşmaktadır (Togan, Nebioğlu ve Doğan 2005:111). Söz konusu üç değişik

yaklaşım altında kapsanan ürünler için AKÜ Endeksi hesaplanmış ve bunun sonucunda en yüksek endeks değerleri teknik engellerin olmadığı sektörlerde elde edilmekle birlikte Türkiye'nin yeni yaklaşım ve karşılıklı tanınma ürünlerinde etkin bir üretici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'nin yeni yaklaşım konusu bazı ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğü bulunduğu sonucuna ulaşılması nedeniyle ilgili AB mevzuatına bir an önce uyum gösterilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Her iki çalışmanın sonuçları bir arada incelendiğinde hem MDA ülkelerinin hem de Türkiye'nin yeni yaklaşım konusu sektörlerde karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunduğu görülmektedir. Bu ise teknik engellerin kaldırıldığı durumda Türkiye ile MDA ülkeleri arasındaki rekabetin söz konusu ürünlerde artacağını göstermektedir. Bu olgu Türkiye ve MDA ülkeleri için ihracat performanslarını inceleyen çalışmalar tarafından da desteklenmektedir. Örneğin, Yılmaz (2003), Türkiye, Bulgaristan, Romanya Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın AB'ye ihracatı için Finger-Kreinin ihracat benzerlik hesaplamış ve Türkiye'nin ihracatının özellikle Bulgaristan, Romanya ve Polonya'nın ihracatı ile büyük ölçüde benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmanın bir diğer sonucu ise çalışma konusu 6 ülkenin de emek yoğun mallar üretiminde, Çek Cumhuriyeti hariç tüm ülkelerin hammadde yoğun malların üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmaktadır. Benzer şekilde Yazgankıran (2003)'de Türkiye'nin ihracat kalıbının Letonya hariç MDA ülkeleriyle benzerlik gösterdiğini, bu benzerliğin özellikle makine ve ulaştırma ve konfeksiyon sektörlerinde yüksek olduğu göstermiştir (Yazgankıran, 2003:13–14).

Tarife dışı engellerin kaldırılması sonucu sektörel düzeyde ticaretin ne yönde etkileneceğini inceleyen çalışmalardan birisi olan Ljeour, Mooij ve Capel (2004), Türkiye'nin ihracatı açısından düşünüldüğünde iki türlü etkinin göz önüne alınması gerektiğini belirtmektedir. Birincisi, tarife dışı engellerin kaldırılması sonucu AB'den yapılan ithalat sonucu yurt içerisinde rekabetin artacağını talebin pahalı yurt içi üretimden ucuz ithalata doğru kayma göstereceğidir. Yurt içerisinde üretilen mallara olan talebin azalması ise üretici fiyatlarını azaltacağından kaynakların bu sektörlerden uzaklaşmasına neden olacaktır. İkincisi, AB'nin de Türkiye'nin ihracatına olan teknik engellerin kaldırması birlik içerisinde Türk mallarının görece olarak daha ucuz hale getireceğinden bu sektörlerde talep artacak ve fiyatlar üzerinde arttırıcı etkisi olacaktır (Ljeour, Mooij ve Capel, 2004:43). Dolayısıyla, her hangi bir sektörde genişleme olup olmaması, ilgili sektördeki teknik engellerin büyüklüğüne, sektörün karşılaştırmalı üstünlüğüne ve AB'ye yapılan ihracatın

sektörün üretimi içerisindeki payına bağlı olarak değişmektedir. Arz yönünden göz önüne alınması gereken diğer bir etki ise ticaret maliyetinin düşmesi sonucu ara malların fiyatlarında meydana gelecek olası azalmanın üretim maliyetlerini azaltıcı etkisidir. Dolayısıyla, sektörel etki arz ve talep yönünden etkiler bir arada düşünüldüğünde, girdi-çıkı yapısına, karşılaştırmalı üstünlüğe ve sektörün ticaret yoğunluğuna bağlı olarak değişmektedir. Ljeour, Mooij ve Capel (2004), hesaplanabilir genel denge modeli kullanarak, tarife dışı engellerin kaldırılması sonucu en yüksek üretim artışının Tekstil (baz yılı değerine göre yüzde 17,8) ve Giyim (yüzde 14,6) sektörlerinde gerçekleştiğini göstermektedir (Ljeour, Mooij ve Capel, 2004:44). Üretim artışı görülen diğer sektörler, inşaat, tarım ve makinedir. Bunun dışında kalan tüm imalat sanayi sektörlerinin üretiminde azalma görülmektedir. Çalışmaya göre, tarım, tekstil ve giyim sektöründeki üretim artışı MDA-10, Bulgaristan ve Romanya'nın ilgili sektörlerinde daralma sonucu gerçekleşecektir. Buna karşılık Türkiye'de üretimde azalma görülen diğer imalat sanayi sektörlerinde ise (örneğin ulaştırma araçları, kimya, metal) söz konusu ülkelerde artış görülmektedir. Çalışmanın sonucu, tarife dışı ticaret engellerinin kaldırılması sonucu Türkiye Tekstil ve Giyim gibi emek yoğun sektörlerde, MDA-10, Bulgaristan ve Romanya ise sermaye yoğun sektörlerde üretimini arttıracak şekilde AB içerisinde yeni bir uzmanlaşma kalıbına işaret etmektedir. Çalışmada ayrıca, Türkiye'nin AB ve AB dışı ülkelere yaptığı ithalat benzerlik göstermediği için önemli ölçüde ticaret saptırıcı etki beklenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Francois (2005)'de malların tam olarak serbest dolaşımının sağlandığı koşulda en yüksek üretim artışı gerçekleştirecek sektörlerin Tekstil ve Giyim sektörleri olduğu buna karşılık ağır sanayi ürünleri üretiminde azalma gerçekleşeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda bahsedilen çalışmaların sonuçları teknik engellerin kaldırılması sonucunda emek yoğun ürün kategorilerinde Türkiye ile söz konusu ülkeler arasında rekabetin artacağını ve söz konusu malların üretiminde Türkiye, MDA-10, Bulgaristan ve Romanya arasında yeniden işbölümü yapılabileceğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, üretim kalıbında karşılaştırmalı üstünlüklere göre yeniden bir yapılanma beklenebilir. Bu ise, Türkiye için hem ticaret kalıbının hem de ticaret hacminin değişmesi anlamına gelmektedir.

4. GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİ

4.1. 2013 Vizyonu

Orta ve yüksek teknoloji üretebilen, ihracat içerisinde orta ve yüksek teknoloji mallarının payını artıran, marka ürünler sunabilen, dünyada lider firmalar yaratabilen, ürün ve pazar çeşitliliğini arttıran, ticaretin önündeki teknik engelleri asgari düzeye indirmiş, ticareti kolaylaştırıcı kurumsal alt yapıyı ve devlet-üniversite-özel sektör- sivil toplum kuruluşları işbirliğini sağlayarak rekabet şartlarını oluşturmuş, sürdürülebilir ve dengeli dış ticaret yardımıyla gelişmiş ekonomiler arasında yer almak.

Bu kapsamda stratejik amaç, hedef ve ilkelerimiz aşağı belirtilmektedir.

4.2 Vizyona Yönelik Stratejik Amaçlar ve Öngörülen Düzenlemeler

4.2.1. Stratejik Amaçlar

- 1) İhracatın mal bileşeninin katma değeri yüksek ürünlerden oluşmasının sağlanması
- 2) İhracatın ithalata bağımlılığın sektörel ve makro bazda azaltılması
- 3) Yatırımcının önündeki tüm engellerin kaldırılması ve yatırımı özendirici tedbirlerin alınması
- 4) Kaliteli Türk ürünlerinin müşteri odaklı ve dinamik tekniklerle tanıtım ve pazarlamasının sağlanması
- 5) Bürokrasinin Azaltılması ve Denetim Etkinliği'nin sağlanması
- 6) AB teknik mevzuatına uyum çalışmalarının tamamlanması ve AB dışı ülkelerle ticaretimizdeki teknik engellerin asgariye indirilmesi için imkanların değerlendirilmesi

4.2.2 Stratejik Amaçlara Ulaşılabilmesi İçin Saptanan Öncelikler ve Öngörülen Düzenlemeler

Stratejik Amaç-I: İhracatın mal bileşeninin katma değeri yüksek ürünlerden oluşmasının sağlanması

Amaca Ulaşılabilmesi İçin Saptanan Öncelikler:

- 1) Geleneksel ihracat sektörlerinde katma değeri yüksek üretimin sağlanması
- 2) Yatırımların hedef pazarlarda rekabet gücü olan “Dinamik” sektörlerle yönlendirilmesi
- 3) Ürün çeşitlendirmesine giderek dış pazarda rekabet gücü olabilecek, yüksek katma değerli, yeni teknoloji özelliği olan ürünlerin geliştirilmesi ve ihracata yönlendirilmesi için destek sistemlerin oluşturulması

Öncelikleri Gerçekleştirmek İçin Öngörülen Düzenlemeler

- 1) İhracatçıların kullandıkları girdilerin maliyetlerinin (SSK, kurumlar vergisi, enerji maliyetleri) rakipleri ile aynı koşullarda rekabet edebilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması
- 2) Üniversite-sanayi işbirliği için yasal düzenlemelerin yapılması, bu işbirliğinin etkili araçlarından birisi olan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'nin gelişmelerini süratle tamamlayabilmeleri için yatırım programlarından daha fazla kaynak ayrılması, TÜBİTAK ve AB'nin AR-GE fonlarının etkin kullanımı için tedbir alınması,
- 3) Üretimde toplam kalite anlayışının arttırılmasına yönelik düzenlemeler yapılması,
- 4) Üniversite-sanayi işbirliği ile AR-GE faaliyetlerinin patent geliştirilmesine yönelik desteklerin arttırılması
- 5) Ara malı üretimi için yeni üreticilerin proje bazlı desteklenmesi yoluyla teşvik edilmesi
- 6) Yan sanayi olarak üretim yapan KOBİ'ler için ihracatın finansmanına yönelik KOSGEB tarafından geliştirilen destekleyici sistemlerin güçlendirilmesi.

Stratejik Amaç-II: İhracatın ithalata bağımlılığın sektörel ve makro bazda azaltılması

Amaca Ulaşılabilmesi için Saptanan Öncelikler:

- 1) Ticaret politikası araçlarının etkin şekilde uygulanması
- 2) İhracata ara malı üreten sektörlerde yerli sanayinin daha uygun fiyata mal üretmesini sağlayacak tedbirlerin alınması
- 3) Sektörler itibarıyla ithalata bağımlılık düzeylerinin tespit edilmesi ve ithal bağımlılığının düşük olduğu sektörlerin ihracat kapasitelerinin arttırılması

Öncelikleri Gerçekleştirmek için Öngörülen Düzenlemeler

- 1) Ticaret politikası araçlarının etkin bir şekilde uygulanması bağlamında Dahilde İşleme Rejimi'nin iç piyasa üretimi ve denetim koşulları göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesi.
- 2) İhracata ara malı üreten sektörlerde yerli sanayinin daha uygun fiyata mal üretmesinin sağlanması için vergi oranlarının ve istihdam maliyetlerinin azaltılmasını teminen gerekli yasal düzenlemelerin yapılması
- 3) İhracat teşviklerinin ithal bağımlılığı düşük sektörlerle yönlendirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması

- 4) İhracata ara malı üreten sektörlerde yerli sanayinin daha uygun fiyata mal üretmesinin sağlanması için AR-GE çalışmalarının teşvik edilerek verimlilik artışının sağlanması
- 5) İthal bağımlılığının düşük olduğu sektörlerin ihracat kapasitelerinin artırılması için ihracat performans değerlendirmelerinde net ihracatın dikkate alınması

Stratejik Amaç-III: Yatırımcının önündeki tüm engellerin kaldırılması ve yatırımı özendirici tedbirlerin alınması

Amaca Ulaşılabilmesi için Saptanan Öncelikler:

- 1) Bürokratik engel ve zorlukları giderecek düzenlemelerin yapılması
- 2) Fikri ve sınai mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korunmasının sağlanması
- 3) Yerli ve yabancı yatırımcıların yeni yatırım yapabilmelerini sağlayacak ve rekabet güçlerini arttıracak bir vergi düzenlemesinin yapılması
- 4) İstihdam üzerindeki yüklerin azaltılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması
- 5) Enerji maliyetlerinin uluslararası rekabet koşullarına uygun hale getirilmesi ve enerjide dışa bağımlılığın giderilmesi
- 6) Devletin yatırım yapılabilirliği yüksek yerleri belirleyip yatırımcıya tahsis etmesi
- 7) Yatırımcılara AR-GE konusunda her türlü desteği sağlayacak düzenlemelerin yapılması

Öncelikleri Gerçekleştirmek için Öngörülen Düzenlemeler

Yukarıda belirtilen hedeflere ulaşılabilmesi için ilgili hukuksal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

- 1) Bürokratik engel ve zorlukların ortadan kaldırılabilmesi için kamu reformu yapılması.
- 2) yerli ve yabancı yatırımcıların yeni yatırım yapmalarını teşvik etmek ve rekabet güçlerini arttırmak için vergi reformu yapılması
- 3) İstihdam üzerindeki yüklerin azaltılmasına yönelik olarak SSK reformu yapılması
- 4) Enerji maliyetlerinin uluslararası rekabet koşullarına uygun hale getirilmesi ve enerjide dışa bağımlılığın giderilmesi için Enerji Bakanlığı'nın gerekli tedbirleri alması
- 5) Devletin yatırım yapılabilirliği yüksek yerleri belirleyip yatırımcıya tahsis etmesi için Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın gerekli düzenlemeleri yapması
- 6) Yatırımcılara AR-GE konusunda her türlü desteği sağlayacak düzenlemelerin yapılması için yasal düzenleme ile TÜBİTAK'ın daha etkin çalışmasının sağlanması

Stratejik Amaç-IV: Kaliteli Türk ürünlerinin müşteri odaklı ve dinamik tekniklerle tanıtım ve pazarlamasının sağlanması

Amaca Ulaşılabilmesi için Saptanan Öncelikler:

Söz konusu stratejik amaca ulaşabilmek için devlet ve özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi gereken hedefler aşağıdaki belirtilmektedir;

Devlet;

- 1) Devletin olumlu Türk malı imajını oluşturmaya yönelik projeleri (Turquality projesi gibi) desteklemesi
- 2) İhracatta pazarlamayı destekleyen ofis, mağaza açma, yurtdışı fuarlara katılım gibi devlet desteklerinin çeşitlendirilmesi
- 3) Pazarlama konusunda yetişmiş insan gücü sağlanması ve istihdam edilmesine yönelik eğitim programlarının çeşitlendirilmesi
- 4) Pazara Giriş, ülke, sektör ve ürünlere özgü dağıtım kanalları, tarife dışı engeller gibi tüm bilgilerin bir araya getirilmesi ve erişilebilir olması

Özel Sektör;

- 1) Fuarlara katılma
- 2) Sektör dergilerine reklam verme
- 3) E-ticaret yöntemlerinin etkin kullanımı (Web sayfası kullanımı)
- 4) Uluslararası pazarlama alanında yetişmiş insan gücü istihdamı
- 5) Talebi zamanında ve hızlı karşılayarak, lojistik ve dağıtım kanallarını da içeren uygun tedarik zincirine girişin sağlanması

Öncelikleri Gerçekleştirmek için Öngörülen Düzenlemeler

- 1) Tanıtım ve pazarlamaya yönelik devlet yardımlarının çeşitlendirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması
- 2) Eğitim programlarına ayrılan bütçenin artırılması
- 3) Eğitim, insan kaynakları ve altyapı ile bağlantılı kurumsal düzenlemeler
- 4) KOBİ 'ler açısından büyük önemi olan Sektörel Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ile Dış Ticaret Sermaye Şirketlerinin rekabet gücü ve pazarlama açısından önemi göz önünde bulundurularak söz konusu yapılanmaların geliştirilmesi

Stratejik Amaç-V: Bürokrasinin Azaltılması ve Denetim Etkinliği'nin sağlanması

Amaca Ulaşılabilmesi için Saptanan Öncelikler:

- 1) Dış ticaret sektöründe yer alan kurumlarda çalışan personelin mesleki alanda uzmanlaşmasının sağlanması
- 2) Kamu kuruluşlarınca yayınlanan resmi düzenlemelerin ve dış ticarete konu olan belgelerin içeriğinin mümkün olduğunca basitleştirilmesi ve sayısının azaltılması
- 3) Kamudaki denetim mekanizmasının reforma tabi tutulması ve piyasa gözetim ve denetim sisteminin etkinliğinin sağlanması
- 4) Kayıt dışı ekonominin önlenmesi

Öncelikleri Gerçekleştirmek için Öngörülen Düzenlemeler

- 1) Uzmanlaşma amaçlı kadro tahsisini düzenleyen yasal düzenlemelerin yapılması
- 2) Tüm mevzuatın gözden geçirilerek gereksiz ve çakışan düzenlemelerin yürürlükten kaldırılması
- 3) Kamu reformu yasa tasarısının gerçekleştirilmesi
- 4) Uygulamalı hizmet içi eğitimin sağlanması için gerekli kurumsal düzenlemelerin yapılması
- 5) Dış ticaret ile ilgili tarafların bir araya gelmesi suretiyle koordinasyonda yaşanan problemlerin aşılması

Stratejik Amaç-VI: AB teknik mevzuatına uyum çalışmalarının tamamlanması ve AB dışı ülkelerle ticaretimizdeki teknik engellerin asgariye indirilmesi için imkanların değerlendirilmesi

Amaca Ulaşılabilmesi için Saptanan Öncelikler:

- 1) AB'nin ticarete teknik engellerin kaldırılmasına dair yatay mevzuatından henüz uyumlaştırılmamış olanlara ilişkin çalışmaların tamamlanması
- 2) AB'nin ticarete teknik engellerin kaldırılmasına dair ürün bazındaki teknik mevzuatına uyum çalışmalarının tamamlanması ve gelişiminin takibi
- 3) Yatay ve ürün bazındaki teknik mevzuatın uygulamasının etkinleştirilmesi
- 4) Malların serbest dolaşımının temininde önemli rol oynayan kalite altyapısının (standardizasyon, akreditasyon, kalibrasyon, metroloji, test ve belgelendirme) AB sistemine paralel bir yapıya dönüştürülmesi için eksikliklerin tamamlanması
- 5) Türkiye ile AB arasındaki ilgili Anlaşmaların hükümleri ile çelişmemek kaydıyla AB dışı ülkelerle ticaretimizdeki teknik engelleri asgariye indirecek tedbirlerin alınması

Öncelikleri Gerçekleştirmek için Öngörülen Düzenlemeler

- 1) 4703 sayılı “Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun”da 2001/95/EC sayılı Genel Ürün Güvenliği Direktifi doğrultusunda gerekli tadilatın yapılması
- 2) Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı ve bu Karar kapsamı mevzuatın ilgili bölümlerinin üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta güvenlik denetimlerine dair 339/93/EC sayılı Tüzük ve diğer ilgili AB düzenlemeleri ile uyumlu hale getirilmesi için yürütülen çalışmaların tamamlanması
- 3) Düzenlenmemiş alanda Türkiye ile AB arasında uygulanacak karşılıklı tanıma hükmünü ve gerekli bildirimleri düzenleyen Yönetmelik taslağının yayınlanması
- 4) Henüz iç mevzuata aktarılmamış ürün bazındaki AB teknik mevzuatının hukuki uyum çalışmalarının tamamlanması
- 5) Yatay ve ürün bazındaki mevzuatın daha etkin uygulanabilmesi için teknik altyapı eksikliklerinin giderici tedbirlerin alınması
- 6) Üstlenilen AB teknik mevzuatı ile çakışan/çelişen mevzuat bulunup bulunmadığına dair tespitlerin tamamlanması ve gerekli önlemin alınması,
- 7) Piyasa gözetim ve denetimi ile ithalat denetimlerinin AB sistemine paralel şekilde uygulanabilmesi için piyasa gözetim ve denetimi konusundaki idari yapılanmanın gözden geçirilmesi dahil gerekli tüm tedbirlerin alınması
- 8) TSE'nin CEN-CENELEC tam üyeliğini almasına ilişkin çalışmaların sonuçlandırılması
- 9) TÜRKAK'ın EA'ya üye akreditasyon kuruluşları ile karşılıklı tanıma anlaşmaları imzalamasına dair çalışmaların sonuçlandırılması
- 10) Ürün bazındaki mevzuatın gerektirdiği test/muayene/belgelendirme faaliyetlerini gerçekleştirecek kuruluşlardan teknik yeterliliği AB kriterlerine uygun olanların sistemin içine alınması, eksiklikleri bulunanların ise bu konuda kendilerini geliştirmelerini temin edecek girişimlerde bulunulması,
- 11) Uygunluk değerlendirmesi ile ilgili kamu kuruluşları, yüksek öğretim kurumları, özel sektör kuruluşları, ticaret ve meslek odaları, tüketici federasyonları ve sivil toplum örgütleri arasında görüş alışverişinin sağlanması amacıyla Uygunluk Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur. Bu Kurul'un kurumsallaşması amacıyla bir dernek çatısı

- altında yeniden yapılandırılması kararlaştırılmış olup, bu konudaki çalışmaların gerçekleştirilmesi,
- 12) Mevzuat uyumu çalışmalarında kamu kuruluşları ile sektör arasındaki diyalogu artırıcı tedbirlerin alınması,
 - 13) Özellikle güvenli ürün konusunda tüketici bilincini geliştirici önlemlerin alınması,
 - 14) Mevzuat uyumunun olumlu sonuçlarının alınabilmesine yönelik ülke içinde ve AB Komisyonu ile üye ülkeler nezdindeki çalışmaların sistematik hale getirilmesi ve hızlandırılması yönünde tedbirlerin alınması
 - 15) Mevzuat uyumunun sonuçları hakkında ihracatçıların düzenli bilgilendirilmesi amacıyla önlemlerin alınması
 - 16) Mevzuat uyumunun hangi sektörler itibariyle bazı sıkıntıları da beraberinde getireceğinin tespitinin yapılabilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması amacıyla, başta 9 uncu Kalkınma Planı kapsamındaki sektörel etki değerlendirmeleri olmak üzere ilgili tüm verilerin DTM, ilgili kamu kuruluşları ve sektör katılımıyla düzenli olarak değerlendirilebilmesine yönelik önlemlerin alınması
 - 17) AB ile aramızdaki malların serbest dolaşımı prensibi ile çelişmemek kaydıyla, AB dışındaki ülkelerle ticaretimizde teknik engellerin ortadan kaldırılmasını temin edecek karşılıklı tanıma ya da denklik anlaşmaları gibi imkanların tespiti ve gerekli girişimlerin gerçekleştirilmesi.
 - 18) İhracatçılarımızın üçüncü ülke pazarlarında karşılaştığı teknik engellerle ilgili olarak Dünya Ticaret Örgütü Ticarete Teknik Engeller Anlaşması kapsamındaki sistemin daha etkin kullanımının sağlanması.
 - 19) Ülkemizin önemli ticari ortağı olan ülkelerle teknik işbirliğini geliştirerek, ihracatımızın ticarete teknik engellere maruz kalmasının önlenmesini ve teknik düzenlemeler ile standartların ikili ticari ilişkileri güçlendiren araçlar olarak kullanımının sağlanması.

5. SONUÇ

3 Ekim 2005 tarihinde resmen başlayan üyelik müzakere sürecinde AB mevzuatının üstlenilmesi ve uygulanması bakımından en fazla hazır olunan sektörlerin başında dış ticaret gelmektedir. Sektörü doğrudan ilgilendiren mevzuat başlıklarında (gümrük birliği, malların serbest dolaşımı ve dış ilişkiler) 1 Ocak 1996 tarihinden beri uygulamada olan Türkiye – AB Gümrük Birliği nedeniyle önemli ölçüde mevzuat uyumu sağlanmıştır. Bununla birlikte, teknik mevzuat gibi halen uyum çalışmaları devam eden alanların yanı sıra, dahilde işleme rejimi örneğinde olduğu gibi uyumluluğu gözden geçirilmesi gereken konular ve ithal lisansları ve kısıtlamaları gibi ikili ticarete AB tarafınca sorun olarak gündeme getirilen uygulamalar bulunmaktadır.

Başta teknik mevzuat olmak üzere, uyum eksikliği belirgin olan alanlarda yürütülen çalışmaların yanı sıra, AB Komisyonu tarafından gündeme getirilen sorunların çözülmesi için Gümrük Birliği Ortak Komitesi gibi platformlarda yürütülen çalışmaların sonuçlandırılması, malların serbest dolaşımı başta olmak üzere dış ticareti etkileyen konu başlıklarının müzakereye açılması açısından önem arz etmektedir.

Gümrük Birliği tarafı olmasına rağmen ülkemizin, AB'nin ortak ticaret politikalarına ait karar alma mekanizmalarının dışında bulunması nedeniyle tercihli ticaret rejimi gibi bazı alanlarda tam uyumun sağlanması ise ancak üyelikle birlikte mümkün olabilecektir. Bununla birlikte, bazı sorunların çözümü için tam üyeliğin beklenmesi gerekmemektedir. Örneğin, AB ile aramızda uygulanan anti-damping önlemlerinin askıya alınması, sektörel bazda teknik mevzuat uyumunun ve uygulamasının gibi alanlarda sağlanacak ilerlemeler AB'ne üyelik öncesinde önemli açılımlar sağlayacaktır. Teknik mevzuat alanında yatay mevzuatın işler hale getirilmesi sonrasında sektörel bazda mevzuat ve altyapı uyum sağlandıkça, malların teknik engellere takılmaksızın AB ile Türkiye arasında dolaşımının sağlanması her bir sektör bazında, üyelik öncesinde mümkün olabilecektir. Bu nedenle, öncelikli ihracat sektörlerinin belirlenerek, çalışmaların bu alanlarda yoğunlaştırılmasında yarar görülmektedir.

Dış Ticareti doğrudan ilgilendiren bahse konu alanların yanı sıra Ortak Rekabet Politikası, Fikri Mülkiyet Hakları, Tarım, Balıkçılık, Vergilendirme, Çevre ve Tüketicinin Korunması ve Sağlık, vb alanlarda da dış ticareti ilgilendiren ve tamamlanması gereken

düzenlemeler bulunmaktadır. Bu başlıklardaki müzakerelerin de etkin bir şekilde yürütülmesinin takibi dış ticaretimiz açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'nin imalat sanayi ihracatında 1980 sonrasında kaynak yoğun olmayan ihracatın artması şeklinde bir dönüşümün gerçekleşmesine rağmen halen düşük teknoloji yoğun malların hâkim olduğu bir yapı gözlenmektedir. Bu tür bir yapı ise 1980 sonrasında görülen ihracat artışının büyük ölçüde emek yoğun düşük teknoloji sanayilerinin temelinde geliştiğini göstermektedir. 1980'lerdeki ihracat artışı temelde ihracat teşvikleri ve Türk lirasının reel olarak değer kaybetmesi sonucu gerçekleşmiştir. Bu ise ihracat artışının düşük teknoloji sanayileri ekseninde gerçekleşmesine neden olmuştur.

1980'lerdeki dönüşümden sonra ticaret serbestisinde ikinci önemli adım olan GB sonrasında da sanayinin yapısında değişiklikler olmakla birlikte yine radikal bir dönüşüm gerçekleşmemiştir. Ticaretin kompozisyonu açısından GB sonrasında da halen emek yoğun, düşük beceri isteyen ürünlerde uzmanlaşmış olmasından dolayı bazı orta ve yüksek teknoloji yoğun sektörlerin ihracatında artış olmasına rağmen bu durum önemli bir yapısal dönüşüme işaret etmemektedir. Türk sanayinin GB öncesi rekabet gücünü ölçen çalışmalar imalat sanayinde rekabet gücü orta ve yüksek olan sektörlerin tüketim malları sektörleri, rekabet gücü düşük olan sektörlerin ise ara ve yatırım malları üreten sektörler olduğunu göstermektedir. GB sonrasında rekabet gücünü inceleyen çalışmalar, esas itibarıyla var olan yapının korunduğunu göstermekle birlikte, GB sonrası dönemde rekabet gücünde meydana gelen bir takım değişikliklere dikkat çekmektedir. Geçmişte rekabet gücü olmamasına rağmen son dönemlerde daha yüksek katma değer yaratan teknoloji yoğun bir takım sektörlerde rekabet gücü artmıştır (makine, metal imalatı ve diğer ulaştırma araçları). Ancak bu değişikliklere rağmen imalat sanayinin rekabet gücünde radikal bir dönüşüm olduğu söylenemez.

Dünya ekonomisindeki gelişmeler, sürdürülebilir bir ihracat büyümesinin düşük üretkenlik ve düşük ücretlere sahip sanayiler ile fiyat rekabeti sonucu elde edilemeyeceğini göstermektedir. Diğer yandan, AB ile ticarete, teknik engellerin kaldırılması sonucunda emek yoğun ürün kategorilerinde Türkiye ile ihracat yapısı benzer MDA-10 ve Bulgaristan ve Romanya arasında rekabet artacaktır. Ticarete teknik engellerin kaldırılması sonucu AB içerisinde ortaya çıkacak yeni işbölümü sonucunda Türkiye'nin hammadde ve emek yoğun katma değeri düşük sektörlerde uzmanlaşacağını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Bu tür

bir uzmanlaşma kalıbı ise tekstil ve giyim sektörlerinin toplam katma değer yaratmadaki görece olarak düşük payları göz önüne alındığında, Türkiye'nin ihracatını yeniden yapılandırması gerekliliğine işaret etmektedir.

Nitekim İhtisas komisyonu üyeleri tarafından yapılan SWOT analizi sonuçlarına göre dış ticaretin zayıf yönleri, ihracatta karşılaşılan pazarlama sorunları, yatırım ortamının iyi olmamasından kaynaklanan sorunlar, ihracatın mal bileşeninin katma değeri düşük ürünlerden oluşması, tarife dışı teknik engeller, dış ticaretteki alt yapı sorunları, bürokrasi ve mevzuat problemleri, ihracatın ithalata bağımlılığı, kur riski ve piyasa gözetim ve denetiminden kaynaklanan sorunlar olarak saptanmıştır. İhracat ile ilgili problemlerden birisi geleneksel pazarlama yapısının devam etmekte olması ve nitelikli pazarlama elemanı bulunması sorunudur. İhracatta karşılaşılan diğer önemli bir problem girdi maliyetlerin yüksekliğinin üretim maliyetlerini arttırarak rekabet gücünü azaltmasıdır. İstihdam üzerindeki vergi ve sigorta primi yüklerinin yüksekliği ile birlikte yüksek enerji fiyatları Türkiye'de üretim maliyetlerini arttıran unsurlar olarak saptanmıştır. İhracatın mal bileşeninin katma değeri düşük mallardan oluşması ihracatın diğer bir zayıf yönünü oluşturmaktadır. Türkiye ağırlıklı olarak düşük oranlı katma değer yaratan ürünler ihraç etmekte ve ihracat yapısı dünya ticaretindeki "dinamik ürünler" veya "yükselen" sektörler sınıflamasıyla örtüşmemektedir. Türkiye'nin AB'ye olan imalat sanayi ihracatının ticarete teknik engellerden büyük ölçüde etkilenmesi sorunlardan bir diğerini teşkil etmektedir. Ürün belgelendirme, test, muayene ve uygunluk değerlendirmesi alanlarında ihracatçılarımız bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, bazı sanayi ürünlerinde AB teknik mevzuatının gerektirdiği CE işareti halihazırda AB onaylanmış kuruluşlarından alınabilmektedir. Sorunların çözümü için teknik mevzuatın gerektirdiği altyapının hızla kurulması, ulusal onaylanmış kuruluş ihtiyacının karşılanması, yerli test ve belgelendirme kuruluşlarının sayı ve nitelikçe geliştirilmesi gerekmektedir. Genel anlamda ihracatta karşılaşılan sorunlardan bir diğeri dış ticarete uygulanan mevzuatın karışık olmasıdır. Bu bağlamda diğer bir sorun, politika uygulayıcı kurum ve kuruluşların dağınıklığıdır. Türk lirasının daha önceki bölümlerde incelendiği gibi son yıllarda değer kazanmasının önemli sonuçlarından birisi kur avantajına bağlı olarak ithalatın artmasıdır. Bu ise kur avantajı nedeniyle ithal girdi bağımlılığının artması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan döviz kurunda yaşanan dalgalanmalara karşı gerek ithalatçıları gerek ihracatçıların başvurabilecekleri korunma araçları yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Sektörel ihracatla ilgili diğer önemli bir sorun

ihracatın ithalata bağımlı yapısıdır. Bu konuda yapılmış çalışmalar, hem ihracat sektörlerinin ithalata bağımlı bir yapı gösterdiğine, hem de geleneksel ihracat sektörlerinde söz konusu bağımlılığın 1980 sonrası dönemde arttığına dikkati çekmektedir.

Buna karşılık, dış ticaretin güçlü yönleri; nitelikli yetişmiş insan gücünden kaynaklanan avantajlar, güçlü ihracat sektörleri, girişimcilik, esnek üretim yapısına sahip olunması, büyük bir iç pazara sahip olunması, ihracattaki ürün çeşitliliği ve kurumsal altyapıda son yıllarda görülen iyileşmeler olarak saptanmıştır. Potansiyel olarak aktif nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının artması nüfus yapısı yaşlanan AB karşısında avantaj oluşturmaktadır. Genç nüfus potansiyeline ek olarak, Türkiye'nin ihracatta sahip olduğu avantajlardan bir diğeri de görece olarak nitelikli insan gücüne sahip olmasıdır. İnsan gücü ile ilgili olarak ihracat sektörlerinin diğeri bir avantajı görece olarak daha ucuz işgücüne sahip olmasıdır. Türkiye'nin başlıca ihracat sektörleri olan tekstil, hazır giyim ve otomotiv sektörlerinin yaratılan istihdam, imalat sanayi üretimi içerisindeki payı ve etkileşim içerisinde bulunan diğeri sanayi sektörleri açısından düşünüldüğünde öncü sektörler olduğu görülmektedir. Dış ticaretin diğeri bir güçlü yönü, girişimci, risk alabilen, değişikliklere ve gelişmelere hızlı bir şekilde uyum sağlayan dinamik özel sektörün varlığıdır. Türk sanayinin istenen miktarda, istenen niteliklere sahip ürünleri, istenen sürede alıcılara sağlanması anlamında esnek bir üretim yapısına sahip olması dış ticaretin diğeri bir güçlü yönünü teşkil etmektedir. Türkiye'deki güçlü iç pazar ise hem yatırım potansiyeli açısından hem de ithalat açısından önemlidir. 1980 öncesi ile karşılaştırıldığında hem tarım ürünleri ağırlıklı ihracatın yerini sanayi ürünleri ihracatının aldığı hem de dış ticarete konu edilen ürünlerin çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. Son yıllarda ticareti kolaylaştırma amacıyla özellikle gümrüklerde önemli yapısal reform çalışmaları başlatılması bağlamında kurumsal altyapıda meydana gelen iyileşmeler dış ticaretin diğeri bir güçlü yönünü oluşturmaktadır.

Türk dış ticaretinin yukarıda özetlenmeye çalışılan mevcut durumu, güçlü ve zayıf yanları değerlendirilerek gelecekle ilgili oluşturulan vizyonda yüksek teknoloji üretilmesi, ihracat içerisinde orta ve yüksek teknoloji mallarının payının artırılması, ürün ve pazar çeşitliliğinin artırılması, marka ürünler sunulabilmesi, ticaretin önündeki teknik engellerin asgari düzeye indirilmesi, kurumsal alt yapının iyileştirilmesi gibi perspektifler göz önüne alınarak dengeli bir dış ticaret yapısına kavuşulması vurgulanmıştır. Bu kapsamda belirlenen stratejik amaçlar; ihracatın mal bileşeninin katma değeri yüksek ürünlerden oluşmasının

sağlanması, ihracatın ithalata bağımlılığın sektörel ve makro bazda azaltılması, yatırımcının önündeki tüm engellerin kaldırılması ve yatırımı özendirici tedbirlerin alınması, kaliteli Türk ürünlerinin müşteri odaklı ve dinamik tekniklerle tanıtım ve pazarlamasının sağlanması, bürokrasinin azaltılması ve denetim etkinliğinin sağlanması, AB teknik mevzuatına uyum çalışmalarının tamamlanması ve AB dışı ülkelerle ticaretimizdeki teknik engellerin asgariye indirilmesi için imkanların değerlendirilmesidir.

1980 sonrasında dış ticaretimiz önemli gelişmeler kaydetmiştir. 1980 yılında 10,8 milyar dolar olan dış ticaret hacmi, 1990 yılında 35,3 milyara, 2000 yılında 82 milyar dolara ve 2004 yılına gelindiğinde ise 161 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı dönemde dış ticaret açığımız ise sırasıyla, 5 milyar dolar, 7,5 milyar dolar, 26,7 milyar dolar ve 35 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. DTM (2003) tarafından yapılan dış ticaretin trend analizi yıllık ortalama yüzde 5-6 büyüme oranı varsayımı altında 2020 yılında dış ticaret açığının yaklaşık 100 milyar dolar olacağını tahmin etmektedir. Dolayısıyla yukarıda belirtilen vizyon çerçevesindeki stratejik amaçları sağlamaya yönelik olarak hem yasal hem de kurumsal birçok düzenlemenin yapılmasının gereği ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir strateji çerçevesinde yatırım politikası, AR-GE politikası, sosyal güvenlik politikası, KOBİ'lere yönelik politikalar gibi birçok politikanın da yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, AB'nin Bölgesel Politika ve Yapısal Uyum, Sosyal Politika ve İstihdam, KOBİ'ler, Bilim ve Araştırma vb alanlardaki düzenlemelerine uyum ve bu kapsamda sağlanacak yeni olanaklar firmalarımızın rekabet gücünün arttırılması, istihdam gücümüzün ve üretimin artan rekabet koşullarına uyum sağlama kapasitesinin geliştirilmesi bakımından özel önem taşımaktadır. Bu tür bir strateji uygulanmadan var olan yapının korunduğu durumda dış ticaret açığının kalıcı olması beklenebilir.

KAYNAKÇA:

- Akkoyunlu-Wigley (2005), Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğinin İmalat Sanayii Üzerindeki Ticaret Yaratıcı Etkileri, Basılmamış Çalışma.
- Arı (2002), “Kral Çıplak”, **Turkish Time**, Haziran, Temmuz 2002.
- Arslan, I. ve van Wijnbergen, S. (1993), “Export Incentives, Exchange Rate Policy and Export growth in Turkey”, **The Review of Economics and Statistics**, 75, 1, 128-133.
- Ankara Ticaret Odası (ATO) (2004), Derin İstihdam Raporu.
- Bagdadioğlu, E. (2004), “**Sabit Sermaye Yatırımları**”, Türk-İş, <http://www.turkis.org.tr/icerik/makaleturkiyedeyatirimlar.htm>
- Bahmani-Oskooee, M ve Domac, I (1995), “Export growth and Economic Growth in Turkey: Evidence from Cointegration Analysis”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 22(1), 67-77.
- Barlow, R ve Şenses, F (1995), The Turkish Export Boom: Just Reward or Just Lucky, **Journal of Development Economics**, 48:11-133.
- Bekmez, S. (2002), “Sectoral Impacts of Turkish Accession to the European Union”, **Eastern Economic Journal**, 40(2):57-84.
- Brenton P., Sheey, J. ve Vancaureten, M (2001), Technical Barriers to Trade in European Union:Importance for Accession Countries”, **Journal of Common Market Studies**, 39:265-84
- Çamkerten, B. (2000), “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerimiz ve İhracat”, **İGEME'den Bakış**, Nisan-Haziran 2000, 117-124.
- Delice, G. (2001), “KOBİ'lerin İhracata Yönlendirilmesinde Finansman Destekleri:Türk Eximbank Kredileri Üzerine Bir Uygulama”, [KOBINET - Ekonomi ve İş Dünyası - 1.Orta Anadolu Kongresi](http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/bilgibankasi/ekonomi/OAKDocs/OAK-T27.pdf), 269-281.
- <http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/bilgibankasi/ekonomi/OAKDocs/OAK-T27.pdf>
- DPT (2005), **Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyelğine Doğru)**
<http://ekutup.dpt.gov.tr/sanayi/tr2003ab.pdf>
- DTM (2003), **Türkiye Dış Ticaret Stratejisi (2005-2010-2015-2023)**
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/strateji/indxstr.htm>
- DTM, (2004), **İhracat Stratejik Planı**, 2004-2006.
<http://www.dtm.gov.tr/IHR/Strateji2004/kitap-plan.pdf>
- DTÖ, (2005) Sektör İstatistikleri,
http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2004_e/section4_e/iv69.xls
- Ergün, N. (1991), **Mal ve Ülke Çeşitliliği Açısından İhracattaki Yapısal Değişim**, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT:2282-IPGM:430 Ankara.
- Erlat, G. and Şahin, B. (1998), "Export Diversification in Turkey Over Time", METU Studies in Development, 25, 47-60.
- Erlat, G. (1999): "Türk Dış Ticaretinde Çeşitlenme", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 26, No: 3-4, 281-298.
- Erlat, G ve Akyüz, O. (2001), “**Country Concentration of Exports and Imports over Time**”, economics web institute
www.economicwebinstitute.org/essays/conexp.htm -
- Ertekin, M. (2005), **Sektörler İtibarıyla Üretim-Dış Ticaret İlişkisi ve Rekabet Koşulları**, DTM, Mart 2005.
- Filiztekin, A (2003), “**Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğinin Türkiye İmalat Sanayi Üzerindeki Etkileri**”, Kalder 12. Ulusal Kalite Kongresi'nde sunulan tebliğ, 14 Ekim 2003, İstanbul
- Flam, H (2003), **Turkey and the EU:Politics and Economics of Accession**, Institute for International Economic Studies, Seminar Paper No:718.
- Flam, H (2005), Economic Effects of Turkey's Membership on the European Union içerisinde **Turkey, Economic Reforms and Accession to the European Union**, ed:Hoekam, B. M ve Sübidey Togan, World Bank and the Centre for Economic Policy Research.

- Francois, J (2005), Accession of Turkey to the European Union: Market Access and Regulatory Issues, içerisinde **Turkey, Economic Reforms and Accession to the European Union**, ed:Hoekamm, B. M ve Sübidey Togan, World Bank and the Centre for Economic Policy Research.
- Ghemawat, P ve Baird, B (1998), “**International Competitiveness :Turkey and its Garment Industry**”, Harward Business School Case.
- Güran, N.(1990), **Dışa Açılma Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Rekabet Gücü**, DPT, Yayın No:2231, Ankara.
- Harrison, G.W., Rutherford, T.F.ve Tarr, D.G. (1997), “Economic Implications for Turkey of a Customs Union with the European Union”, **European Economic Review**, 41:861-870.
- Hartler, C. ve Laird, S. (1999), **The EU Model and Turkey- A Case for Thanksgiving, World Trade Organization**, Staff Working Paper, January 1999.
- International Monetary Fund (IMF), Turkey, IMF Country Report, May 2005.
- IMF (2004) “ Exchange Rate Volatility and Trade Flows—Some New Evidence” Approved by Raghuram Rajan (www.imf.org/external/np/res/exrate/2004/eng/051904.htm)
- International Energy Agency (IEA), **Key World Energy Statistics 2005**, <http://www.iea.org/dbtw-wpd/Textbase/nppdf/free/2005/key2005.pdf>
- Karakaya, E ve Özgen, F.B (2002), “**Economic Feasibility of Turkey’s Economic Integration with the EU:Perspectives from Trade Creation and Trade Diversion**”, ERC, VI. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi’ne sunulan tebliğ, Eylül 2002.
- Karluk, R (1996), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul Borsası Yayınları.
- Keyder, N., Sağlam, Y. ve Öztürk, M.K (2004), International Competitiveness and the Unit Labor Cost Based Competitiveness Index, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Haziran 2004, 43-70.
- Kırım, A (1990), “Technology and Export: The case of Turkish Manufacturing Industries”, **World Development**, 18(10), 1351-1362.
- Köse,A.H. (1996),**Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Bir Hesaplanabilir Genel Denge Modeli Çalışması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- Küçükahmetoğulları, O. (2000), “**Türkiye ve Avrupa Birliği Gümrük Birliği’nin Ekonomik Etkileri**”, **İktisat Dergisi**, Aralık 2000, 34-47.
- Lall, S. (2000), **Turkish Performance in Exporting Manufactures: A Comparative Structural Analysis**, QEH Working Paper Series, No:47.
- Lejour, A. M, Mooij, R.A ve Capel, C. H (2004), **Assessing the Economic Implications of Turkish Accession to the EU**, CPB Document, No:56.
- Lohrman, A.M (2000), Lohrmann, Astrid-Marina, “On Turkey’s Export Performance- A Decomposed Market Share Analysis, ?” **Russian and East European Finance and Trade**, 34(4): 80-90
- Lohrman, A. (2001), “Development Effects of the Customs Union Between Turkey and the European Union”, **Russian and East European Finance and Trade**, 36(4), 26-44.
- Merceiner J. ve Yeldan E. (1997),“On Turkey’s Trade Policy: Is a Customs Union With Europe Enough”, **European Economic Review**, 41:871-880.
- Mihçı, S. ve Akkoyunlu-Wigley, A. (2000), “Teknolojinin Uluslararası Yayılımı: Türkiye Örneği”, **Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18(1), 225-245.
- (2003), “Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği’nin Türk İmalat Sanayi Alt Sektörleri Üzerindeki Karlılık Etkileri”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 5(3): 77-91, Kış 2003.
- (2005), “Effects of the Customs Union with the European Union on the Market Structure and Pricing Behavior of the Turkish Manufacturing Industry”, **Applied Economics**, (Yayına kabul edilmiştir).

- Morgil, O. (2000), “The Impact of Trade Liberalization: Turkey’s Experience with the Customs Union”, **Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18, (2), 189-197.
- Neyaptı, B., Taşkın, F. ve Üngör, M. (2003), **Has European Customs Union Agreement Really Affected Turkey’s Trade?**, ERC, VII. ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi’ne sunulan tebliğ, Eylül 2003.
- Nordas, H.K (2004), **The Global Textile and Clothing Industry Post the Agreement on Textiles and Clothing**, WTO Discussion Paper.
- OECD, **Taxing Wages 2005**.
- OECD, **Education at Glance 2005**.
- Öksüzler, Oktay, 2004, “**Türkiye’nin İhracatını Zorlaştıran Faktörler : Ordered Logit Modelini Kullanarak Bir Ampirik Değerlendirme**” 6-8 Ekim 2004 9. Türkiye Avrupa Birliği Pazarlama Dinamikleri Konulu 9. Ulusal Pazarlama Kongresi, Gazi Üniversitesi
- Özatat, F. (2000), A Quarterly Macroeconometric Model for a Highly Indebted Country. Turkey, **Economic Modelling**, 17(1), 1-11.
- Özbay Pınar. (1999), "The Effect of Exchange Rate Uncertainty on Exports: A case Study for Turkey," March Issue, **Central Bank of Turkey**.
- Pamukçu, T ve Bauer, P. (2000), **A Structural Decomposition Analysis of Imports of Turkey (1968-1990)**, Paper presented at the 13th Input-Output Association Conference, 2000.
- Pöschl, J, Vidovic, H, Wörz J ve Astrov, V (2005), **Turkey: Macroeconomic Vulnerability, Competitiveness and the Labour Market, Turkish Economic Association**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Discussion Paper, 2005/5.
- Pugh G ve Tyrrall D (2002) “Will the Single Currency Promote intra-European Trade ” **European Business Journal**, 14,3 p. 150-157
- Sivri, U. ve Usta, C., (2001), “Reel Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 19(4).
- Şahinbeyoğlu, G. ve Ulaşan, B(1999) , **An Empirical Examination of the Structural Stability of Export Function: The Case of Turkey**, CB, Discussion Papers: No: 9907, September 1999.
- Şenesen ve Günlük-Şenesen (2003), **Import Dependency of Production in Turkey: Structural Change from 1970s to 1990s**, 10th Annual Conference of Economic Research Forum (ERF), December, 2003.
- Şenesen-Günlük, G (2005), **Türkiye'nin Üretim Yapısı: Girdi-Çıktı Modeli ile Temel Bulgular**, TÜSİAD, Yayın no: Tüsiad-T/2005-06/400
- UNCTAD, (2002a), **World Investment Report 2002**, <http://www.globalpolicy.org/socecon/un/unctad/2002/wir.pdf>
- (2002b), **Trade and Development Report 2002** (http://www.unctad.org/en/docs/tdr2002ch3_en.pdf)
- (2004a) **Trade and Development Report 2004** <http://www.unctad.org/Templates/WebFlyer.asp?intItemID=3236&lang=1>
- (2004b), **Handbook of Statistics**, http://www.unctad.org/en/docs/tdstat29p8_enfr.pdf
- (2005), **Trade and Development Report 2005** <http://www.unctad.org/Templates/webflyer.asp?docid=6086&intItemID=3453&lang=1&mode=downloads>
- (2005a), **World Investment Report 2005**.
- UNIDO (2002), **Industrial Development Report 2002/2003**, http://www.unido.org/userfiles/hartmany/12IDR_full_report.pdf
- Utkulu, U. ve Seymen, D. (2004), **Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Evidence for Turkey vis-a-vis the EU 15, European Trade Study Group**, 6. Yıllık Konferansına Sunulan Tebliğ, EGTS 2004, Nothingham.

- Utkulu, U ve Özdemir, D (2003), Does Trade Liberalization Cause a Long Run Economic Growth in Turkey, Ecomod, **Economic Modelling Annual Conference**, July, 2003.
- Uygur, E. (1997), **Export Series and Export Performance: The Case of Turkey**, ERF Working Paper Series, 9707.
- Tarakçıoğlu, I (2005), **“Bugünü Kurtarmayı Bırakıp Biraz da Yarını Düşünsek”**, Türk-İş Dergisi, Mayıs haziran 2005, Sayı 367, 78-80.
- Taymaz, E (2001), **Ulusal Yenilik Sistemi-Türkiye İmalat Sanayinde Teknolojik Değişim ve Yenilik Süreçleri**, Ankara, Tübitak/TTGV/DİE.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), Uluslararası Pazarlama Konferansı TİSK, **İşveren**, Eylül 2005
- Togan, S. (1993), **1980’li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberalizasyonu**, Ankara:Türk Eximbank Araştırma Dizisi, No:1.
- (1994), **Foreign Trade Regime and Trade Liberalization in Turkey During the 1980s**. Aldershot: Avebury, Ashgate Publishing Ltd.
- (1996), "Trade Liberalization and Competitive Structure in Turkey during the 1980s" içerisinde, S. TOGAN ve V.N BALASUBRAMANYAN (Ed.), **The Economy of Turkey Since Liberalization**, New York:St Martin Press.
- (2000), **“Effects of a Turkey-European Union Customs Union and Prospects for the Future”** , Russian and East European Finance and Trade,36(4):5-25.
- Togan, S., Nebioğlu, H. ve Doğan, S. (2005),Integration and the Manufacturing Industry, içerisinde **Turkey, Economic Reforms and Accession to the European Union**, ed:Hoekamm, B. M ve Sübidey Togan, World Bank and the Centre for Economic Policy Research.
- Tüzmen, K (2005), “Lider Sektör: Tekstil” **Türk-İş Dergisi**, Mayıs haziran 2005, Sayı 367, 59-62.
- Vehbi, M.T (2002), **Türk Dış Ticaretinin Tahmini: Hata Düzeltme Modelinin Bir Uygulaması**, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı İnceleme Dizisi, No:28.
- Vergil H. (2002) Exchange Rate Volatility in Turkey and its Effect on Trade Flows” **Journal of Economics and Social Research**, Vol.4(1), 2002.
- Yazganarıkın, G. (2003), The Economic Impact of Fifth Enlargement on CEECs and Turkey, **Hazine Dergisi**, Sayı 16, 1-26.
- Yentürk, N (1991), **Teknoloji Yoğun mallar Açısından Türk Sanayinin Rekabet Gücü, Gelişme Stratejileri ve Politika Önerileri**, 1991 Sanayi Kongresi Bildiriler Kitabı, TMMOB, Makina Mühendisleri Odası, Yayın No:148-1
- Yiğidim, A ve Köse, A (1997), İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, İthalatın Rolü:Türkiye Örneği (1980-1996), **Ekonomik Yaklaşım**, 8(26),71-85.
- Yılmaz, B. (2003), **Turkey’s Competitiveness in the European Union: A Comparison with Five Candiate Countries- Bulgaria, The Chech Republic, Hungary, Poland, Romania and the EU 15**, Ezoneplus Working Paper No:12, February 2003.
- Yükseler, Z. (2005), **Türkiye’nin Rekabet Gücündeki Gelişim (1997-2004 Dönemi)**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni, 2005/1.

Ek -1: 1980–2004 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
1980	2.910	7.909	-4.999	10.820
1981	4.703	8.933	-3.206	13.636
1982	5.746	9.235	-2.101	14.981
1983	5.728	9.235	-1.277	14.963
1984	7.134	10.757	-3.300	17.891
1985	7.958	11.343	-1.153	19.301
1986	7.457	11.105	-3.648	18.562
1987	10.190	14.158	-2.533	24.348
1988	11.662	14.335	-1.376	25.997
1989	11.625	15.792	-2.199	27.417
1990	12.959	22.302	-7.587	35.261
1991	13.594	21.047	-5.702	34.641
1992	14.715	22.871	-4.765	37.586
1993	15.345	29.428	-7.793	44.774
1994	18.106	23.270	-5.164	41.376
1995	21.636	35.709	-14.073	57.345
1996	23.224	43.627	-20.402	66.851
1997	26.261	48.559	-22.298	74.820
1998	26.974	45.921	-18.947	72.895
1999	26.587	40.671	-14.084	67.258
2000	27.775	54.503	-26.727	82.278
2001	31.334	41.399	-10.065	72.733
2002	35.761	51.203	-15.442	86.964
2003	47.253	69.340	-22.087	116.593
2004	63.121	97.540	-34.419	160.661

EK-2: 2004 Yıllık, 2005 Ocak-Ekim Dönemi Dış Ticaret İstatistikleri**2004 YILLIK - 2005 (OCAK - EKİM) DÖNEMİ İHRACATI
SITC - DTÖ SEKTÖREL DAĞILIMI (DOLAR)**

Kod - Tanım	2004	2005
1- TARIMSAL ÜRÜNLER	6.501.210.214	7.378.081.306
i-Gıda Maddeleri	5.891.436.889	6.842.510.587
(0) Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	5.044.160.155	5.800.838.117
(00) Canlı hayvanlar	7.311.226	4.879.604
(04) Hububat ve mamulleri	520.191.194	774.246.254
(05) Meyve, sebze ve mamulleri	3.405.374.071	3.909.146.758
(06) Tabii bal, şeker ve mamulleri	236.688.063	191.034.085
(08) Hayvan yemleri	11.592.015	15.963.639
(01, 02, 03, 07, 08, 09) Diğer Gıda Maddeleri	863.003.586	905.567.777
(1) İçkiler, tütün ve mamulleri	590.939.537	619.323.206
(11) Alkollü ve alkolsüz içkiler	113.091.225	133.635.401
(12) Tütün ve mamulleri	477.848.312	485.687.805
(4) Hayvansal ve bitkisel yağlar ve mumlar	205.450.231	368.015.033
(22) Yağlı tohumlar ve meyvalar	50.886.966	54.334.231
ii-Tarimsal Ham maddeler	609.773.325	535.570.719
(21) Deri, kösele ve ham postlar	30.377.735	22.792.221
(23) Tabii, sentetik ve rejenere kauçuk	8.430.524	6.604.798
(24) Tabii mantar ve yuvarlak ağaçlar	21.229.818	22.487.703
(25) Odun hamuru ve kağıt döküntüleri	659.321	919.643
(26) Dokumaya elverişli lifler ve döküntüleri	442.056.776	390.789.491
(29) Bitkisel ve hayvansal diğer ham maddeler	107.019.151	91.976.863
2- MADENCİLİK ÜRÜNLERİ	2.894.571.795	3.995.586.442
i- (27, 28) Maden cevherleri ve döküntüleri	800.992.161	894.738.143
ii- Mineral yakıtlar ve mineral yağlar (3)	1.429.137.004	2.270.532.831
(32) Kömür	2.592.878	4.653.268
(33) Petrol ve ürünleri	1.111.251.468	1.731.209.224
(34) Petrol gazları, doğal gaz	255.121.310	449.095.194
(35) Elektrik enerjisi	60.171.348	85.575.145
iii- Demir dışı metaller (68)	664.442.630	830.315.468
3- SANAYİ	53.486.569.553	54.192.408.340
i-Demir ve çelik (67)	6.049.737.120	5.210.648.136
ii-Kimyasallar	2.566.143.438	2.766.221.243
(57, 58) Plastikler	780.360.772	932.753.804
(54) Eczacılık ürünleri	289.194.226	290.088.456
(51, 52, 53, 55, 56, 59) Diğer kimyasallar	1.496.588.440	1.543.378.983
iii-Diğer yarı mamuller	5.490.338.170	5.973.221.089
(61) Hazırlanmış deriler, postlar ve mamulleri	84.188.996	93.193.460

(62) Kauçuk mamulleri	832.408.691	917.984.505
(63) Mantar ve ağaç mamulleri	182.220.531	199.814.835
(64) Kağıt-karton ve kağıt, karton esaslı mamuller	462.434.256	507.765.409
(66) Metal dışı mineral mamuller	2.049.548.479	2.176.897.585
(661) Alçı, çimento vb. inşaat malzemeleri	919.403.084	1.082.359.896
(664, 665) Cam ve cam eşya	563.995.462	528.094.676
(66-(661+664+665)) Diğerleri	566.149.933	566.443.013
(69) Metal eşya	1.879.537.217	2.077.565.295
iv- Makinalar ve ulaşım araçları	18.275.351.944	19.321.338.678
(781, 782, 783, 784, 7132, 7783) Otomotiv sanayii ürünleri	8.098.640.366	8.477.073.940
(75, 76, 776) Büro makinaları ve haberleşme cihazları	2.926.608.976	2.771.870.254
Diğer makina ve ulaşım araçları	7.250.102.602	8.072.394.484
(71-713) Enerji üreten makina	353.601.342	400.703.644
(72, 73, 74) Diğer elektriksiz makinalar	2.187.742.771	2.508.185.144
(79, 785, 786, 7131, 7133, 7138, 7139) Diğer ulaşım araçları	2.043.353.714	2.285.047.016
(77- (776+7783)) Elektrikli makina ve cihazlar	2.665.404.775	2.878.458.680
v- Dokumacılık ürünleri (65)	6.428.486.372	6.429.591.150
vi- Hazır giyim (84)	11.193.385.839	10.757.948.156
(848.1, 848.3) Deri ve kürkten giyim	382.949.254	334.304.036
(84-(848.1, 848.3)) Diğer giyim eşyası	10.810.436.585	10.423.644.120
vii - Diğer tüketim malları (81, 82, 83, 85, 87, 88, 89 (-891))	3.483.126.670	3.733.439.888
(81) Sıhhi tesisat, ısıtma ve aydınlatma malzemeleri	740.046.277	750.933.818
(82) Mobilyalar	604.568.936	635.006.561
(83) Seyahat eşyası	60.429.174	73.503.136
(85) Ayakkabı	204.916.918	201.101.688
(87) Mesleki, bilimsel ölçü ve kontrol cihazları	135.215.792	136.009.715
(88, 89-(891)) Diğer tüketim malları	1.737.949.573	1.936.884.970
4- DİĞER ÜRÜNLER (9+891)	284.801.258	428.337.492

**2004 YILLIK - 2005 (OCAK - EKİM) DÖNEMİ İTHALATI
SITC - DTÖ SEKTÖREL DAĞILIMI (DOLAR)**

Kod - Tanım	2004	2005
1- TARIMSAL ÜRÜNLER	6.058.610.297	5.849.401.773
i-Gıda Maddeleri	3.089.433.166	2.948.625.659
(0) Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	1.817.345.004	1.437.533.044
(00) Canlı hayvanlar	9.781.787	12.864.404
(04) Hububat ve mamulleri	557.634.022	205.532.939
(05) Meyve, sebze ve mamulleri	161.481.330	243.877.252
(06) Tabii bal, şeker ve mamulleri	38.578.975	39.500.724
(08) Hayvan yemleri	401.458.117	308.620.928
(01, 02, 03, 07, 08, 09) Diğer Gıda Maddeleri	648.410.773	627.136.797
(1) İçkiler, tütün ve mamulleri	270.022.034	274.195.283
(11) Alkollü ve alkolsüz içkiler	30.744.022	21.206.284
(12) Tütün ve mamulleri	239.278.012	252.988.999
(4) Hayvansal ve bitkisel yağlar ve mumlar	531.907.498	678.209.172
(22) Yağlı tohumlar ve meyvalar	470.158.630	558.688.160
ii-Tarimsal Ham maddeler	2.969.177.131	2.900.776.114
(21) Deri, kösele ve ham postlar	396.849.655	271.888.403
(23) Tabii, sentetik ve rejenere kauçuk	343.834.214	403.343.363
(24) Tabii mantar ve yuvarlak ağaçlar	287.350.565	323.985.962
(25) Odun hamuru ve kağıt döküntüleri	221.372.288	246.018.697
(26) Dokumaya elverişli lifler ve döküntüleri	1.564.433.805	1.496.983.196
(29) Bitkisel ve hayvansal diğer ham maddeler	155.336.604	158.556.493
2- MADENCİLİK ÜRÜNLERİ	20.176.645.731	25.065.673.797
i- (27, 28) Maden cevherleri ve döküntüleri	3.530.838.003	3.514.553.120
ii- Mineral yakıtlar ve mineral yağlar (3)	14.407.061.166	18.882.765.534
(32) Kömür	1.316.622.684	1.440.481.293
(33) Petrol ve ürünleri	8.635.900.257	11.253.639.084
(34) Petrol gazları, doğal gaz	4.438.855.639	6.172.184.115
(35) Elektrik enerjisi	15.682.586	16.461.042
iii- Demir dışı metaller (68)	2.238.746.562	2.668.355.143
3- SANAYİ	67.416.943.591	69.733.802.017
i-Demir ve çelik (67)	5.324.866.712	5.986.736.827
ii-Kimyasallar	14.211.024.349	14.936.188.058
(57, 58) Plastikler	4.226.227.195	4.725.123.964
(54) Eczacılık ürünleri	3.036.134.396	2.884.275.413
(51, 52, 53, 55, 56, 59) Diğer kimyasallar	6.948.662.758	7.326.788.681
iii-Diğer yarı mamuller	4.789.882.730	5.245.349.024
(61) Hazırlanmış deriler, postlar ve mamulleri	274.790.229	244.290.024
(62) Kauçuk mamulleri	697.430.464	673.542.247

(63) Mantar ve ağaç mamulleri	285.749.105	405.137.660
(64) Kağıt-karton ve kağıt, karton esaslı mamuller	1.498.059.635	1.567.352.357
(66) Metal dışı mineral mamuller	686.580.971	862.382.116
(661) Alçı, çimento vb. inşaat malzemeleri	61.344.459	107.400.115
(664, 665) Cam ve cam eşya	312.390.627	363.032.211
(66-(661+664+665)) Diğerleri	312.845.885	391.949.790
(69) Metal eşya	1.347.272.326	1.492.644.620
iv- Makinalar ve ulaşım araçları	33.704.293.635	33.614.928.121
(781, 782, 783, 784, 7132, 7783) Otomotiv sanayii ürünleri	11.511.934.316	10.581.499.135
(75, 76, 776) Büro makinaları ve haberleşme cihazları	6.070.794.542	5.967.469.696
Diğer makina ve ulaşım araçları	16.121.564.777	17.065.959.290
(71-713) Enerji üreten makina	858.725.237	977.623.553
(72, 73, 74) Diğer elektriksiz makinalar	9.235.025.122	9.593.337.821
(79, 785, 786, 7131, 7133, 7138, 7139) Diğer ulaşım araçları	2.647.662.127	2.560.119.439
(77- (776+7783)) Elektrikli makina ve cihazlar	3.380.152.291	3.934.878.477
v- Dokumacılık ürünleri (65)	4.169.896.288	4.031.857.153
vi- Hazır giyim (84)	651.348.212	736.140.208
(848.1, 848.3) Deri ve kürkten giyim	26.052.807	35.206.249
(84-(848.1, 848.3)) Diğer giyim eşyası	625.295.405	700.933.959
vii - Diğer tüketim malları (81, 82, 83, 85, 87, 88, 89 (-891))	4.565.631.665	5.182.602.626
(81) Sıhhi tesisat, ısıtma ve aydınlatma malzemeleri	289.634.693	339.708.656
(82) Mobilyalar	282.767.518	331.226.056
(83) Seyahat eşyası	122.766.661	205.137.927
(85) Ayakkabı	303.284.161	397.224.329
(87) Mesleki, bilimsel ölçü ve kontrol cihazları	1.304.938.959	1.468.850.142
(88, 89-(891)) Diğer tüketim malları	2.262.239.673	2.440.455.516
4- DİĞER ÜRÜNLER (9+891)	3.887.566.349	3.878.021.270

Ek 3: İhracatta Belge ve İzin Veren Kuruluşlar, Gerekli Belge ve İzinler

<u>İhracatta Belge ve İzin Veren Kuruluşlar</u>	<u>İhracatta Alınması Gerekli Belge ve İzinler</u>
Dış Ticaret Müsteşarlığı	- Dahilde İşleme İzin Belgesi - Hariçte İşleme İzin Belgesi - Standart Kontrol Belgesi - Ticari Kiralama
Gümrük Müsteşarlığı	- Gümrük Beyannamesi - Bedelsiz İhracat - Onaylanmış Kişi Statü Belgesi - Döviz Beyan Tutanağı
Maliye Bakanlığı	- Özel Fatura
Tarım ve Köyşleri Bakanlığı	- Uluslararası Orijin ve Bitki Sağlık Sertifikası - Hayvansal Ürünlerle İlgili Sağlık Sertifikası - Gübre İhracatı - Tohum İhracatı - Su Ürünleri İhracatı - Yarış Atları İhracatı - Yem İhracatı - Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri - Veteriner İlaçları İhracatı - Doğal Çiçek Soğanları İhracatı - Damızlık Büyük ve Küçük Baş Hayvan İhracatı - Doğa Mantarı İhracatı - Mavi yüzgeçli orkinos(Thynnus thunnus) - CITES Belgesi
Sağlık Bakanlığı	- Afyon ve Haşhaş Kellesi İhracatı - Uyuşturucu Maddelerin İhracatı
Milli Savunma Bakanlığı	- Harp, Silah ve Mühimmat İhracatı
Orman Bakanlığı	- Av Hayvanları İhracatı
Çevre Bakanlığı	- Tehlikeli Atıkların İhracatı - CITES Belgesi
Kültür Bakanlığı	- Halı Ekspertiz Raporu - Antika Hediye Eşya
Valilikler	- Uygunluk Belgesi (Sınır Ticaret Merkezi)
İhracatçı Birlikleri	- Kayda Bağlı İhracat - Konsinye İhracat - Kredili İhracat - Takas (Bağlı Muamele) - Kotaya Tabi Ürünlerin İhracatı - Nihai Kullanım Sertifikası
Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi ve Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları	- Menşe Şahadetnamesi - A.TR Belgesi - EUR.1 Belgesi - İşlenmiş Lületaşı İhracatı - Borsa Tescil Beyannamesi - GSP Formu (Form A) - Ekspertiz Raporu - ATA Karneleri
T. Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü	- Şeker İhracatı
Türkiye Atom Enerjisi Kurumu	- Radyasyon Analiz Belgesi (Ari Belgesi / Sarı Belgesi) - Nükleer Alanda Kullanılan Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin İhracatı
Müftülükler	- Helal Belgesi
Bankalar	- Transit Ticaret, - Döviz Alım Belgesi

Ek 4: Tablolar Halinde Stratejik Amaçlara Ulaşılabilirliği İçin Saptanan Öncelikler ve Öngörülen Düzenlemeler

Stratejik Amaç-I: İhracatın mal bileşeninin katma değeri yüksek ürünlerden oluşmasının sağlanması

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Sosyal İçerimin Güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Öncelik.1- İhracatın mal bileşeninin katma değeri yüksek ürünlerden oluşmasının sağlanması	Sürdürülebilir dış ticaret dengesine katkı	Geleneksel ihracat sektörlerinde katma değeri yüksek üretimin sağlanması ile rekabet artışına katkı					
Öncelik.2- Yatırımların hedef pazarlarda rekabet gücü olan ve yüksek katma yaratabilen “Dinamik” sektörlerle yönlendirilmesi	Sürdürülebilir dış ticaret dengesine katkı	Dinamik sektörlerle yönelme ile hedef pazarlarda ihracat payının artırılması	Dinamik sektörlerde “yaparak öğrenme” ile kalifiye eleman yetiştirilmesi				
Öncelik.3- Ürün çeşitlendirmesine giderek dış pazarda rekabet gücü olabilecek, yüksek katma değerli, yeni teknoloji özelliği olan ürünlerin geliştirilmesi ve ihracata yönlendirilmesi için destek sistemlerin oluşturulması	Üretim, istihdam ve ihracat artırılması ve teknolojik avantajın sağlanmasıyla ithal bağımlılığının azaltılması	Yüksek katma değerli, yeni teknoloji özelliği olan ürünlerin geliştirilmesi ve ihracata yönlendirilmesi için destek sistemlerin oluşturulmasıyla katkı	Yüksek katma değer oluşturabilecek kalifiye eleman yetiştirilmesini sağlayacak destek sistemlerinin oluşturulmasıyla katkı				

Tedbir.1- İhracatçıların kullandıkları girdilerin maliyetlerinin (SSK, kurumlar vergisi, enerji maliyetleri) rakipleri ile aynı koşullarda rekabet edebilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması	Sürdürülebilir dış ticaret dengesine katkı	Gerekli yasal düzenlemelerle enerji ve sosyal güvenlik maliyetleri ile vergilerin düşürülmesi ile rekabet avantajı sağlanması		İstihdam maliyetlerinin düşmesi ve üretimin artmasıyla istihdamın artması ile refahın artırılmasına katkı			
Tedbir.2- Üniversite-sanayi işbirliği için yasal düzenlemelerin yapılması, bu işbirliğinin en etkili araçlarından birisi olan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'nin gelişmelerini süratle tamamlayabilmeleri için yatırım programlarından daha fazla kaynak ayrılması, TÜBİTAK ve AB'nin AR-GE fonlarının etkin kullanımı için tedbir alınması	Katma değeri yüksek ürün üretim-ihracı ile sürdürülebilir büyümeye katkı	Üretimde kullanılan yüksek teknolojlü ihtiyaç ürünlerinin yurt içinden temini ile üreticinin maliyetlerinin düşmesine katkı	Üniversite-sanayi işbirliği ile işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan teknik elemanların yetiştirilmesi			Üniversitede çalışanların sanayide çalışabilmelerine imkan sağlayacak sürecin hazırlanması	Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin kurulması ve/veya geliştirilmesi için kaynak aktarımı ile gerekli altyapı ve fiziki şartların sağlanması
Tedbir.3- Üretimde toplam kalite anlayışının artırılmasına yönelik düzenlemeler yapılması		Üretimde verimlilik artışı sağlanarak üreticinin maliyetlerinin düşmesine katkı					
Tedbir.4- Üniversite-sanayi işbirliği ile AR-GE faaliyetlerinin patent geliştirilmesine yönelik desteklerin artırılması		Maliyet düşürücü ve kar arttırıcı bir etki sağlayacaktır.					
Tedbir.5- Ara malı üretimi	İthal ara malı						

İçin yeni üreticilerin proje bazlı desteklenmesi yoluyla teşvik edilmesi	bağımlılığının seviyesini azaltmaya katkı						
Tedbir.6- Yan sanayi olarak üretim yapan KOBİ'ler için ihracatın finansmanına yönelik KOSGEB tarafından geliştirilen destekleyici sistemlerin güçlendirilmesi	KOBİ'lerin ihracatında artış sağlanması	Finansman maliyetlerini düşürücü etki sağlama					

Stratejik Amaç-II: İhracatın ithalata bağımlılığın sektörel ve makro bazda azaltılması

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Sosyal İçermenin Güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Öncelik.1- Ticaret politikası araçlarının etkin şekilde uygulanması	İhracat sektörlerine ara malı üreten yurt içi sektörlerin üretimini arttırarak büyümenin artmasına ve dış ticaret açığının azalmasına katkıda bulunacaktır	İhracatın ithalata bağımlılığın azaltılması için gerekli düzenlemeler ara malı üreten sektörlerin uluslararası rekabet gücünü arttıracaktır		Kamu ve ülke kaynaklarının israfının engellenmesiyle refahı artırma			
Öncelik.2- İhracata ara malı üreten sektörlerde yerli sanayiinin daha uygun fiyata mal üretmesini sağlayacak tedbirlerin alınması	Cari ve dış ticaret açığının sürdürülebilmesine katkıda bulunacaktır.			İhracat sektörlerinin ithal ara malı bağımlılığının azalması yurt içi sektörlerin üretimini arttırarak istihdam üzerinde olumlu etkide bulunacaktır			
Öncelik.3- Sektörler itibarıyla ithalata bağımlılık düzeylerinin	Üretim-ithalat ilişkisinde bağımlılığın	Avantajlı sektörlerde kapasite artırılması ile ölçek					

tespit edilmesi ve ithal bağımlılığının düşük olduğu sektörlerin ihracat kapasitelerinin artırılması	azaltılarak sürdürülebilir büyümeye katkı	ekonomileri vasıtasıyla rekabet avantajı sağlanması					
Tedbir.1- Ticaret politikası araçlarının etkin bir şekilde uygulanması bağlamında Dahilde İşleme Rejimi'nin (DİR) iç piyasa üretimi ve denetim koşulları göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesi.	Üretimde yerli ara malı kullanımının sağlanması ile sürdürülebilir dış ticaret dengesinin sağlanması	DİR 'e yapılacak düzenleme ile ithalat ve iç üretim arasında eşit rekabet imkanı sağlanması					
Tedbir.2- İhracata ara malı üreten sektörlerde yerli sanayiinin daha uygun fiyata mal üretmesinin sağlanması için vergi oranlarının ve istihdam maliyetlerinin azaltılmasını teminen gerekli yasal düzenlemelerin yapılması		Maliyetlerin düşmesi ile rekabet gücünün artırılması					
Tedbir.3- İhracat teşviklerinin ithal bağımlılığı düşük sektörler yönlendirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması	Üretim-ithalat ilişkisinde bağımlılığın azaltılarak sürdürülebilir büyümeye katkı			İstihdam artışına katkı sağlayacaktır.			
Tedbir.4- İhracata ara malı üreten sektörlerde yerli sanayinin daha uygun fiyata mal üretmesinin sağlanması için AR-GE çalışmalarının teşvik edilerek verimlilik artışının sağlanması	Üretim-ithalat ilişkisinde bağımlılığın azaltılarak sürdürülebilir büyümeye katkı	Verimlilik artışı yoluyla rekabet gücünde artış					
Tedbir.5- İthal bağımlılığının düşük	Üretim-ithalat ilişkisinde	Avantajlı sektörlerde kapasite		İstihdam artışına katkı sağlayacaktır			

olduğu sektörlerin ihracat kapasitelerinin artırılması için ihracat performans değerlendirmelerinde net ihracatın dikkate alınması	bağımlılığın azaltılarak sürdürülebilir büyümeye katkı	arttırılması ile ölçek ekonomileri vasıtasıyla rekabet avantajı sağlanması					
--	--	--	--	--	--	--	--

Stratejik Amaç-III: Yatırımcının önündeki tüm engellerin kaldırılması ve yatırımı özendirici tedbirlerin alınması

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Sosyal İçermenin Güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Öncelik.1- Bürokratik engel ve zorlukları giderecek düzenlemelerin yapılması	Yurtiçi ve yabancı yatırımların artılmasına katkı sağlanması.	Maliyetlerin aşağıya çekilmesine neden olmaktadır		Üretim ve istihdam artışına katkı sağlayacaktır		İhracat ve üretim artışı için bürokratik engellerin kaldırılması gerekmektedir.	
Öncelik.2- Fikri ve sınai mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korunmasının sağlanması	Yabancı yatırımcıyı çekmeye ve yerli yatırımcının ülkede kalmasına yardımcı olacaktır.			İstihdam artışına katkı sağlayacaktır			
Öncelik.3- Yerli ve yabancı yatırımcıların yeni yatırım yapabilmelerini sağlayacak ve rekabet güçlerini arttıracak bir vergi düzenlemesinin yapılması	Üretim ve ihracat artışına katkıda bulunacaktır.	Maliyetleri düşürücü etki sağlayarak rekabet gücünü arttıracaktır.		İstihdam artışına katkı sağlayacaktır			
Öncelik.4- İstihdam üzerindeki yüklerin azaltılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması	Üretim ve ihracat artışına katkıda bulunacaktır.	Maliyetleri düşürücü etki sağlayarak rekabet gücünü arttıracaktır.		İstihdam artışına katkı sağlayacaktır			
Öncelik.5- Enerji maliyetlerinin uluslararası rekabet koşullarına uygun hale getirilmesi ve enerjide dışa bağımlılığın	Üretim ve ihracat artışına katkıda bulunacaktır	Maliyetleri düşürücü etki sağlayarak rekabet gücünü arttıracaktır		İstihdam artışına katkı sağlayacaktır			

giderilmesi							
Öncelik.6- Devletin yatırım yapılabilirliği yüksek yerleri belirleyip yatırımcıya tahsis etmesi	Üretim ve ihracat artışına katkıda bulunacaktır	Üreticilere rekabet gücünü arttırıcı etki sağlayacaktır.		Üretim ve istihdam artışına katkı sağlayacaktır			
Öncelik.7- Yatırımcılara AR-GE konusunda her türlü desteği sağlayacak düzenlemelerin yapılması	Üretim ve ihracat artışına katkıda bulunacaktır	Maliyet düşürücü ve kar arttırıcı bir etki sağlayacaktır	“yaparak öğrenme” ile teknik eleman yetişmesine katkı				
Tedbir.1- Bürokratik engel ve zorlukların ortadan kaldırılabilmesi için kamu reformu yapılması	Yabancı yatırımcılar için en büyük engellerden birisinin kaldırılması ile büyümeye katkı sağlanacaktır.	Maliyetlerin aşağıya çekilmesine neden olmaktadır		Üretim ve istihdam artışına katkı sağlayacaktır		Kamuda iyi yönetim yaygınlaştırılmasına olumlu katkıda bulunacaktır.	
Tedbir.2- Yerli ve yabancı yatırımcıların yeni yatırım yapmalarını teşvik etmek ve rekabet güçlerini arttırmak için vergi reformu yapılması	Üretim ve ihracat artışına katkıda bulunacaktır	Maliyetlerin aşağıya çekilmesine neden olmaktadır		Üretim ve istihdam artışına katkı sağlayacaktır			
Tedbir.3- İstihdam üzerindeki yüklerin azaltılmasına yönelik olarak SSK reformu yapılması	Sürdürülebilir dış ticaret dengesine katkı	Gerekli yasal düzenlemelerle sosyal güvenlik maliyetleri ile vergilerin düşürülmesi ile rekabet avantajı sağlanması		İstihdam maliyetlerinin düşmesi ve üretimin artmasıyla istihdamın artması ile refahın arttırılmasına katkı			
Tedbir.4- Enerji maliyetlerinin uluslararası rekabet koşullarına uygun hale getirilmesi ve enerjide dışa bağımlılığın giderilmesi için Enerji	Üretim-ithalat ilişkisinde bağımlılığın azaltılarak sürdürülebilir büyümeye katkı	Gerekli yasal düzenlemelerle enerji maliyetlerinin düşürülmesi ile rekabet avantajı sağlanması		İstihdam maliyetlerinin düşmesi ve üretimin artmasıyla istihdamın artması ile refahın			

Bakanlığı'nın gerekli tedbirleri alması				arttırılmasına katkı			
Tedbir.5- Devletin yatırım yapılabilirliği yüksek yerleri belirleyip yatırımcıya tahsis etmesi için Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın gerekli düzenlemeleri yapması	Üretim ve ihracat artışına katkıda bulunacaktır	Üreticiler rekabet gücünü arttırıcı etki sağlayacaktır.		Üretim ve istihdam artışına katkı sağlayacaktır			Alt yapı yatırımlarının artması ile fiziki altyapının iyileştirilmesinin katkıda bulunacaktır.
Tedbir.6- Yatırımcılara AR-GE konusunda her türlü desteği sağlayacak düzenlemelerin yapılması için yasal düzenleme ile TÜBİTAK'ın daha etkin çalışmasının sağlanması	Katma değeri yüksek ürün üretim-ihracı ile sürdürülebilir büyümeye katkı	Üretimde kullanılan yüksek teknoloji ihtiyacı ürünlerinin yurt içinden temini ile üreticinin maliyetlerinin düşmesine katkı					

Stratejik Amaç-IV: Kaliteli Türk ürünlerinin müşteri odaklı ve dinamik tekniklerle tanıtım ve pazarlamasının sağlanması

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Sosyal İçermenin Güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Öncelik.1- Devletin olumlu Türk malı imajını oluşturmaya yönelik projeleri (Turquality projesi gibi) desteklemesi	Uluslararası pazarlardaki, pazarlama, tanıtım ve markalaşma faaliyetlerini artırması ihracat artışı yoluyla büyümenin artmasına katkıda bulunacaktır	Markalaşma ve tanıtım faaliyetleri sonucu Türk malı imajının uluslararası pazarlarda yerleşmesi ihracat sektörlerinin uluslararası rekabet gücünü arttıracaktır					
Öncelik.2- İhracatta pazarlamayı destekleyen ofis, mağaza açma, yurtdışı fuarlara katılım gibi devlet desteklerinin	Sürdürülebilir ihracat artışına katkı	Rekabet gücünün arttırılmasına katkı					

çeşitlendirilmesi							
Öncelik.3- Pazarlama konusunda yetişmiş insan gücü sağlanması ve istihdam edilmesine yönelik eğitim programlarının çeşitlendirilmesi	Sürdürülebilir ihracat artışına katkı						
Öncelik.4- Pazara Giriş, ülke, sektör ve ürünlere özgü dağıtım kanalları, tarife dışı engeller gibi tüm bilgilerin bir araya getirilmesi ve erişilebilir olması	Sürdürülebilir ihracat artışına katkı			Sosyal içermenin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.			
Öncelik.5- Fuarlara katılma, sektör dergilerine reklam verme	Sürdürülebilir ihracat artışına katkı	Rekabet gücünün arttırılmasına katkı					
Öncelik.6- E-ticaret yöntemlerinin etkin kullanımı	Sürdürülebilir ihracat artışına katkı	Rekabet gücünün arttırılmasına katkı		Sosyal içermenin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır			
Öncelik.7- Uluslararası pazarlama alanında yetişmiş insan gücü istihdamı			Yetişmiş insan gücüne ihtiyaç vardır				
Öncelik.8- Talebi zamanında ve hızlı karşılayarak, lojistik ve dağıtım kanallarını da içeren uygun tedarik zincirine girişin sağlanması		Rekabet gücünün arttırılmasına katkı					
Tedbir.1- Tanıtım ve pazarlamaya yönelik devlet yardımlarının çeşitlendirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması	Hedef pazarlarda talep artışına yol açarak üretim artışına katkıda bulunacaktır.	İhracat ve üretim artışına katkıda bulunacaktır.					

Tedbir.2- Eğitim programlarına ayrılan bütçenin artırılması			Pazarlama konusunda yetişmiş insan gücü sağlanması				
Tedbir.3- Eğitim, insan kaynakları ve altyapı ile bağlantılı kurumsal düzenlemeler			Pazarlama konusunda yetişmiş insan gücü sağlanması				Ticaret ve pazarlamaya yönelik alt yapı iyileştirilmesi gerekmektedir.
Tedbir.4- KOBİ'ler açısından büyük önemi olan Sektörel Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ile Dış Ticaret Sermaye Şirketlerinin rekabet gücü ve pazarlama açısından önemi göz önünde bulundurularak söz konusu yapılanmaların geliştirilmesi		KOBİ lerin finansman ve tanıtım maliyetlerin azaltarak rekabet gücünü arttıracaktır.					

Stratejik Amaç-V: Bürokrasinin Azaltılması ve Denetim Etkinliği'nin sağlanması

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Sosyal İçermenin güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Öncelik.1- Dış ticaret sektöründe yer alan kurumlarda çalışan personelin mesleki alanda uzmanlaşmasının sağlanması	Üretim ve ihracat artışına katkı		Kamu çalışanlarının eğitiminin sağlanması gerekmektedir.			Kamuda çalışanların eğitimi iyi yönetişimin yaygınlaşmasına katkıda bulunacaktır.	
Öncelik.2- Kamu kuruluşlarınca yayınlanan resmi düzenlemelerin ve dış ticarete konu olan belgelerin içeriğinin mümkün olduğunca basitleştirilmesi ve sayısının azaltılması	Üretim ve ihracat artışına katkı					Belgelerin azaltılması olumlu katkıda bulunmaktadır.	
Öncelik.3- Kamudaki denetim mekanizmasının reforma tabi tutulması ve piyasa gözetim ve denetim sisteminin etkinliğinin sağlanması	Üretim ve ihracat artışına katkı					Piyasa gözetim ve denetim sisteminin etkinliğinin sağlanması ile olumlu katkıda bulunacaktır	
Öncelik.4- Kayıt dışı ekonominin önlenmesi	Üretim ve ihracat artışına katkıda bulunacaktır	Haksız rekabet engelleyerek maliyetleri azaltacaktır.					
Tedbir.1- Uzmanlaşma amaçlı kadro tahsisini düzenleyen yasal düzenlemelerin yapılması			Uzmanlaşmış personeli eğitimi ve istihdamı teşvik edilmektedir.			Çalışanların eğitimi iyi yönetişimin yaygınlaşmasına katkıda bulunacaktır.	

Tedbir.2- Tüm mevzuatın gözden geçirilerek gereksiz ve çakışan düzenlemelerin yürürlükten kaldırılması						Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılmasına olumlu katkıda bulunacaktır.	
Tedbir.3- Kamu reformu yasa tasarısının Dış ticaret ile ilgili tarafların bir araya gelmesi suretiyle koordinasyonda yaşanan problemlerin aşılması gerçekleştirilmesi						Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılmasına olumlu katkıda bulunacaktır	
Tedbir.4- Uygulamalı hizmet içi eğitimin sağlanması için gerekli kurumsal düzenlemelerin yapılması			İnsan kaynaklarının gelişmesine olumlu katkıda bulunmaktadır.			Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılmasına olumlu katkıda bulunacaktır	
Tedbir.5- Dış ticaret ile ilgili tarafların bir araya gelmesi suretiyle koordinasyonda yaşanan problemlerin aşılması						Kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılmasına olumlu katkıda bulunacaktır	

Stratejik Amaç-VI: AB teknik mevzuatına uyum çalışmalarının tamamlanması ve AB dışı ülkelerle ticaretimizdeki teknik engellerin asgariye indirilmesi için imkanların değerlendirilmesi

	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Sosyal İçermenin güçlendirilmesi	Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Azaltılması	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Öncelik.1- AB'nin ticarete teknik engellerin kaldırılmasına dair yatay mevzuatından henüz uyumlaştırılmamış olanlara ilişkin çalışmaların tamamlanması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyümeye olumlu katkı						
Öncelik.2- AB'nin ticarete teknik engellerin kaldırılmasına	AB ile ticareti kolaylaştıracağından						

dair ürün bazındaki teknik mevzuatına uyum çalışmalarının tamamlanması ve gelişiminin takibi	büyümeye olumlu katkı						
Öncelik.3- Yatay ve ürün bazındaki teknik mevzuatın uygulamasının etkinleştirilmesi	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyüme olumlu katkı	AB ile ticareti kolaylaştıracağından rekabet artırıcı etkisi olacaktır					
Öncelik.4- Malların serbest dolaşımının temininde önemli rol oynayan kalite altyapısının (standardizasyon, akreditasyon, kalibrasyon, metroloji, test ve belgelendirme) AB sistemine paralel bir yapıya dönüştürülmesi için eksikliklerin tamamlanması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyüme olumlu katkı	Akreditasyon maliyetlerini düşürerek ticaret maliyetlerini azaltacak ve rekabet gücünü arttıracaktır					Altyapı yatırımları ile ihracat artışına katkıda bulunacaktır
Öncelik.5- Türkiye ile AB arasındaki ilgili Anlaşmaların hükümleri ile çelişmemek kaydıyla AB dışı ülkelerle ticaretimizdeki teknik engelleri asgariye indirecek tedbirlerin alınması	Üretim ve dış ticareti artırıcı etkisi olacaktır						
Tedbir.1- 4703 sayılı “Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun”da 2001/95/EC sayılı Genel Ürün Güvenliği Direktifi doğrultusunda gerekli tadilatın yapılması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyüme olumlu katkı						
Tedbir.2- Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyüme olumlu katkı						

ve bu Karar kapsamı mevzuatın ilgili bölümlerinin üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta güvenlik denetimlerine dair 339/93/EC sayılı Tüzük ve diğer ilgili AB düzenlemeleri ile uyumlu hale getirilmesi için yürütülen çalışmaların tamamlanması	katkı						
Tedbir.3- Düzenlenmemiş alanda Türkiye ile AB arasında uygulanacak karşılıklı tanıma hükmünü ve gerekli bildirimleri düzenleyen Yönetmelik taslağının yayınlanması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyümeye olumlu katkı						
Tedbir.4- Henüz iç mevzuata aktarılmamış ürün bazındaki AB teknik mevzuatının hukuki uyum çalışmalarının tamamlanması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyümeye olumlu katkı						
Tedbir.5- Yatay ve ürün bazındaki mevzuatın daha etkin uygulanabilmesi için teknik altyapı eksikliklerinin giderici tedbirlerin alınması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyümeye olumlu katkı						
Tedbir.6- Üstlenilen AB teknik mevzuatı ile çakışan/çelişen mevzuat bulunup bulunmadığına dair tespitlerin tamamlanması ve gerekli önlemin alınması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyümeye olumlu katkı						
Tedbir.7- Piyasa gözetim ve denetimi ile ithalat denetimlerinin AB sistemine paralel şekilde uygulanabilmesi	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyümeye olumlu katkı						

İçin piyasa gözetim ve denetimi konusundaki idari yapılanmanın gözden geçirilmesi dahil gerekli tüm tedbirlerin alınması							
Tedbir.8 -TSE'nin CEN-CENELEC tam üyeliğini almasına ilişkin çalışmaların sonuçlandırılması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyüme olumlu katkı						
Tedbir.9 -TÜRKA'ın EA'ya üye akreditasyon kuruluşları ile karşılıklı tanıma anlaşmaları imzalamasına dair çalışmaların sonuçlandırılması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyüme olumlu katkı						
Tedbir.10 -Ürün bazındaki mevzuatın gerektirdiği test/muayene/belgelendirme faaliyetlerini gerçekleştirecek kuruluşlardan teknik yeterliliği AB kriterlerine uygun olanların sistemin içine alınması, eksiklikleri bulunanların ise bu konuda kendilerini geliştirmelerini temin edecek girişimlerde bulunulması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyüme olumlu katkı						
Tedbir.11 -Uygunluk değerlendirmesi ile ilgili kamu kuruluşları, yüksek öğretim kurumları, özel sektör kuruluşları, ticaret ve meslek odaları, tüketici federasyonları ve sivil toplum örgütleri arasında görüş alışverişinin sağlanması amacıyla Uygunluk Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur. Bu Kurul'un kurumsallaşması amacıyla bir dernek çatısı altında yeniden	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyüme olumlu katkı						

yapılandırılması kararlaştırılmış olup, bu konudaki çalışmaların gerçekleştirilmesi							
Tedbir.12- Mevzuat uyumu çalışmalarında kamu kuruluşları ile sektör arasındaki diyalogu artırıcı tedbirlerin alınması	AB ile ticareti kolaylaştıracağından büyümeye olumlu katkı						
Tedbir.13- Özellikle güvenli ürün konusunda tüketici bilincini geliştirici önlemlerin alınması				Kullanıcıların bilinçlendirilmesi ile katılım sağlanacaktır			
Tedbir.14- Mevzuat uyumunun olumlu sonuçlarının alınabilmesine yönelik ülke içinde ve AB Komisyonu ile üye ülkeler nezdindeki çalışmaların sistematik hale getirilmesi ve hızlandırılması yönünde tedbirlerin alınması							
Tedbir.15- Mevzuat uyumunun sonuçları hakkında ihracatçıların düzenli bilgilendirilmesi amacıyla önlemlerin alınması				Kullanıcıların bilinçlendirilmesi ile katılım sağlanacaktır			
Tedbir.16- Mevzuat uyumunun hangi sektörler itibariyle bazı sıkıntıları da beraberinde getireceğinin tespitinin yapılabilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması amacıyla, başta 9 uncu Kalkınma Planı kapsamındaki sektörel etki değerlendirmeleri olmak üzere ilgili tüm verilerin DTM, ilgili kamu kuruluşları ve sektör katılımıyla düzenli olarak değerlendirilebilmesine yönelik önlemlerin alınması							

Tedbir.17- AB ile aramızdaki malların serbest dolaşımı prensibi ile çelişmemek kaydıyla, AB dışındaki ülkelerle ticaretimizde teknik engellerin ortadan kaldırılmasını temin edecek karşılıklı tanıma ya da denklik anlaşmaları gibi imkanların tespiti ve gerekli girişimlerin gerçekleştirilmesi							
Tedbir.18- İhracatçılarımızın üçüncü ülke pazarlarında karşılaştığı teknik engellerle ilgili olarak Dünya Ticaret Örgütü Ticarete Teknik Engeller Anlaşması kapsamındaki sistemin daha etkin kullanımının sağlanması							
Tedbir.19- Ülkemizin önemli ticari ortağı olan ülkelerle teknik işbirliğini geliştirerek, ihracatımızın ticarete teknik engellere maruz kalmasının önlenmesini ve teknik düzenlemeler ile standartların ikili ticari ilişkileri güçlendiren araçlar olarak kullanımının sağlanması							